

Glasilo Vicepostulature postupka mučeništva

STOPAMA **P**OBILJENIH

»Fra Leo Petrović i 65 subračé«

Godina XVIII., broj 1 (33), Široki Brijeg, siječanj – lipanj 2025., cijena 3 KM (1,5 EUR)

Jugokomunisti
ubiše 66
hercegovačkih
franjevaca, teško
oštetiše i spališe
njihova tvarna
dobra, posebno na
Širokom Brijegu,
simbolu im života i
djelovanja. Ali sve
bi uzalud.

Tvarna se dobra i
dalje obnavljaju, a
sve se čini da Crkva
pobijene franjevce
što prije proglasi
mučenicima,
odnosno
blaženima i
svetima.

POBIJENI HERCEGOVAČKI FRANJEVCI 1942. – 1945.

Široki Brijeg – mlinica

Široki Brijeg – samostan

Mostarski Gradac

Mostar

Celje

Klanjec

Sisak

Požega

Ljubuški

Zagvozd

Maribor

Čitluk

Izbično

Macelj

Kočerin

Zagreb

Zanagline

Međugorje

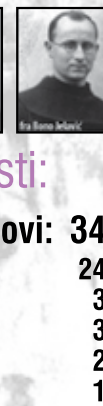
Vrgorac

Čapljina

Velika Gorica

Pobili ih jugokomunisti:

1942.:	1	Znani grobovi:	34
		Široki Brijeg:	24
		Čitluk:	3
1944.:	1	Macelj:	3
		Kočerin:	2
1945.:	64	Međugorje:	1
		Zagreb:	1

Tražimo svjedočenja glede njihova pogubljenja.
Ako išta o tome znate, dojavite što prije Vicepostulaturi.
Također dojavite ako ste na njihov zagovor dobili neku milost ili čudo.

VICEPOSTULATURA POSTUPKA MUČENIŠTVA »FRA LEO PETROVIĆ I 65 SUBRAĆE«
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; tel.: (039) 700-325; faks: (039) 702-936
e-adresa: mostar@pobijeni.info; web: www.pobijeni.info

Iz sadržaja

IZ LJETOPISA	4
STRATIŠTA	26
POBIJENI	29
GLAS O MUČENIŠTVU	31
GLAS O ČUDESIMA	40
ODJEK U PUKU	41
DJELA POBIJENIH	42
NATJEČAJ	43
POVIJESNE OKOLNOSTI	50
PODLISTAK	51

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«, XVIII., 1 (33), Široki Brijeg, siječanj – lipanj, 2025.

Broj zaključen 31. prosinca 2024.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:

fra Miljenko Stojić, vicepostulator

LEKTURA I KOREKTURA:

Zdenka Leženić

ADRESA:

Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

VEZA:

tel.: +387 39 700-325

faks: +387 39 702-936

e-pošta: mostar@pobijeni.info

internet: www.pobijeni.info

GRAFIČKI PRIJELOM I TISAK:

FRAM-ZIRAL, Mostar

GLASILO IZLAZI POLUGODIŠNJE:

siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

CIJENA POJEDINOG PRIMJERKA:

3 KM; 1,5 EUR

GODIŠNJA PRETPLATA (S POŠTARINOM):

BiH 8 KM; HR i EU 9 EUR; CH 9 CHF; SAD 14 USD;

Canada 14 CAD

SLANJE PRETPLATE, DOBROVOLJNIH PRILOGA...:

a) poštanskom uputnicom

b) UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi tekući račun: 3381602276649744

devizni račun:

IBAN: BA393381604876650839

SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

FRA MILJENKO STOJIC

Dragi čitatelji!

Nakon punih godinu dana opet smo pred vama. Pripremali smo ubrzano pokretanje ovoga našega postupka na biskupijskoj razini, što će, nadamo se, uskoro uslijediti. U sljedećem broju bit će više o svemu. A ovomu broju povećali smo broj stranica kako bismo nadoknadili neizlaženje *Stopama pobijenih* u srpnju.

Dovršavaju se polako spomen-orgulje na Širokom Brijegu u čast hercegovačkih pobijenih franjevac. Ako Bog da, jednoga dana bit će one ne samo u Gospinu svetištu nego i u svetištu hercegovačkih franjevačkih mučenika. Naravno, kada ih Crkva proglasi takvima. Sada ustrajno skupljamo svjedočanstva i dokumente da bi se to što prije dogodilo. Stoga koristimo i ovu priliku zamoliti sve vas koji nešto znate da nam to što prije dojavite. Nema veze ako ste to nekada već rekli nekom svećeniku, možda to nije došlo do Vicepostulature. Isto tako nemojte razmišljati da to što znate nije tako važno. Možda baš to upotpuni mozaik kojemu je nedostajao samo taj kamenčić.

Nastavljamo i s vanjskim uređivanjem mjesta gdje su ubijeni franjevci na Širokom Brijegu jer je uprava Hercegovačke franjevačke provincije, na čelu s provincijalom fra Slavkom Soldom, Široki Brijeg već početkom ovoga stoljeća proglasila središnjim žrtvoslovnim mjestom Hercegovačke franjevačke provincije. Ubijeni franjevci, naime, ili su rođeni na Širokom Brijegu, ili su na njemu službovali, ili su tu stjecali školsko znanje. Nije stoga čudno da puk sve pobijene hercegovačke franjevce štuje kao Širokobriške mučenike te se obično utječe svima njima bez obzira na to gdje su ubijeni.

Da, važna su nam i svjedočenja o milostima, možda čudima, koja je netko dobio po njihovu zagovoru. Znamo da naš narod nije naučio o tome previše brinuti zbog hude povijesti u kojoj se sve donedavno nalazio. Ali sada je drugo vrijeme. Stoga častimo svoje mučenike, pričajmo o njima i neka nam budu uzorima.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudes« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

»Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

Iz Upute Majka Svetaca

Čitlučko Povjerenstvo za uređivanje grobišta **održalo posljednju sjednicu u aktualnom sazivu**

Čitluk, 31. siječnja 2024.
BROTNJO.INFO

Povjerenstvo za obilježavanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraća na području Općine Čitluk 30. siječnja 2024. održalo je posljednju sjednicu u aktualnom sazivu. Nazočio joj je i fra Miljenko Stojić, vicepostulator

postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«.

Na sjednici su se članovi Povjerenstva osvrnuli na četverogodišnji rad trećeg saziva čitlučkog povjerenstva, a u osvrtu na proteklo razdoblje istaknuto je kako je nastavljeno postavljanje križeva za žrtve s područja općine Čitluk na Memorijalnom centru »Gro-

blje mira« te postavljanje spomen-obilježja poginulim učenicima na što su u Povjerenstvu jako ponosni. Tijekom sastanka članovi Povjerenstva prisjetili su se i pokojnog dr. sc. Žarka Dugandžića, koji je preminuo prije nešto manje od dvije godine, ističući sa zahvalnošću njegov nesebičan doprinos radu Povjerenstva. ✍

Široki Brijeg: Obilježeni Dani sjećanja

Široki Brijeg, 2. veljače 2024.
ANA BUBALO /
LJPORTAL.COM

Upovodu Dana sjećanja na pobijene franjevce i puk Širokog Brijega te Dana sjećanja na žrtve komunističkog zlosilja u Širokom je Brijegu položen vijenac, zapaljene svijeće i održana prigodna molitva za sve stradale žrtve.

Vijenac su položili i svijeće zapalili predsjednik Vlade Zapadnohercegovačke županije Predrag Čović, ministrica obrazovanja, znanosti, kulture i športa Danijela Perić, ministar zdravlja, rada i socijalne skrbi Tomislav Pejić, ministar hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata Mladen Begić, ministar pravosuđa i uprave Vjekoslav Lasić, zatim izaslanstvo Grada Širokog Brijega predvođeno gradonačelnikom Mirom Kraljevićem, izaslanstvo Hrvatskog narodnog sabora BiH te predstavnici braniteljskih udruga.

Nakon intoniranja hrvatske himne

»Lijepa naša« održana je kratka molitva koju je predvodio vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 66 subraće« fra Miljenko Stojić.

Podsjetimo, Grad Široki Brijeg je 7.

veljače proglasio Danom sjećanja na pobijene franjevce i puk dok je Zapadnohercegovačka županija taj dan proglasila Danom sjećanja na žrtve komunističkog zlosilja. ✍

Nastavljeni Dani pobijenih hercegovačkih franjevac, s naglaskom na župu Gorica-Sovići

Široki Brijeg, 5. veljače 2024.

LUCIJANA KOŽUL

Obilježavanje Dana pobijenih hercegovačkih franjevaca ili 79. obljetnice njihova ubojstva započelo je u petak, 2. veljače, na Trgu širokobrijeških žrtava u Širokom Brijegu. Nastavilo se 4. veljače hodnjom sjećanja. Mještani Crnih Lokava, Dobrkovića, Grada, Knešpolja, Mokrog, Turčinovića i Uzarića uobičajeno su pješačili od spomenika svojim pobijenima do ratnog skloništa na Širokom Brijegu gdje je ubijeno i zapaljeno 12 hercegovačkih franjevaca. Jedna skupina njih trčala je iz Crnih Lokava. Kod ratnog skloništa u 17.00 dočekao ih je vicepostulator fra Miljenko Stojić i skupina franjevaca. Nakon što su ih pozdravili, predstavnici skupina zapalili su svijeće, a fra Ivan Crnogorac predvodio je prigodnu molitvu. U subotu 3. veljače skupina framaša iz Mostara, gdje je ubijeno sedam franjevaca, na čelu s fra Tomislavom Crnogorcem također je pješačila na Široki Brijeg.

Nakon hodnje sjećanja bila je krunica

u 17.30, a zatim sv. misa u 18.00 koju je predvodio fra Marin Karačić, župnik u Gorici-Sovićima odakle su dvojica ubijenih hercegovačkih franjevaca: fra Križan Galić i fra Melhior Prlić. Inače u Drugom svjetskom ratu i poraću iz te su župe ubijene 233 osobe.

Fra Marin je u propovijedi govorio kako ne možemo služiti dvojici gospodara. Htjeli ili ne, morat ćemo odabrati. »Kada se sjetimo Isusova života, vidimo da ni njega nisu svi niti voljeli niti prihvaćali. Štoviše, ubili su ga. Isus je bio provokacija, bio je čvrsti znak Onoga kome je pripadao. Bio je nepokolebljiv, postojan, bio je toranj kojeg se nije moglo skriti ni zataškati, nego jedino srušiti. Od dana kada je Isus hodao zemljom pa do danas imamo toliko primjera tih tornjeva i kula koje se nisu dale zataškati, koje se nisu dale niti kupiti, niti potplatiti, pa su ih nemilosrdno rušili, jer to je bilo jedino rješenje. Ti tornjevi su i naši pobijeni fratri i naš vjerni narod. Ali kaplje njihove krvi kao cigle gradile su nove i još veće i tornjeve, i kule, i građevine, i još uvijek ih grade. Drukčije je

sada, u ovom vremenu, govoriti o postojanosti, o progonima, jer nemamo ih u tolikom razmjeru kao prije, ne na isti način. Danas je sve drukčije: i progoni, i kušnje, danas na manja vrata ulaze, ali nam zato kasnije otimaju i razaraju i tijelo i dušu. Zato je bitno bdjeti nad svojim životom, njegovati ga i suobličavati ga životu Onoga koji nam ga je i podario.«

Pjevanjem i čitanjem sv. misno slavlje uveličali su framaši pod vodstvom fra Ivana Crnogorca.

I ove godine Vicepostulatura je raspisala natječaj na temu o pobijenim hercegovačkim franjevcima te su na kraju sv. mise podijeljene nagrade za uzrast mladeži. Prvu nagradu dobio je Jakov Kraljević za pjesmu pod naslovom »Za one kojih nema«. Mia Musa dobila je drugu nagradu za rad »Tišina vjerom protkana«. Pjesmu »Svjedoci« napisao je, skladao za nju glazbu, otpjevao ju Mladen Mandžo koji je dobio treću nagradu.

HR Široki Brijeg prenosila je sve uživo putem zemaljskih valova i preko interneta. Činit će to i sljedećih dana. ✎

Župa Humac na Danima pobijenih hercegovačkih franjevaca

Široki Brijeg, 5. veljače 2024.

LUCIJANA KOŽUL

Molitvom krunice u 17.30, koju je predvodio fra Željko Tomić s ministrantima, nastavljeno je obilježavanje 79. obljetnice jugokomunističkog ubojstva 66 hercegovačkih franjevaca. Svetu misu s početkom u 18.00 predslavio je i na njoj propovijedao fra Dario

Dodig, gvardijan i župnik na Humcu. Iz župe Humac ubijena su dvojica hercegovačkih franjevaca: fra Leonardo Rupčić i fra Kornelije Sušac. A u Drugom svjetskom ratu i poraću iz ove župe ubijeno je 940 župljana.

Fra Dario je kroz svoju propovijed prikazao mučeništvo tijekom povijesti kršćanstva, kao i mučeništvo naših fratara: »Mučenici – po uzoru na Isusa

i njegovom milošću – čine da nasilje postane prilika za ljubav u kojoj se ide toliko daleko da se oprašta mučiteljima. Sjetimo se samo sv. Stjepana koji je umro moleći: "Gospodine, oprosti im, jer ne znaju što čine". To je ona najveća zapovijed što nam ju je Isus ostavio. Mučenici nam pokazuju da je svaki kršćanin pozvan na svjedočanstvo života, pa i kad ono ne uključuje prolijevanje

krvi, po uzoru na Isusa Krista. Kroz ove dane spominjemo se franjevaca koji su ubijani po cijeloj Hercegovini. Ovo je bila krvava veljača 1945. Htjeli su Hercegovinu "očistiti od vjere". Franjevci nisu bježali, nisu se bojali, nego su ispovijedali vjeru u Gospodina i hrabro ostali na svojim mjestima. Od onog starca, nepokretnog na bolesničkoj postelji, fra Marka Barbarića s 80 godina, do najmlađega fra Ludovika Radoša od 20-ak godina. To je poruka i nama danas. Istina na drukčiji način, ali nam je poruka da budemo vjerni Gospodinu, Crkvi i hrvatskom narodu. Molimo da se ne umorimo svjedočiti evanđelje ni u vremenima nevolje. Neka mučenici budu sjeme mira i pomirenja u iščekivanju objave Kraljevstva nebeskoga

kada će Bog biti sve u svemu. ... Duh ovoga svijeta ne podnosi mučeništvo, nego ga nastoji sakriti. A danas mnogi ljudi podnose, rekao bih, "tiho mučeništvo" i to na različite načine. Bilo osobno, u obitelji, zajednicama, u društvenim sredinama. Zato nam je potrebno sjediniti se s našim mučenicima koji su bili duhom jaki i nepokolebljivi, vjerni i posvećeni Gospodinu, koji su živjeli od svetosti Božje i za svetost Božju.»

Misna čitanja i molitvu vjernika čitali su ministranti. Na večerašnjoj sv. misi pjevao je dječji zbor »Anđeli« iz Dobrkovića pod vodstvom Marije Cigić.

Dodijeljene su nagrade za natječaj na temu o pobijenim hercegovačkim franjevcima, za uzrast djece. Prva nagrada pripala je Povijesnoj sekciji IX. razreda

Osnovne škole Franice Dall'era iz Vira za video uradak »S ponosom čuvajmo uspomenu«. Nicole Glavaš, učenica 8. A r. Osnovne škole Antuna Branka i Stanislava Šimića iz Drinovaca, dobila je drugu nagradu za literarni rad pod nazivom »Komadić hercegovačkog srca«. Treću nagradu osvojila je Anamarija Zovko, učenica 9 E r. Prve osnovne škole Široki Brijeg, za likovni rad »66 križeva«.

Vicepostulator fra Miljenko Stojić u svom je govoru još naglasio kako je danas skupina učenika iz Druge osnovne škole Široki Brijeg, pod vodstvom prof. Irene Ratkić, pohodila ratno sklonište i samostansku crkvu kako bi se pomolili za pobijene franjevce i članove vjernog puka Božjega te bolje upoznali s događajima 7. veljače 1945. ✍

Uočnica 79. obljetnice pobijenih hercegovačkih franjevaca

Široki Brijeg, 6. veljače 2024.

LUCIJANA KOŽUL

U samostanskoj crkvi Uznesenja BDM na Širokom Brijegu nastavljen je molitveni program Dana pobijenih hercegovačkih franjevaca u prigodi uočnice 79. obljetnice njihova ubojstva. Molitva krunice uobičajeno je započela u 17.30, a predvodili su je trećari pod vodstvom fra Dane Karačića. U 18.00 uslijedila je sv. misa koju je predslavio fra Mario Knezović, župnik na Kočerinu. S Kočerina su ubijena dvojica hercegovačkih franjevaca: fra Darinko Mikulić i fra Petar Sesar. U župnom uredu ubijena su dvojica franjevaca: fra Valentin Zovko i fra Andrija Topić. K tomu, župa je u Drugom svjetskom ratu i poraču izgubila 408 osoba.

Fra Mario je u propovijedi govorio o mučeništvu poradi vjere. »Pobijeni fratri, i vjerni puk s njima, izbliza su iskusi Isusove riječi: "Tko hoće život spasiti, izgubit će ga, a tko izgubi život svoj

poradi mene, naći će ga." Naša braća fratri, tih olovnih dana 1945., izgubili su zemaljski život – obračunali su se s njihovim tijelima, ali duši nisu mogli nauditi. Ti trenutci fratarskoga tranzitusa – prijelaza s ovoga svijeta – bijahu upričeni po onom scenariju kako je Isus i rekao da će njegovi svjedoci završiti.

Isus raspet, visi bez izrečene stvarne krivice, izložen pogledima mržnje krvnika. Njegov izdisaj na križu bio je slavljenički i krvavi pir progonitelja. Umire Bog nevin na kojem ne bijaše krivice. Taj model obračuna s Isusovim sljedbenicima nastavljen je kako je to učinio prvi mučenik sv. Stjepan tako sve do

današnjih dana i mučeništva za vjeru mnogih koji žive u okruženju neprijatelja križa Kristova. Dok Isus nevin i raspet visi na križu, izgovara vapaj: "Žedan sam". Umjesto vode krvnici su mu i tako izmučenu pružili ocat – žuč. Taj vapaj "Žedan sam" mi evo godinama upućujemo s ovoga Širokoga Brijega iz Hercegovine. Žedni smo istine o ubijenoj braći, ubijenome vjernome puku, o njihovim grobovima, njihovim patnjama. Na žalost, godinama smo umjesto vode istine (jer je istina voda duboka!) dobivali ocat i posipana je sol laži na naše rane. ... U vremenu traganja za istinom sve je učinjeno da se ona izbjegne, zataška, a zločinci da ostanu pod velom tajnosti. Laž je postala punoljetna dok se istina nudi na kapaljke. Mučno je prekapati zemlju, prevrtati kamenje, sjeći grmlje kako bi se pronašli ostatci nevino ubijenih. Ti ubijeni, ovijeni franjevačkim pasićem i nošeni vjerom u Boga, koji su od "oružja" imali samo krunice i poneki križ, naša su obveza i nadahnuće. ... Što je ljepše od ljubavi i nade? Božja riječ je jasna: "Uvjeran sam doista: ni smrt ni život, ni anđeli ni vla-

sti, ni sadašnjost ni budućnost, ni sile, ni dubina ni visina, ni ikoji drugi stvor ne će nas moći rastaviti od ljubavi Božje u Kristu Isusu Gospodinu našem" (Rim 8, 38-39). U tom kontekstu lakše nam je razumjeti kako Isus govori o ljubavi prema neprijateljima. Tako se i nama okrenuti. Ljubav je ona koja mijenja. Zato se usuđujem reći kako ne postoje nevjernici, ne postoje bezbošci, ne postoje zločinci. Postoje samo oni koji nisu susreli Ljubav. To je ona Ljubav koja sv. Pavla baca s konja oholosti, odvrća od puta zla, kida mu mrenu s očiju i šalje ga pošto poto navijestiti Radosnu vijest spasenja«, naglasio je fra Mario.

Za vrijeme svete mise pjevao je zbor »Sv. Ivan Krstitelj« iz područne crkve u Knešpolju pod ravnanjem Marka Salavarde.

Dodijeljene su i nagrade za uzrast odraslih. Prva nagrada otišla je u ruke pjesnika Zdravka Nikića za pjesmu »Utihnuse anđeoski glasi«. Pjesma »Gori Brig« djelo je Misijane Brkić-Milinković, koja je dobila drugu nagradu. Treću nagradu osvojila je Ivana Vukšić

za pjesmu pod nazivom »Ti brate«. U prosudbenom povjerenstvu za ovogodišnji natječaj bili su: vicepostulator fra Miljenko Stojić, prof. Mirela Lovrić, mag. grafike Ana Ivanković, glazbenik Franjo Kraljević, predsjednik DHK HB Ivan Baković i djelatnica u Vicepostulatori Lucijana Kožul.

Na kraju misnoga slavlja vicepostulator fra Miljenko Stojić govorio je o događajima koji su u tijeku: »Samostan i župa Široki Brijeg pokrenuli su podizanje spomen orgulja na naše pobijene fratre. Imat će 66 registara, posvećenih po jednom ubijenom franjevcu. Dr. Hrvoje Mandić obranio je doktorsku disertaciju i objelodanio knjigu *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*. Sada ju prevodi na engleski da ta istina dopre što dalje.« Naglasio je kako Vicepostulatura još prikuplja svjedočenja, saznanja o ubojstvu fratara kao i predmete koji su im pripadali te zamolio ako bilo tko ima kakvih saznanja da to što prije javi Vicepostulatori. Zahvalio je svima koji pomažu u radu Vicepostulature na bilo koji način. ✍

Obilježena 79. obljetnica jugokomunističkog ubojstva hercegovačkih franjevac

Široki Brijeg, 7. veljače 2024.

LUCIJANA KOŽUL

Točno prije 79 godina dogodio se neviđen zločin na našim prostorima. Jugokomunisti, imajući u planu satrti i slomiti vjeru u Hercegovini, toga su hladnog dana u mjesecu veljači upali u samostan na Širokom Brijegu. Pronašli su 12-oricu franjevac, odveli ih do ratnoga skloništa, ubili ih, polili benzinom i potom zapalili. To je bio uvod za sva iduća događanja, za druge

nepravedno ubijene franjevce u Mostaru, Čitluku, Ljubuškom i mnogim drugim mjestima, sveukupno njih 66, kao i za ubijene članove puka Božjega. Samo za nekoliko dana, koliko je jugokomunistima trebalo pregaziti Široki Brijeg, napravili su na ovom području 330 što većih i manjih stratišta i grobišta. U Drugom svjetskom ratu i poraću tako je iz općine Široki Brijeg ubijeno 2.189 osoba, a iz Županije zapadnohercegovačke 7.128. U čast svima njima danas je na Širokom Brijegu služena sv. misa

zadušnica.

Molitveni program započeo je u 16.00 molitvom kraj ratnoga skloništa gdje su članovi Frame Široki Brijeg zapalili 12 svijeća u znak sjećanja na 12 fratara koji su ubijeni i spaljeni u skloništu. Nakon molitve procesija se uputila prema samostanskoj crkvi. Molitvu na grobnici s pronađenim posmrtnim ostacima 24 ubijena franjevca predvodio je provincijal Hercegovačke franjevačke provincije fra Jozo Grbeš, a imena pobijenih čitali su trećari.

Svečanu sv. misu zadušnicu predslavio je provincijal fra Jozo uz sumisništvo generalnoga vikara hercegovačkih biskupija don Nikole Menala, vicepostulatora fra Miljenka Stojića, svih gvardijana i velik broj drugih hercegovačkih franjevac i svećenika. Pjevanje na sve-toj misi predvodio je veliki župni zbor. Molitvu vjernika čitali su gvardijani pojedinih samostana.

Provincijal fra Jozo u svojoj je propovijedi naglasio govor ljubavi i govor istine. »Tijela im bijahu uništena, zatrpana, spaljena, sakrivena kako bi ih nestalo iz života i sjećanja ljudi, ali njihova imena žive. Njihov život uskrisiva. Tu istinu nije moguće sakriti, jer ona ima božanski temelj. Pamćenje je važno za ljudski hod. »Ako se ne sjećamo, sami sebi postajemo tuđinci, 'prolaznici' postojanja. Bez sjećanja smo iščupani iz zemlje koja nas drži i poput lišća vjetrom odlazimo u zaborav! S druge strane, stvarati sjećanje znači vezati se čvrstim vezama, osjećati se dijelom povijesti, disati s pukom Božjim!« (Papa Franjo, *Corpus Christi* 2020.). ... Naprijed se može ići s puno znanja, ali i s još više ljubavi. Jer malo pameti ovoga svijeta odvelo je milijune ljudi u smrt. Malo ljubavi ovoga svijeta odvelo je svijet u ništavilo i ravnodušnost! Krist nam i danas govori da on po ljubavi uskrisiva, da je On onaj koji sabire, a ne gubi. (Iv 6, 37-40) S Njim čovjek dobiva. S Njim živi. S Njim ne propada. I kada ovaj svijet odbacuje, ubija, prekriži, On prihvaća, liječi i prima. Čini mi se da Hrvati imaju malo ljubavi, jako malo ljubavi, jer ostaje još puno tajni koje treba otkriti, puno grobova koje treba označiti, puno laži koje treba razotkriti, puno istine koju treba slijediti. Široki Brijere, jesi li ponosan ili žalostan, govoriš li istinu ili šutiš, jesi li još uvijek zamotan u ideologiju ili postaješ zlato iskušano, taljeno, oprano, kristalno čisto...? ... Veliki i sveti Alojzije, blaženi mučenik Stepinac, koji stoji na čelu stotina ubijenih hrvatskih svećenika, kaza nam jasno i odmjereno: »Više nego ikada potrebni su danas čo-

vječanstvu junaci Kristove ljubavi, da sagrađe što je porušeno u ljudskim dušama; da izliječe što je bolesno; da zavižu što je ranjeno; da svežu što je slomljeno; da utješe što je žalosno; da obrišu suze onima što plaču. A tih je mnogo, neizmjereno mnogo danas po čitavom svijetu. Budite vi glasnici te divne kršćanske ljubavi.» (A. Stepinac, *Krist Kralj*, 1941.) On nam je pokazao put kako živjeti načela koja nadilaze težinu vremena: »Ako treba trpjeti, trpjet ćemo. Ako u tamnicu – u tamnicu. Ako treba umrijeti, i umrijet ćemo – ali sotoni popustiti, to nikada!« Da, to su naša braća živjela. To su posvjedočila svojim životom i svojom smrću. Te veličanstvene riječi nadahnute su Evanđeljem ljubavi. To jest ljubav. To jest put. To jest život koji ima smisla.»

Na kraju sv. mise zadušnice nazočnima je nekoliko riječi uputio generalni vikar hercegovačkih biskupija don Nikola Menalo te prenio pozdrave i blagoslov biskupa mons. Petra Palića: »Na ovom mjestu na kojem se nalazimo i gdje se spominjemo svih onih koji su negdje drugdje, ne samo na ovome mjestu, pobijeni, svojom krvlju i mučeničkom smrću svjedoče kako nisu tretirani jednako i pošteno. Neki drugi ljudi imali su više mogućnosti i povlastica od drugih zbog različitih razloga poput vjere ili neke druge osobine. Stoga, dok se prisjećamo danas pobijenih, od nas

se očekuje potreba za aktivnim radom na uklanjanju nejednakosti i osiguravanju pravednosti u društvu, koliko god to zvučalo utopistički. Ipak trebamo imati na umu činiti pravo i pravicu i tada ćemo biti Bogu mili, jer dok god pravednikova usta mudrost kazuju, a jezik njegov govori pravo, zakon mu je Božji u srcu, ne kolebaju se koraci njegovi, kako psalmist govori. Danas se sjećamo ljudi čiji koraci nisu bili kolebljivi, bili su žrtve jednoga manifesta koji je paralizirao Evanđelje i navjestitelje Radosne vijesti. No, žrtva pobijenih svećenika i redovnika u našem narodu pokazuje nam da će zakon Božji uvijek biti ispred manifesta samoupravljanja. Neka njihova žrtva bude poticaj današnjim naraštajima za neustrašivo svjedočenje ljubavi prema Bogu i prema ljudima.»

I gvardijan širokobriješkog samostana fra Ivan Marić uputio je prigodne riječi. »Razlozi dolaska su mnogostruki, od onih povijesnih, strašnih i poraznih za ljudski rod, do crkvenih, obiteljskih i osobnih. Ovaj današnji spomen na ubijene fratre Hercegovačke franjevačke provincije godinu za godinom donosi mnoga duhovna dobra i za našu Crkvu, Provinciju, naš narod i obitelji. To postaje naše blago. Posljednjih dana i zgrada franjevačke gimnazije progovorila je i evo čitavo stoljeće govori, priča neobičnu priču, za koju je došlo vrijeme da stanemo i poslušamo

ju. Zadnjih dana njezina praznina je to glasnjija, odjekuje čitavom Hercegovinom. Penjem se kuda si i ti brate ubijeni hodio, na nastavu, učiti ili predavati. Sjetno i teška daha. Osjećam garež, kao i na mjestu vašeg ubojstva. Iz svega glasa bih vapio da tako svi osjete sveto strahopoštovanje prema hramu koji je Hercegovinu vinuo u nezaustavljiv napredak. Da shvatimo i prihvatimo ozbiljnost darovanog trenutka. Od gledanja nema napretka. U ovom trenutku potrebna su nam djela. Da nijedna priča ne ostane neispričana, nijedan glas ostane nečujan.« Na kraju se još zahvalio Vicepostulatori »Fra Leo Petrović i 65 subrača«, na čelu s fra Miljenkom

Stojićem, na organizaciji Dana pobijenih hercegovačkih franjevaca, kao i svima onima koji su u tome sudjelovali.

Svake godine sve veći broj vjernika pohodi Široki Brijeg na dan obljetnice pobijenih franjevaca. Tako su ove godine iz Čitluka i Međugorja stigli autobusi s trećarima, a njih 17 pješice je iz Čitluka stiglo na Široki Brijeg. Na obljetnici je sudjelovala i Hrvatska domovinska vojska Split. Učenici i djelatnici I. osnovne škole Široki Brijeg, njih 530, hodočastilo je danas na grob pobijenih franjevaca. Najprije su se sa svojim vjeroučiteljem fra Franjom Ćorićem pomolili na ratnom skloništu, a potom su se u crkvi pomolili kod groba pobijenih

fratara. Prigodno predavanje održao je fra Džoni Dragić. Nakon predavanja svi su učenici imali priliku proći kroz ratno sklonište, mjesto ubojstva franjevaca iz samostana.

Kroz ova četiri dana molitveni je program putem interneta i radiovalova prenosila Radiopostaja Široki Brijeg. Podijeljene su i nagrade na Natječaju s temom pobijeni hercegovački franjevci za uzrast djeca, mladež i odrasli. Vicepostulatura je zahvalila svima onima koji su sudjelovali u natječaju. Bilo je uistinu mnogo dobrih i kvalitetnih radova te se pozivaju na sudjelovanje u idućem natječaju koji će biti raspisan u mjesecu rujnu. ✍

Predsjednik Matice hrvatske Miro Gavran na Širokom Brijegu

Široki Brijeg, 8. veljače 2024.

OMH

Svoju trodnevnu hercegovačku književnu turneju s romanom »Portret duše« predsjednik Matice hrvatske Miro Gavran završio je posjetom Širokom Brijegu i predstavljanjem širokobriješkom čitateljstvu.

Posjet je započeo prijemom u Gradskoj upravi i razgovorom sa širokobriješkim gradonačelnikom Mirom Kraljevićem.

U nazočnosti članova Predsjedništva Ogranka Matice hrvatske Široki Brijeg posjetio je franjevački samostan na Širokom Brijegu. Zapalio je svijeću i pomolio se za pobijene her-

cegovačke franjevce kod spomen-ploče pored ratnoga skloništa u kojem je 7. veljače 1945. ubijeno i zapaljeno 12 franjevaca koji su u to vrijeme službovali u samostanu. Obišao je i Franjevački muzej i galeriju te se upoznao s bogatim brojem djela brojnih vrhunskih umjetnika koji krase galerijski stalni postav. ✍

Misa za pobijene fratre

Zagreb – Dubrava, 7. veljače 2024.

FRA3.NET

Svečanim misnim slavljem u hercegovačkom franjevačkom samostanu u zagrebačkoj Dubravi obilježena je 79. obljetnica ubojstva 66 hercegovačkih franjevaca i hercegovačkoga puka tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća.

»Mi fratri svaku večer prije večere u našim blagovaonicama, u našim samostanima ili bilo gdje da se nalazimo,

čitamo imena naše pokojne braće od sutrašnjeg dana te se pomolimo za pokoj njihovih duša. Najviše ih pročitamo u mjesecu u kojem se sada nalazimo. I dok se čitaju imena pokojne braće u mjesecu veljači, gdje su i kako živjeli i djelovali, te način kako su završili svoje ovozemalske živote, vlada grobna tišina. Nikad kao u veljači. Ta tišina govori

više od ijedne riječi koja bi se mogla s ovoga mjesta izgovoriti.« Ovim je riječima svoju propovijed započeo gvardijan fra Slaven Brekalo na sv. misi koju je predslavio u sumisništvu s 12 svećenika u samostanskoj crkvi.

Nekoliko minuta prije početka sv. mise pročitana su imena 66 ubijenih hercegovačkih franjevac. Najmlađi

fra Ludovik Radoš imao je samo 20, a najstariji fra Marko Barbarić 80 godina.

Svetoj misi nazočio je velik broj vjernika, a svojim pjevanjem popratio ju je naš bogoslovski zbor uz orguljašku pratnju Ivane Hrkać. Nakon sv. mise druženje i zajedništvo nastavljeno je u dvorani ispod crkve. ✍

Cijela istina o ubojstvu franjevac u Širokom Brijegu

Široki Brijeg, 7. veljače 2024.

JABUKA.TV

Navršilo se 79 godina od jugokomunističkog ubojstva 66 hercegovačkih franjevac, a samo toga kobnog dana u ratnom skloništu kod franjevačkog samostana i crkve Uznesenja BDM ubijeno je 12 franjevac. U razdoblju 5. – 10. veljače 1945. ubijena su 72 civila. Tog kobnog dana 7. veljače 1945.

partizani su u širokobriješkom franjevačkom samostanu pronašli 12 fratara te nekolicinu učenika koji su se sklonili zbog ratnih djelovanja. Pripadnici zloglasnog 8. dalmatinskog korpusa, osnovanog u Biokovu, iz samostana su izveli sve zatečene fratre, vezali ih žicom, odveli u ratno sklonište te ih mučki ubili metkom u zatiljak, a potom zapalili.

Desetljećima se o tome nije smjelo ni pričati, a kamoli prenijeti njihove

ovozemne ostatke u grobnicu. To je učinjeno tek 1971. godine. Vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« fra Miljenko Stojić za naš portal govorio je o tim kobnim događajima iz Drugoga svjetskog rata i poraća. Njegov govor može se pogledati ovdje. ✍

Sjećanje na 7. veljače 1945.

Chicago, 8. veljače 2024.

FRA ANTONIO MUSA

Utorak 6. veljače u samostanu sv. Ante u Chicagu slavljena je sv. misa u sjećanje na pobijene hercegovačke franjevce u Drugom svjetskom ratu i poraću. U suton toga dana, večer uoči središnjega provincijskoga žrtvoslovnoga sjećanja na Širokom Brijegu, fratri i hrvatski katolički puk iz Chicaga okupili su se na molitvu u toj središnjoj kući Hrvatske franjevačke kustodije Svete Obitelji.

Sv. misu predslavio je umirovljeni zadarski nadbiskup i donedavni predsjednik Hrvatske biskupske konferencije

mons. Želimir Puljić koji boravi u posjetu Chicagu. Suslavili su kustos fra Marko Puljić, koji je i propovijedao, gvardijan fra Nenad Galić te braća iz samostana i s okolnih župa, kao i fra Nikola Pašalić iz New Yorka i fra Ivica Majstorović iz Londona. Liturgijsko pjevanje je, pak, predvodio fra Luka Ćorić.

U svojoj propovijedi kustos fra Marko osvrnuo se na japanske mučenike čiji je liturgijski spomen slavljen toga dana te usporedio njihovu žrtvu sa žrtvom naše braće, moleći da kao što je njih Crkva prepoznala svjedocima vjere i svetim mučenicima, tako neka budu prepoznata i naša braća, odnosno da budu uzdignuta na čast oltara.

Ovo je već peta godina kako se sv. misa u spomen na pobijene hercegovačke fratre slavi u Chicagu zajedno s pukom. Treba reći da ju pohodi sve više vjernika. Radosni smo da se i među našim iseljenicima pronosi glas o našoj pobijenoj braći u nadi da ćemo ih uskoro moći nazivati i mučenicima. ✍

Kordić tzv. antifašistima:

»Lažni moralizatori krivotvore povijest i porukama podjela nastoje unijeti nemir u naše društvo«

Mostar, 11. veljače 2024.

H M S . B A

»Gradimo Mostar okrenut budućnosti i zaustavimo veličanje zločinačkih ideologija«, poručio je na svom Facebook profilu gradonačelnik Mostara Mario Kordić.

Istaknuo je da vjeruje kako svaki građanin Mostara, razmišljajući o budućnosti svoje životne sredine, razmišlja o ugodnijem okruženju, sigurnim radnim mjestima, razvoju gospodarstva, izgrađenim parkovima i svemu onome što čini život kvalitetnijim.

Potom je spomenuo »skupinu ljudi koji se predstavljaju antifašistima noseći u rukama simbole jednog od najgnusnijih totalitarnih režima. Možda bi i ove godine igrokaz koji isti glumci godinama izvođe prošao bez reakcije, ali nemoguće je zanemariti kontekst u kojem se skupina mladosti, naše djece šee središtem grada u kostimima koji simboliziraju budućnost, razvoj, a u isto vrijeme lažni moralizatori krivotvore povijest i porukama podjela nastoje unijeti nemir u naše društvo«, naglasio je mostarski gradonačelnik aludirajući time na policijsku zabranu komemorativne šetnje antifašista do partizanskog spomen-groblja.

Kako kaže, oštro osuđuje takav javni govor koji, ističe, ne pripada civiliziranom i demokratskom društvu kojem Mostarke i Mostarci pripadaju. »Duboko sam uvjeren kako smo dovoljno

sazreli kao društvo da demaskiramo lažno predstavljanje i sijače mržnje i podjela«, dodao je Kordić zahvalivši MUP-u HNŽ-a »na jučerašnjem adekvatnom nadzoru i upravljanju okupljanjem u središtu Grada«.

»Grad koji kao gradonačelnik predstavljam podržava i podržavat će sve slobode, provoditi reforme, kao i gledati u budućnost s iskrenom namjerom da svima napravimo ugodniju životnu sredinu«, zaključio je gradonačelnik Mostara.

»Ako ja u svom gradu nakon toliko godina ne mogu slobodno šetnjom sa svojim prijateljima otići na groblje i položiti cvijeće, to je fašizam. Policija kaže da nisu zabranili nego predložili. Ako je prijedlog, onda ćemo raz-

govarati, ali ako je ultimativno, to je zabrana. Već smo se dogovorili da u ponedjeljak s ozbiljnim odvjetničkim timom pokrenemo pravne postupke protiv odgovornih ljudi u policiji, MUP-u, Gradu, županijskoj vladi, ali i u Tužiteljstvu koje ništa ne poduzima da se takve stvari sankcioniraju«, kazao je u izjavi za medije predsjednik Saveza antifašista i boraca NOR-a (SABNOR-a) BiH Sead Đulić.

Glasnogovornik MUP-a HNŽ-a Ljudevit Marić rekao je Al Jazeera da policija nije zabranila aktivnosti Udruženja antifašista i boraca NOR-a u Mostaru, ali je od organizatora zatraženo da poštuju protokole Policijske uprave Mostar, što podrazumijeva i prijevoz sudionika skupa kroz grad autobusima. ✍

Svečano obilježen

Dan branitelja grada Ljubuškog i služena sv. misa za sve žrtve ratova

Ljubuški, 11. veljače 2024.
RADIOLJUBUSKI.BA

Paljenjem svijeća, polaganjem vijenca i prigodnom molitvom kod spomenika na Trgu dr. Franje Tuđmana danas je, u nedjelju, obilježen Dan hrvatskih branitelja grada Ljubuškog koji je održan u sklopu programa svečanog obilježavanja Dana grada Ljubuškog. Prvi su vijenac položili predsjednik Odbora za branitelje Gradskoga vijeća Ljubuški Ivan Prlić i ratni zapovjednik IV. brigade Stjepan Radić Ljubuški Ivica Tomić. Nakon njih to su učinili i predstavnici HVO-a Novog grada Ilidže. Svijeće su upalili predstavnici svih braniteljskih udruga, obitelji pokojnih branitelja i predstavnici svih razina vlasti, od gradske do federalne. Prigodnu

molitvu predmolio je humački gvardijan fra Dario Dodig.

Obilježavanje je nastavljeno u Kulturnom centru projekcijom dugometražnog dokumentarnog filma »Zidine« o logorima za Hrvate BiH u Domovinskom ratu. Scenarij za film potpisuje prof. dr. sc. Ivo Čolak, kao i režiju s Markom Mikulićem, produkciju Simbol sa Širokog Brijega za Hrvatsku udrugu logoraša Domovinskog rata u BiH.

Nakon završetka filma na Humcu je održana sv. misa u crkvi sv. Ante za sve ubijene fratre, žrtve ratova i poraća, branitelje i civilne žrtve Domovinskog rata koju je predvodio gvardijan i župnik fra Dario Dodig u sumisništvu s vicepostulatorom fra Miljenkom Stojićem te više od 30 drugih svećenika. Na

početku sv. mise pročitao je broj žrtava Drugog svjetskog rata i poraća iz svih sedam župa i svih mjesta grada Ljubuškog, imena pobijenih franjevaca i imena svih žrtava Domovinskog rata. U prigodnoj i nadahnuтой propovijedi fra Dario je podsjetio na žrtvu nevino pobijenih franjevaca i puka Božjega u Drugom svjetskom ratu i poraću, kao i na žrtve Domovinskoga rata.

Nakon sv. mise održan je prigodni program u lapidariju franjevačkog samostana na Humcu. Među ostalima nazočne je pozdravio i gvardijan fra Dario Dodig.

Cjelokupni članak možete pročitati ovdje. ✍

Stepinčevo proslavljeno u

Međugorju – sjećanje na pobijene fratre i vjerni Božji puk

Međugorje, 12. veljače 2024.
KTABKBIH.NET

Na spomendan blaženog kardinala Alojzija Stepinca 10. veljače u Međugorju je obilježeno sjećanje na pobijene fratre i vjerni Božji puk iz župe Međugorje koji su stradali u Prvom i Drugom svjetskom ratu te u Domovinskom ratu, izvijestila je mrežna stranica Radiopostaje »Mir« Međugorje. Franjevci iz međugorske župe koji su ubijeni za vrijeme Drugoga svjetskoga rata bili su: fra Jozo Bencun, fra Marko

Dragičević, fra Mariofil Sivrić, fra Grgo Vasilj, fra Jenko Vasilj i fra Križan Galić. U Prvom svjetskom ratu iz međugorske župe poginula je ili nestala 61 osoba, u Drugom svjetskom ratu (najviše u svibnju 1945.) 386 osoba te u Domovinskom ratu 10 osoba.

Program je započeo molitvom u 16.45 kod spomenika ubijenim franjevcima koji se nalazi pokraj temelja stare crkve. Molitvu je sa župljanima, fratriba i časnim sestrama predmolio međugorski župnik fra Zvonimir Pavičić. »Braćo i sestre, okupili smo se ovdje kako bismo se

pomolili za sve naše pokojne koji su svoje živote izgubili u Prvom i Drugom svjetskom ratu te u Domovinskom ratu. Danas na spomendan blaženog Alojzija Stepinca mučenika, njegovu spomenu pridružujemo i sve one koji su ubijeni iz mržnje prema vjeri i pripadnosti hrvatskom narodu. U duhu evanđelja molimo za sve progonitelje, molimo za mir u svijetu i tješimo se uzajamno riječima Svetoga pisma«, kazao je fra Zvonimir Pavičić.

Nakon ove molitve program je nastavljen molitvom krunice u župnoj crkvi sv. Jakova u Međugorju u 17.00,

a nakon toga u 18.00 uslijedilo je i sv. misno slavlje kojega je predslavio fra Robert Jolić, župni vikar u Župi sv. Petra i Pavla u Mostaru. S njim su sumisili međugorski župnik fra Zvonimir Pavičić, međugorski župni vikar fra Marin Mikulić i drugi svećenici.

U prigodnoj propovijedi fra Robert Jolić je na početku kazao kako danas slavimo spomendan kardinala Alojzija Stepinca, zagrebačkoga nadbiskupa, te da on svakako spada u niz najslavnijih hrvatskih muževa, kao i branitelja prava Katoličke Crkve. »Zatvorili su ga bezbožni komunisti na temelju lažnih optužaba i svjedočanstava. Ali nije pokleknuo, nije se predao, nije popustio ni za dlaku. On je doista živio prema Kristovoj riječi da za Boga i evanđelje treba žrtvovati sve – pa i sam život ako je potrebno. Svjedoci smo da i danas potomci i istomišljenici Stepinčevih progonitelja na njega iznose iste besmislene optužbe jer su mentalni slijednici najodvratnije ideologije u povijesti – komunizma. Iste ogavne laži do danas nastavljaju širiti i o pobijenim hercegovačkim franjevcima i o drugim žrtvama komunizma pokazujući na taj način da bi oni i danas činili isto što i njihovi ideološki prethodnici: ubijali nevine, mučili, progonili i zatvarali, sve to u nakani ostvarenja sumanute ideje o komunističkom raju na

zemlji. Nadbiskup Stepinac štitio je živote nevinih, prava koja svakom čovjeku pripadaju po božanskom zakonu. U više je navrata javno kritizirao odvratne njemačke rasne zakone koje su, na žalost, prihvatile i vlasti Nezavisne Države Hrvatske«, kazao je fra Robert Jolić te dodao kako je Stepinac bio odlučan i prema komunizmu. »On se nije ustručavao javno usprotiviti partizanskim ubijanjima stotina svećenika, časnih sestara, kao i hrvatskih vojnika i civila na bezbrojnim »križnim putevima« nakon svršetka rata, u proljeće i ljeto 1945. U Pastirskom pismu hrvatskih biskupa od 20. rujna 1945. on je, skupa s ostalim biskupima, osudio sve progone i tražio slobodu za Crkvu, kao i za sve ljude u novoj komunističkoj državi. Zbog toga nove vlasti uskoro počinju progoniti i suditi samoga nadbiskupa. Na kraju je osuđen na 16 godina tamnice, ali njega jednostavno ništa nije moglo uplašiti. Rekao je: »Spreman sam podnijeti i mučenja, pa i samu smrt, ali Krista i svetu Crkvu zanjekati ne mogu i nikada neću!« Pred komunističkim nepravdom sudom Stepinac je čitavome svijetu pokazao što znači biti čovjek, kako i u najtežim trenucima čovjek može ostati čovjek – nepokolebljiv, neustrašiv, spreman za vječne ideale poći čak i u smrt«, kazao je fra Robert te naglasio kako je

hrvatski narod uistinu nakon 45 godina vladavine odvratnoga komunizma dobio svoju slobodu, a Stepinac je rehabilitiran najprije odlukom Hrvatskoga sabora, a kasnije i pravosudnih tijela Republike Hrvatske. U drugom dijelu svoje propovijedi fra Robert Jolić je govorio i o brojnim pobijenim fratrima i pobijenom vjernom Božjem puku kojega se danas sjećamo, naglasivši kako su partizanski zločinci tijekom rata i poraća ubili preko 800 katoličkih svećenika, časnih sestara, bogoslova, braće laika i sjemeništara, među kojima i 66 hercegovačkih franjevaca. Među njima su i deseterica povezana sa župom Međugorje: petorica od njih bila su rodom iz župe, petorica su dušobrižnički djelovala u Međugorju. »Danas se ujedno spominjemo i brojnih župljana ove župe ubijenih u Drugome svj. ratu i poraću. Šteta je što je nemoguće ovdje pročitati i sva njihova imena. Stoga navodim barem broj žrtava, po selima: iz Bijakovića 87, iz Crnopoda 4, iz Međugorja 158, iz Miletine 51, iz Šurmanaca 55 te iz Vionice 31; ukupno 386, i to uglavnom mladića i mladih muževa. Važno je navesti da su partizani daleko najveći broj njih pobili nakon svršetka rata i nakon predaje hrvatske vojske, na strašnim »križnim putevima« počev od svibnja 1945. – čak 236, a 31 osobu su ubili u tamnicama nakon rata; dakle 267 osoba nakon rata, što iznosi više od 60 %! Mi danas, moleći za svoju pobijenu braću, ne prizivamo osvetu, jer osveta uvijek iznova rađa nova zla i nove nepravde. Ali isto tako s čuđenjem, dapače zaprepaštenjem, konstatiramo da nitko od onih koji su tako okrutno činili zločine, bilo nad svećenicima, bilo nad katoličkim hrvatskim pukom u ratu i poraću, nikada nije odgovarao za te zločine! Još je strašnije da neki do danas, pa čak i s najviših državnčkih položaja, ustrajno žele opravdati takve prestrašne zločine nad vlastitim narodom i umanjiti kako značaj zločina, tako broj žrtava i na taj se način neukusno i vulgarno izruguju kako sa žrtvama tako s desetinama

tisuća njihove rodbine i potomaka», kazao je fra Robert Jolić. Svoju je propovijed završio riječima: »Mi vjernici imamo obvezu moliti se i sjećati svih žrtava rata i mržnje. Mi, dakako, nipošto ne vjerujemo da su naša pobijena braća nestala zauvijek, da su prešla u ništavilo, nego naprotiv da je Bog njihovu

vjernost nagradio najvećom mogućom nagradom: vječnim životom. Naša je zadaća danas, u svojim mogućnostima i svim svojim silama, svojim poštenim radom i odgovornim ponašanjem, raditi kako na prosperitetu svoga naroda, tako i svoje Katoličke Crkve. Neka nam u tome pomogne moćni zagovor Blaže-

ne Djevice Marije – Kraljice Mira. Neka nam u tome pomogne zagovor blaženog nadbiskupa Stepinca, čiji spomen-dan danas slavimo. Neka nam u tome pomogne žrtva naše pobijene braće fratara i svih onih koji su svojim životom platili vjernost svojoj Crkvi i svome narodu.« ✍

Misa za pobijene fratre i puk u Tomislavgradu

Tomislavgrad, 12. veljače 2024.

FRA BOŽE MILIĆ

U nedjelju 11. veljače u duvanjskoj je bazilici u 18.00 slavljena sv. misa za pobijene fratre i puk, za nevino stradale u Prvom i Drugom svjetskom ratu i poraću te Domovinskom ratu. U procesiji se sa svijećama ušlo u crkvu do oltara pred kojim je bila slika 66 pobijenih fratara. Tu se zastalo u molitvi, pročitana su njihova imena i mjesta stradanja. Misno slavlje predvodio je gvardijan fra

Bože Milić u sumisništvu s 13 svećenika iz samostana i okolnih duvanjskih župa.

Fra Bože se u propovijedi spomenuo vjernosti i ustrajnosti pobijene braće koja su svoje poslanje ispunila do kraja. »Njihova žrtva, u to smo uvjereni, donosila je i dalje donosi plodove duhovne obnove nas njihovih nasljednika, kao i vjerskog napretka svih vjernika koji su nam povjereni. Nadamo se da ćemo im se nekad u budućnosti obraćati za pomoć kao blaženicima ili svetcima. Dok molimo za pobijene fratre,

ne zaboravljamo ni tolike druge žrtve iz našega naroda, znane i neznane.«

Iz duvanjskog kraja rodnom su petorica pobijenih fratara: fra Filip Gašpar, fra Jakov Križić, fra Ludovik Radoš, fra Miljenko Ivanković (brat fra Ante Ivankovića) i fra Julijan Petrović. Još jedan fratar stradao je kao aktualni župnik u Kongori, a to je fra Stjepan Naletilić. On je prvi kojega su partizani ubili i to negdje na području Kupresa u svibnju 1942. godine. Crkva je bila ispunjena vjernicima, a na svetoj je misi pjevao zbor Frame. ✍

Misno slavlje za sve stradale u ratovima župe Vitina

Vitina, 25. veljače 2024.

ANA BUBALO /
LJPORTAL.COM

U župi Vitina 25. veljače proslavljena je sv. misa zadušnica za pokojne fratre i stradali puk u Prvom i Drugom svjetskom ratu i poraću te u Domovinskom ratu. Sveto misno slavlje predvodio je fra Ivan Boras, a pjevao je župni zbor.

Fra Ivan je svoju propovijed započeo riječima kako svaki narod živi od svog povijesnog pamćenja i uči od prošlosti

da bi mogao graditi budućnost. Nema ništa gore za jedan narod od povijesnog zaborava, a posebno ako mu je povijest tegobna, krvava i obilježena raznim stradanjima, kao što je bio slučaj s našim hrvatskim narodom. Stoga se svake godine okupljamo na molitvu za naše ubijene kako ne bismo zaboravili što se događalo u prošlom stoljeću. Branitelji su dali svoje živote da bismo mi mogli živjeti. Sam Isus je rekao kako nema veće ljubavi od one kada netko daje svoj život za prijatelje. Danas ovom svetom misom iskazujemo du-

boku zahvalnost i poštovanje. Njihove živote uništila je mržnja neprijatelja prema našem narodu. Njihova nas žrtva opominje i pokazuje kako je mržnja strašno zlo koje razara čovjekov život. »Draga poubijana braćo, dali ste život, znoj i krv za Krista, Crkvu, Provinciju i domovinu. Iz vaše krvi rodiše se neki drugi koji će nastaviti tamo gdje ste vi stali, rodiše se oni koji će čuvati naše samostane, našu Provinciju, oni koji će istim žarom pokušati živjeti redovništvo i svećeništvo te naviještati ovom puku evanđelje. Vi ste svojim životom

spriječili komunizmu i drugim prolaznim, bezbožnim ideologijama osvojiti srce, um, volju i duh hrvatskoga naroda. Dragi nevino ubijeni djedovi, očevi, majke, mladići i djevojke, na Križnom putu, u raznim jamama i stratištima, završite svoj ovozemni život. To su vam mjesto pripravili zlotvori zloga nadahnuća mržnjom na Boga i čovjeka, mržnjom na Hrvata, katolika i svakog vjernika. Ostali ste vjerni Kristu, svojoj Domovini i svom hrvatskom narodu. Iz vaše krvi rodiše se novi mladići i djevojke koji su sklapali brakove, rađali

djecu, čuvali vjeru i rodna ognjišta. Rodili su se neki novi koji će nositi stijeg neprolaznih obiteljskih i evanđeoskih vrijednota», kazao je fra Ivan u svojoj propovijedi. Na kraju je još naglasio kako nam i danas naši branitelji dovikuju za što su se borili i položili svoj život. »Danas nam poručuju kako ono što su u ratu izborili ne ostavljaju da bismo mi u miru izgubili. Dužnost nam je micati se iz stanja kojega nam nudi ovaj svijet. Njegovo bolesno tkivo treba odstraniti kako bismo živjeli zdrav život po svakoga, a ne samo za sebe. Neka

ta promjena bude na zadovoljstvo naših branitelja, a mi ćemo se zalagati za zemlju poštenja, požrtvornosti i općeg dobra uvijek gledajući na brata pored sebe kao na sebe samoga«, zaključio je fra Ivan.

Fra Ivan Boras je inače napisao knjigu »Ovi su umrli, a žive – (žrtve rata i poraća i Domovinskog rata župe Humac«). Od dolaska u Vitinu priprema novu knjigu koja će biti žrtvoslov župe Vitina te trenutno skuplja podatke iz matičnih knjiga, ali i na terenu raspitujući se po čitavoj župi o stradalima. ✍

Priopćenje Provincijalata hercegovačkih franjevacu u svezi s nedavnim napadima na ubijene fratre

Mostar, 28. veljače 2024.

FRA JOZO GRBEŠ,
PROVINCIJAL /
FRANJEVCI.INFO

Fra Leo Petrović bio je častan i pravedan čovjek! Ponosan sam zvati ga svojim predšasnikom. Ubili su ga partizani iz mržnje prema vjeri, kao što su ubili više od 600 hrvatskih svećenika, a po svršetku rata stotine nevinih osudili na dugogodišnje tamničke kazne na čelu s pravednim i blaženim Alojzijem Stepincem. Časni su to ljudi. Živjeli su u teškim vremenima rata 1940-ih godina.

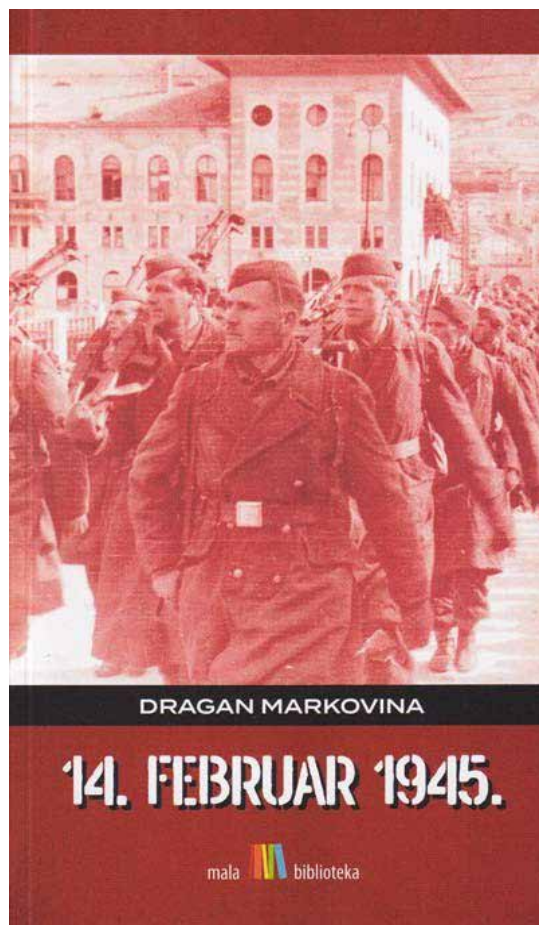
Veljača je puna sjećanja na ubijenu našu braću. Čak ih je 45 ubijeno u veljači 1945. Veljača je naš mučenički mjesec, a ta godina *annus martyrum*.

Ovih tjedana, upravo u veljači, svjedoci smo novog zla iskazana u riječima. U romanu Dragana Markovine 14. februar 1945. ispisano je toliko mržnje prema našem dragom provincijalu fra Leu Petroviću da je teško vjerovati da taj čovjek živi u 2024. godini. Markovina napada jednu ideologiju (ustašku), a

brani drugu ideologiju (komunističku) i to preko imena naše braće. One dijaboličke riječi koje Markovina stavlja u usta provincijala dr. fra Lea Petrovića u potpunoj su suprotnosti sa svim onim što je on živio i za što se zalagao i, dakako, u potpunom raskoraku sa svim povijesnim dokumentima koje posjedujemo.

Žao mi je gospodina Markovine jer je puno tame u njegovu pisanju. Žao mi ga je jer je očito vođen nasljednom komunističkom ideologijom iz koje ne može izići. Žao mi ga je jer širi mržnju u gradu iz kojeg je otišao.

Krug zla utemeljen na Markovinu romanu nastavio se u planiranoj predstavi »Oslobođeni Mostar« redatelja Zlatka Pakovića. Mržnja uvijek rađa mržnjom, a laž ratovima. Gospodin Markovina se ograđuje od Pakovića, jer Pa-

DRAGAN MARKOVINA

14. FEBRUAR 1945.

mala biblioteka

ković »iskrivljuje« njegov roman, a ne vidi da on sam, Dragan Markovina, gazi istinu i stvara temelje za još veće laži i dublje mržnje.

Papir podnosi svašta, a posebice puno laži, bez obzira na to je li to ona pisca Dragana Markovine ili ona novinara Dalibora Milasa u *Večernjem listu* ili nekih ideoloških portala, poskoka ili pismonoša. Žao mi je ljudi kad im se zbog

laži više ne može vjerovati.

Žao mi je tih ljudi. Stalno su u napadačkom modusu bez obzira na teme. Žao mi je svih ovih i onih koji misle da se rušenjem gradi i da se napadima stvara. »To stalno laganje i nema za cilj da narod povjeruje u laži, već je cilj da ni u što ne vjeruje...« (Hannah Arendt). Tako se stvara intelektualni i čudoredni kaos.

Mi franjevci biramo mir i dobro ži-

veći mir i čineći dobro kako bi ljubav rađala ljubavlju. Tako se jedino može graditi budućnost, razumjeti druge, biti blizak patnicima, donijeti ljubav, govoriti istinu i uspravno kročiti ovom zemljom. Molimo da svjetlo istine uvijek nađe put. Ta bolje je govoriti istinu nego laž. Bolje je činiti dobro nego zlo. Bolje je praštati nego suditi. Bolje je biti slobodan nego sužanj. ✍

Zbor Laudate Dominum održao korizmeni koncert u Novom Sarajevu

Sarajevo, 7. ožujka 2024.

NEDJELJA.BA

U župi Presvetog Trojstva u Novom Sarajevu u sklopu ciklusa koncerata KoncertiDA u četvrtak 7. ožujka zbor Laudate Dominum održao je korizmeni koncert. Pod dirigentskom palicom Nikole Sablića izveli su ukupno 13 skladbi među kojima su bile i neke od najpoznatijih korizmenih pjesama s hrvatskog govornog područja poput: *Svetom križu; Cjelivat ću; Gospodine; Ja se kajem; Na Maslinskoj tužnoj gori; K tebi vapim, Bože moj*. Tom je prilikom prvi put izvedena četveroglasno za mješoviti zbor skladba *Širokobriječkim mučenicima* čije je riječi napisao fra Ante Marić, a skladao ju je fra Stanko Mabić. Nastup su završili *Gospinim plaćem*.

Okupljene u crkvi u Novom Sarajevu, njih 60-ak, prije koncerta u svojstvu domaćina pozdravio je župnik vlč. Dražen Kustura, glasnogovornik Vrhbosanske nadbiskupije. Najprije je podsjetio na misli pape Franje upućene glazbenicima sredinom prosin-

ca 2023. kada ih je susreo u Vatikanu te im tom prigodom poručio kako je glazba poziv i put do mira. »Vođeni tim mislima i mi živimo ovo korizmeno vrijeme kako bismo u miru s Bogom i s našim bližnjima dočekali najveću kršćansku svetkovinu – Uskrs. U toj pripravi osim konkretnih odricanja kojima vježbamo svoje tijelo važno je i ono čime hranimo svoj duh. Korizmene skladbe i pjesme pomažu nam u boljem razumijevanju otajstva Kristove muke, smrti i uskrsnuća kako svoj pogled ne bismo zadržali samo na Velikom petku i križu, nego kako bismo s nadom, vjerom i pouzdanjem iščekivali nedjelju uskrsnuća. Stoga večerašnji koncert trebamo promatrati najprije

kao korizmenu duhovnu obnovu koja će nam pomoći poštovati život, stvarati duh zajedništva, osjetiti Božju blizinu i koja nam otvara mogućnost za susret s našim bližnjima«, istaknuo je vlč. Kustura uz izraze zahvale izvođačima i svima koji su pomogli organizaciju koncerta.

Na kraju se nazočnima obratio i vrhbosanski nadbiskup metropolita mons. Tomo Vukšić koji je zahvalio izvođačima na izvrsnom koncertu te im je zaželio da u skladu s imenom zbora i dalje hvale Gospodina. Kao znak zahvale uručio im je krunicu te im poručio da u svoje molitve uključe i njega.

Inače, korizmeni koncert bio je ujedno šesti po redu u drugoj sezoni KoncertiDA te je poslužio kao svojevrsna duhovna priprava za nastupajuće uskrsne blagdane. Za to su se svojom izvedbom pobrinuli gosti iz Hercegovine. Zbor *Laudate Dominum*, čiji članovi dolaze iz osam župa – Humac, Studenci, Veljaci, Čerin, Vitina, Mostar, Klobuk i Polog – osnovan je u listopadu 2020. spontanom okupljanjem mladih u crkvi sv. Kate u Ljubuškom. ✍

Članovi Društva vodiča za hodočasnike u župi Međugorje posjetili Memorijalni centar Groblje mira

Bile, 12. ožujka 2024.

MARIJANA TOMAŠEVIĆ /
GROBLJEMIRA.INFO

Usklopu terenskog posjeta povijesnim lokalitetima u svom jednodnevnom izletu u ponedjeljak 11. ožujka Memorijalni centar »Groblje mira« (MCGM) posjetili su članovi Društva vodiča za hodočasnike u župi Međugorje (Društvo). U dopodnevnom satima goste su dočekali djelatnici MCGM-a zaželjevši im dobrodošlicu.

Članovi Društva s velikim su zanimanjem slušali riječi fra Miljenka Stojića, jednog od idejnih začetnika ovog pro-

jekta, koji je okupljenima u kratkom izlaganju objasnio ideju projekta te njegovo razvijanje od samih početaka pa sve do dana današnjeg. Goste su srdačno dočekali i Mile Pušić, predsjednik Udruge Mir International, udruga koja operativno upravlja MCGM-om, kao i Pero Kožul, predsjednik Skupštine Udruge, te Velimir Mabić, član Upravnog odbora Udruge.

Ni loši vremenski uvjeti nisu uspjeli poremetiti radost ovog susreta koji se nastavio slavljenjem zajedničke sv. mise u župnoj crkvi na Gorancima. Predvodio ju je fra Miljenko Stojić, dugogodišnji član Upravnog odbora Društva, a s njim

je sumisio fra Ivan Ivanda, goranački župnik. Fra Miljenko je u kratkoj propovijedi posebno naglasio kako je u ovoj IV. korizmenoj nedjelji poseban naglasak na obraćenju, na pokajanju i na traženju oprosta za naše grijehe. Pri tome je naglasio kako trebamo više gledati na druge da bismo uistinu pronašli sebe.

Nakon lijepo provedena dana, u kojem su svi naučili nešto više jedni od drugih, domaćini i gosti srdačno su se pozdravili s nadom da će uskoro ponoviti susret. Članovi Društva rekli su kako će hodočasnicima s kojima rade rado govoriti o svemu što su danas čuli i vidjeli! ✍

Objavljeno englesko izdanje knjige dr. sc. Hrvoja Mandića o hercegovačkim franjevcima

Zagreb, 11. travnja 2024.

JABUKA.TV

Unakladi zagrebačke kuće Despot infinitus d. o. o. objavljena je knjiga *Herzegovinian Franciscan Province during and after the Second World War* autora dr. sc. Hrvoja Mandića. Knjiga je objavljena kao proširena doktorska disertacija koja je prevedena na engleski jezik nakon što je njezino hrvatsko izdanje objavljeno 2021. pod naslovom *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*.

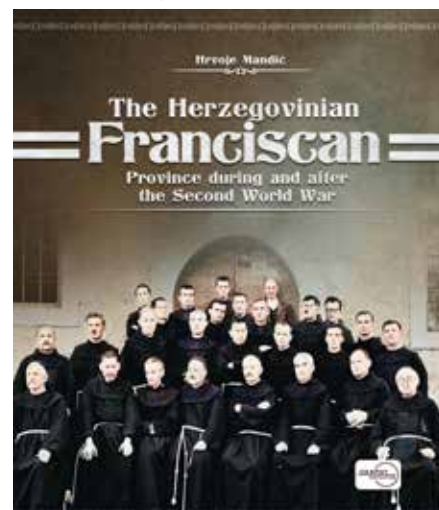
Nakladnik napominje da u hrvatskoj historiografiji do ove knjige nikad nije objavljena cjelovita sinteza o Hercego-

vačkoj franjevačkoj provinciji u Drugome svjetskom ratu i poraću iako je, posebice u BiH, kvalitetno postavljen istraživački temelj, iskoristiv za proučavanje povijesti Hercegovačke franjevačke provincije u razdoblju 1941. – 1945.

Knjiga je temeljena na duboku i opsežnu istraživanju tijekom niza godina kroz svu dostupnu dokumentaciju i druge iskaze te je od iznimne važnosti za okolnosti ubojstva franjevaca na Širokom Brijegu u veljači 1945. Razotkriva propagandu koja se naknadno usredotočila na ove i druge slične epizode, a koja se još uvijek ponavlja u zapadnoj historiografiji kao da je činjenica. Stoga je jako bitno da je ova knjiga objavljena i na engleskom je-

ziku.

Ona, međutim, istražuje puno više od samih događaja jer ih stavlja u širi

kontekst – kako djelovanja hercegovačkih franjevac u razdoblju Drugoga svjetskog rata, tako i ciljeva Komunističke partije na ovim prostorima te borbe s Katoličkom Crkvom. Riječ je,

dakle, o velikom doprinosu ne samo povijesti franjevac i povijesti BiH nego i povijesti Hrvata kao naroda uopće.

Jedan od recenzenata knjige, pozna-

ti britanski povjesničar dr. sc. Robin Harris, napisao je da je ova knjiga originalna, značajna i da je bez zadržke ocjenjuje knjigom od prvorazredne važnosti za hrvatsku povijest. ✍

Ustrojeno čitlučko povjerenstvo u 4. sazivu

Čitluk, 19. travnja 2024.

CITLUK.BA

U prostorijama Općine Čitluk 18. travnja održana je konstituirajuća sjednica Povjerenstva za obilježavanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraća s područja općine Čitluk. Na konstituirajućoj sjednici Slaven Markota izabran je za predsjednika, Ivan Sablijić za dopredsjednika dok će poslove tajnika obavljati Ivan Stojić. Izbor svih navedenih jednoglasno su podržali članovi Povjerenstva, nakon čega su im se dotični zahvalili na ukazanom

povjerenju. Podsjećamo da su ostali članovi Povjerenstva, u ovom sada već 4. sazivu: fra Miljenko Stojić, Mate Miletić, Ivica Šarac, fra Miro Šego, Andrija Stojić i Danijel Čavar.

Nakon uvodnog dijela i izglasavanja dužnosti raspravljano je o učinjenom u proteklom razdoblju te o onome što treba unaprijediti u sljedećem četverogodišnjem mandatu. Također je raspravljano o radnjama koje slijede na Groblju Mira na Bilima, poput skorašnjeg postavljanja 35 novoupłaćenih pločica za žrtve s područja općine Čitluk.

Čitlučko Povjerenstvo surađuje sa

susjednim općinskim i gradskim povjerenstvima, a tema razgovora bila je i međusobna razmjena podataka u svrhu otkrivanja novih podataka o žrtvama, što doprinosi kvalitetnijoj evidenciji i budućim istraživanjima koja su potrebna u svrhu otkrivanja istine.

Povjerenstvo poziva sve koji to mogu da dođu na sv. misu na Bilima koja će se održati 1. svibnja u 12.00. Do toga nadnevka trebalo bi biti postavljeno i spomenutih 35 novoupłaćenih pločica s podacima o žrtvama s područja čitlučke općine, čime će se ukupni broj podignutih križeva za žrtve popeti na 592. ✍

Na Groblju mira proslavljen blagdan sv. Josipa Radnika

Bile, 1. svibnja 2024.

MARIJANA TOMAŠEVIĆ /
GROBLJEMIRA.INFO

Na Memorijalnom centru »Groblje mira« (MCGM) na Bilima 1. svibnja s početkom u 12.00 slavljen je sv. misa u povodu blagdana svetoga Josipa Radnika kojemu je posvećena crkva na Groblju mira. Sv. misu predvodio je fra Ivica Kyril Pavlović, član Franjevačke provincije Bosne Srebrene, te župnik župe Imena Marijina u Svilaju, uz sumišništvo fra Miljenka Stojića, povjerenika Komisije za hrvatski žrtvoslov u hercegovačkim biskupijama, goranačkog mjesnog župnika fra Ivana Ivande te

ostale braće svećenika. Propovijedao je velečasni don Pavo Brajinović, umirovljeni svećenik Vrhbosanske biskupije, svećenik Doborskog dekanata te bivši župnik župe Bezgrješnog srca Marijina iz Posavske Mahale.

Veličanstveno je bilo svjedočiti današnjem zajedništvu hrvatskog naroda. Isprepletenost osjećaja boli, sjećanja, ali i oprosta, ponosa i ljubavi prema svome narodu i svojoj vjeri okupilo je danas preko tisuću vjernika na Groblju mira. Osim članova Organizacijskog odbora na čelu s predsjednikom Milom Pušićem, okupio se velik broj mještana okolnih i daljih župa i općina. Mnoštvo hodočasnika došlo je iz Tomislavgrada,

za čije je žrtve u prethodnom kratkom razdoblju podignuto preko 350 križeva na MCGM-u. Organizirano su stigli i hodočasnici iz Čitluka, koji su zajedno sa svojim župnikom fra Mirom Šegom nazočili sv. misi. Misno slavlje uveličali su svojim pjevanjem članovi više različitih župnih zborova s područja Odžaka, koji su zajedno sa svećenicima, članovima kulturnoumjetničkog društva Napredak i ostalim hodočasnici stigli na Bile u jutarnjim satima.

Prije početka misnoga slavlja nazočnima se obratio fra Miljenko Stojić. Riječima dobrodošlice pozdravio je goste iz Posavine i sve ostale naglasivši kako ćemo se zajednički moliti za žrtve hr-

vatskog naroda čiji su životi u temelju naše slobode. Prethodno citirajući Fran Krstu Frankopana kako »navik on živi ki zgine pošteno«, fra Miljenko je pozvao fra Ivicu da započne sveto misno slavlje.

Velečasni don Pavo, koji je i sam jedno od mnogih siročadi rođenih poslije smrti svojih otaca umrlih za našu rodnu grudu, propovijed je započeo stihovima pjesme »Reci, brate moj«, hrvatskog izvođača Marka Perkovića Thompsona. Osvrnuvši se na krvavu prošlost hrvatskog naroda, nazočne je podsjetio kakva je naša povijesna istina, istina koja nas je upravo danas ovdje okupila jer ne smijemo zaboraviti svoje pokojne. »Ne umire se za bilo što! Život treba uložiti za nešto za što se isplati živjeti i umrijeti, a umire se za ono što se smatra svetijim i vrjednijim od života, a to je vjera, rodna gruda, obitelj i obiteljsko ognjište. Mi danas dolazimo obnoviti svoje korijene, svoj ponos, svoj identitet, da napravimo test svoga rodoljublja, svoje vjere, ali i praštanja«, naglasio je velečasni don Pavo. »Hrvatskog čovjeka na ovim prostorima označavaju tri svetinje na kojima je temeljio i nadam se još uvijek temelji svoj život: Bog na nebu, domovina na

zemlji i obitelj koju drugi Vatikanski sabor naziva Crkva u malom«, dalje je nastavio don Pavo posebno istaknuvši da bez Božjega blagoslova, bez mira u srcu, nema prave radosti. Velečasni don Pavo se u svojoj propovijedi dotaknuo velikog problema našeg hrvatskog naroda, naroda za kojeg se nekad čini da je izgubio onaj ponos kojega su imali naši predci koji su umirali za ovu hercegovačku grudu. Zapitao se što ćemo reći svojim majkama i očevima kada se poslije završetka ovog života u nebu pogledamo oči u oči s njima, kada nam postave pitanje zašto smo svoju zemlju tuđinu ustupili, zašto smo svoju rodnu grudu napustili, što ćemo odgovoriti? »Zapamtite, a to i svoju djecu naučite: lijepa je Švicarska, bogata je Njemačka, privlačna je Amerika, jedna je majka Hrvatska, ali jedna je jedina i neponovljiva tvoja Herceg Bosna ponosna«, zaključio je don Pavo. Snažno je odjeknula današnja propovijed na MCGM-u. Snažno je don Pavo svojim iskrenim obraćanjem kroz propovijed duboko ušao u svako hrvatsko srce koje je kucalo danas na MCGM-u. Suzama, osjećajem zahvale i olakšanja te gromoglasnim pljeskom narod je pozdravio don Pavinu propovijed.

Na kraju misnoga slavlja fra Miljenko Stojić zahvalio je svim svećenicima, pjevačima, svim ostalim nazočnima te posebno propovjedniku i predvoditelju misnog slavlja ne krijući radost što su upravo oni danas ovdje gdje su podignuti mnogi križevi za žrtve iz njihovog kraja, preko 3.000 križeva za žrtve Posavine.

Podijelivši blagoslov fra Ivica Pavlović je završio sveto misno slavlje. Mnóstvo naroda zadržalo se na MCGM-u još dugo nakon kraja sv. mise. Neki su još jednom pošli do križeva svojih predaka, neki su se nastavili moliti kraj spomenika Pietà, dok su neki razgovarali o današnjoj propovijedi koja će zacijelo, po svemu sudeći, još puno puta biti prepričana.

Ovim misnim slavljem počinju nastavna događanja na Groblju mira. I dalje se nastavlja graditi ovo spomenmjesto u duhu očuvanja naše prošlosti kako bismo na dostojan način njegovali žrtvu i mučeništvo našeg naroda.

Hvala svim medijima koji su pratili današnju svečanost na Groblju mira. Njihove uratke možete pronaći ovdje. ✍

Kako vratiti ljudsko dostojanstvo žrtvama hrvatskoga Križnoga puta

Zagreb, 15. svibnja 2024.

IVANA KARAČIĆ / GLAS
KONCILA

U članku Luke Tripala o Bleiburgu i hrvatskom križnom putu Vlado Čutura navodi i komentar fra Miljenka Stojića. Prenosimo Čuturin prilog.

Osim za Hrvatsku, svibanj je mjesec bolnih obljetnica i za BiH. Ne samo što su na križnom putu stradale brojne ondašnje obitelji nego su osobito mučeniš-

tvo tijekom i nakon Drugoga svjetskoga rata proživjeli i svećenici, redovnici i redovnice. Voditelj Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« fra Miljenko Stojić svjedoči da je stradale hercegovačke redovnike vjerni narod od početka smatrao svetcima. »Čim su okolne žene – jer muškarci su ili bili na bojišnici ili su se krili pred jugokomunistima – čule da su na Širokom Brijegu fratri ubijeni i zapaljeni u ratnom skloništu, pohrlile su vidjeti što se dogo-

dilo. Nisu tada psovale i vikale, nego su se stale moliti. Umjesto njih psovali su i vikali jugokomunisti, potrpali su ih na vojničke kamione i iskricali dolje u središtu mjesta. No nisu mogli utrnuti vjeru koja se tim ubojstvom još jače rasplamsala«, opisuje Stojić koji je osobno ispitao više od 450 svjedoka mučeništva, a obilje je prikupljene građe i digitalizirao. »Klikom se miša može doći do potrebnoga dokumenta, odnosno istražiti kakve dokaze posjedujemo za neko stratište ili za

nekoga od ubijenih. Na temelju toga lako je i izraditi životopis stradalnika ili opis stratišta.»

Kauza za proglašenje »Širokobriških mučenika« i njihove franjevačke subraće blaženima na kraju je prve istražne faze nakon koje još slijedi biskupijska i rimska. I dok voditelj Vicepostulature ističe da ne treba upasti u zamku žurbe, ne propušta primijetiti da je proces već donio duhovne plodove, ali i nove istraživačke poticaje. »Vicepostulatura je bila začetnik

općinskih povjerenstava za obilježavanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraća, iz čega je izrastao i Memorijalni centar "Groblje mira" na zaravni između Širokoga Brijega i Mostara.« Ta je, pak, inicijativa, podsjeća o. Stojić, duhom srodna zamisli pokojnoga biskupa Mile Bogovića o »Hrvatskom križnom putu«, koji bi povezao mjesta stradanja iz Drugoga svjetskog rata, poraća, Domovinskoga rata... »Prva postaja bio bi Bleiburg, druga bi bila negdje u Sloveni-

ji, treća na Maclju, a bili bi obuhvaćeni i Vukovar, Radimlja, Groblje mira... Moliitelji bi dodavali postaje iz svoje okoline, a sve bi završilo okupljanjem na Udbini početkom rujna. Usto, svaka bi naša biskupija i župa proglasila jedan dan u godini danom sjećanja na svoje žrtve i žrtve svojega naroda. Posmrtni ostatci naših ubijenih, za koje ne znamo tko su točno, pokapali bi se na Udbini. Mislim da bi se time riješili svi prijevori«, zaključio je Stojić. ✍

Svjedočanstva iz prve ruke

Mostar, 5. lipnja 2024.

R. JOLIĆ / FRANJEVCI.INFO

Upravo je iz tiska izišla knjiga svjedočanstava o pobijenim profesorima, svećenicima i klericima na Širokom Brijegu i okolnim mjestima u prvoj polovici 1945. pod naslovom *Svjedočanstva o ubijenoj gimnaziji*. Riječ je zapravo o zapisnicima s triju simpozija i jednoga okrugloga stola, održanih na Širokom Brijegu i u Zagrebu 1993., na kojima su svoja sjećanja iznijeli bivši đaci slavne Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu. Okupio ih je i sve odlično organizirao bivši širokobriješki gvardijan fra Jozo Zovko. Koliko su prevažna ta sjećanja i svjedočanstva najbolje pokazuje činjenica da više od 50 đaka – internih (sjemeništaraca) i eksternih (vanjskih) – koliko ih je fra Jozo uspio okupiti, danas, nakon 30 godina, više nije živ ni jedan jedini!

Njihova sjećanja redovno nisu samo lijepe priče, ugladene i romantične zbog odmaka od 50 i više godina, nego često kritična promišljanja o gimnaziji, samostanu, profesorima, drugim svećenicima, samostanskom i gimnazijskom ustroju, kao i o konviktu koji su vodili franjevci za vanjske đake. No, svjedočanstva jasno i nedvosmisleno pobijaju partizanske laži o tome da bi franjevci pucali i na bilo koji način sudjelovali u borbama, a

pogotovo ne u kakvim progonima Srba i drugih, te pokazuju da su sve te izmišljotine imale za svrhu pokriti i opravdati brutalne partizanske zločine nad nevinim ljudima. Osobito je udarano na gimnaziju zbog toga što je bila elitna odgojno-obrazovna ustanova kojoj partizansko-komunistički zločinci ni na koji način u budućnosti nisu mogli parirati, kao i općenito franjevcima i svećenstvu u Hercegovini, nego su oni to riješili na puno primitivniji način: jednostavno su svoje ideološke protivnike tjelesno pobili. I upravo im to narod u Hercegovini nikada nije zaboravio!

Provincijal fra Jozo Grbeš u svome je predgovoru naveo sljedeće: »Ubijena gimnazija znak je brutalnosti komunističkog režima prema intelektualnom radu naše braće, a isto tako prema hrvatskom identitetu na ovim prostorima. U ova vremena nama je govoriti istinu, slušati svjedoke i ispravljati krivotvorine povijesti.«

Organizator fra Jozo Zovko piše: »Ovo je vrijeme kada se zasjenjuju uzori i njihov život. Stoga je važno i potrebno uzeti ovu knjigu koja govori, poučava, nadahnjuje svakoga od nas. To su velikani koji su u školi poučavali i odgajali mlade. I baš ti đaci, kao svjedoci, govore o svojim profesorima.«

A priređivač dr. Ivica Šarac navodi: »Još i danas, poslije gotovo 80 godina, biološki i ideološki potomci jugosla-

venskih komunista, stvarnih planera i izvršitelja zločina, opravdavaju ubijanje hercegovačkih franjevaca tezom, plasiranjem još u vrijeme moćnoga djelovanja medijske propagande jugoslavensko-komunističkog režima, da su oni navodno sudjelovali u oružanom otporu i prema tome bili legitiman cilj vojnih djelovanja. Da je riječ o gruboj neistini, najuvjerljivije pokazuju i dokazuju iskazi svjedoka širokobrijeških zbivanja 1945., koje je 48 godina kasnije uspio na istom mjestu okupiti fra Jozo Zovko, tadašnji gvardijan širokobriješkoga samostana.« ✍

SVJEDOČANSTVA o ubijenoj gimnaziji

Zapisnici s okruglih stolova i simpozija o stradanju širokobrijeških franjevaca

Broćanac u susret Kraljici Mira: U istini hodimo

Broćanac, 28. lipnja 2024.

IVANA KARAČIĆ / POSUSJE.
INFO

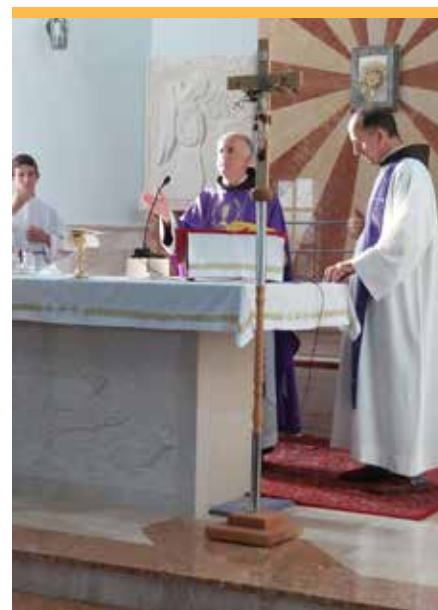
U područnoj crkvi u Broćancu, župa Posuški Gradac, zaštitnica crkve Kraljica Mira slavi se prve nedjelje nakon obljetnice Gospinih ukazanja u župi Međugorje. Župljani se na nju pripremaju kroz trodnevnicu sv. misom.

Prvu večer, u četvrtak 27. lipnja, sv. misu predslavio je fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«. Inače je ova sv. misa slavljena i za žrtve s područja Broćanca u Drugom svjetskom ratu i poraću jer upravo o toj temi već dugi niz godina brine Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«.

»Još smo jedanput pred svojom Kraljicom Mira. Kakvi god da jesmo, došli smo iskazati joj počast i zamoliti ju da nas prati na našem životnom putu. Donijeli smo sa sobom svoje radosti, sve ono dobro što nam se dogodilo kroz proteklo vrijeme. Jamačno smo Bogu zahvalni za sve to. Ali donijeli smo i svoju muku koja nas je trala i za koju nekada nismo nalazili odgovora. U tu muku zacijelo spada i naša povijest. Bila je takva kakva je bila i ne možemo do kraja shvatiti zbog čega se sve to moralo tako dogoditi. Zbog toga dok se večeras budemo molili za sebe, molit ćemo se i za one koji su pali za našu slobodu. Ovo je večer sjećanja na njih, večer našega duga prema njima«, istaknuo je fra Miljenko u uvodu sv. mise.

U propovijedi je fra Miljenko istaknuo i sljedeće: »Sveto pismo u Starom zavjetu neprestano nam pred oči donosi životni put židovskoga naroda. To je zbog toga što ga je Bog u to vrijeme izabrao da preko njega svemu

ostalome svijetu navijesti svoju Riječ. Oni su to, znamo, nekada shvaćali kako treba, a nekada ih je bilo baš briga za sve. Posljedica ovoga zadnjega stava bila je društvena propast. Dospijevali su u ropstvo. Usuđujem se reći da smo mi u ovome vremenu izabrani Božji narod. Kraljica Mira jednoga je dana došla k nama i objasnila nam da preko nas Bog želi progovoriti čitavom svijetu. Netko ju je od nas slušao, netko je odmahnuo rukom. A da nas je bilo više koji smo je slušali, upitajmo se bi li se obistinila ona njezina poruka u kojoj se kaže da se molitvom i ratovi mogu zaustaviti? Jamačno da bi, ali bilo je tako kako je bilo. Nismo učili od povijesti izabranog naroda prije nas, nismo učili od Židova. ... Kada bacimo oko na svoju povijest, onda vidimo da je bila izuzetno teška, ali u isto vrijeme bila je i izuzetno časna i dostojanstvena. Kroz sve bure i oluje, počevši tamo od Turaka, da ne idemo dalje u prošlost, pa preko jugoslavenstva u njegovim inačicama, umirali smo po raznim bojišnicama. I činilo se da tome nema kraja, da nikada ne ćemo dobiti svoju slobodu. Ali smo ju dobili krajem prošloga stoljeća, takvu kakva je. ... Naravno, kajemo se kao narod za sve ono loše što smo učinili, ali smo i tako ponosni na sve ono dobro, na onaj otpor kada je izgledalo da su sve lađe potopljene. Tomu su nas neprestano učili i uče naši mučenici. Nebrojeno ih je, za mnoge ne znamo jer nismo imali vremena zapisivati što se s njima dogodilo dok smo bili bitku za svoju slobodu i svakodnevno preživljavanje. Ali smo to u ovo vrijeme počeli činiti i ne ćemo stati dok ne istražimo sve što je u ljudskoj moći. Želimo da nas prosvjetli njihovo mučeništvo, da nam pomogne na pravi način shvatiti što se

zapravo bitno događa u životu svakoga od nas. Zbog toga smo započeli i s postupkom mučeništva za pobijene hercegovačke franjeve. Propovijedali su nekada svome hrvatskom puku, učili ga pismenosti, učili ga gospodarstvu, sada im istraživanjem njihova mučeništva želimo zahvaliti na tome. Neki im se i utječu kao mučenicima te svjedoče o milostima koje su dobili njihovim zagovorom. Mučeništvo, naime, nije neodgovorna pogibija, pa makar i za velike ideale. Ovdje je ubrojeno i mučeništvo za domovinu. Netko ju je časno branio i časno za nju pao. Razmišljajmo o tome ovih dana i okupljajmo se barem jedanput godišnje da ih se svih prisjetimo i Bogu za njih pomolimo.«

Molitva vjernika također je bila za žrtve iz Broćanca i za mučenike hrvatske povijesti. A na kraju sv. mise fra Miljenko je izmolio molitvu za oprost nje grijeha pobijenih. Župnik fra Petar Drmić je, pak, zahvalio fra Miljenku na predvođenju ove večeri, a nazočnima na dolasku. ✍

Sveta misa na Memorijalnom centru »Groblje mira« u povodu Europskog dana sjećanja na žrtve totalitarizama

Bile, 17. kolovoza 2024.

MARIJANA TOMAŠEVIĆ /
GROBLJEMIRA.INFO

Upovodu obilježavanja Europskog dana sjećanja na žrtve totalitarnih režima, fašizma, nacizma i komunizma, a koji se obilježava 23. kolovoza, na Memorijalnom centru Groblje mira (MCGM) na Bilima, u organizaciji Pododjela za Drugi svjetski rat i poraće HNS-a te Udruge Mir International i pod pokroviteljstvom HNS BiH, upriličena je komemoracija i služena sv. misa za sve žrtve Drugoga svjetskoga rata i poraća.

Prije misnoga slavlja odana je počast žrtvama svečanom komemoracijom te su položeni vijenci i upaljene svijeće ispred izaslanstva HNS BiH, hrvatskih institucija i udruga hrvatskog naroda u BiH koje je predvodio predsjednik Dragan Čović, te izaslanstva Vlade RH, izaslanstva Hrvatskog sabora i Ministarstva hrvatskih branitelja RH, koje je predvodio državni tajnik Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske gospodin Zvonko Milas.

Nakon polaganja vijenaca nazočnima se obratio predsjednik HNS-a BiH Dragan Čović koji je u svom pozdravnom govoru istaknuo: »Oni koji će biti ovdje za 20 godina vjerojatno će teško razumjeti ono što smo mi danas radili ovdje. I zbog toga, zbog toga brzog umrežavanja u stvarnom vremenu, najviše zbog naših mladih koji danas razmišljaju malo drukčije o svom životu, upravo zbog silnih promjena, ja sam uvjeren da će ta silna promjena ostaviti posebnog traga i teško ćemo moći vjerovati što će nam se sve dogoditi. Upravo zbog toga

smo danas ovdje na Groblju mira. Bijeli križevi na Groblju mira prkose vremenu zaborava koje je sve to stavilo po strani zadnjih osamdesetak godina. Zahvaljujući Vladi Republike Hrvatske i ugovoru koji smo potpisali prije mjesec dana ovaj prostor će do Božića izgledati potpuno drukčije. Uvjeran sam da sljedeće godine, kada budemo ovdje okupljeni, ne će biti potrebe za šatorima i siguran sam da ćemo tada imati oko dvadeset tisuća križeva na ovom mjestu, križeva koji će svjedočiti o žrtvi onih naših najdražih kojima se danas ovdje želimo moliti. Upravo to kao poruka mora nas tjerati da gradimo kulturu sjećanja... Zbog toga, dragi prijatelji, neka iz svakog križa isijava potreba oprosta za sve nas te vas pozivam da gradimo društvo mira i slobode. To je obaveza svih nas«, poručio je predsjednik Čović.

Nakon obraćanja dr. Dragana Čovića, voditelj programa Marinko Karačić zaključio je komemorativni dio te je slijedilo svečano misno slavlje.

Misno slavlje predvodio je fra Zdravko Dadić, provincijal Franjevačke provincije Bosne Srebrene. Program i misno slavlje svojom pjesmom uvećao je Veliki župni zbor Krista Kralja iz Čitluka koji predvodi sestra Slavica Kožul, a sumisio je velik broj svećenika koji su se ovom prigodom prisjetili i svih mučki ubijenih crkvenih osoba tijekom i na koncu Drugoga svjetskog rata.

U svojoj propovijedi provincijal fra Zdravko Dadić je naglasio: »Nakon Drugog svjetskog rata komunističke su vlasti ubile ogroman broj hrvatskih vojnika i civila, ostavile su iza sebe na stotine stratišta od Slovenije do Makedonije.

Bez mogućnosti obrane ili pravičnog suđenja, potpuno su dehumanizirani i ubijani iz čiste mržnje. Likvidirano je i preko 500 svećenika, časnih sestara i sjemeništaraca, što predstavlja najveće stradanje crkvenih ljudi u Europi. I vi ste u Hercegovini doživjeli svu okrutnost te nove vlasti, kao što su to doživjeli i svi naši krajevi gdje su živjeli Hrvati katolici. I Posavina, iz koje dolazim, ostala je bez tisuća očeva i sinova, braće i sestara: mnoštvo udovica i ratne siročadi prolazili su pravu kalvariju da bi preživjeli. Drago mi je da ovdje postoje i križevi za Odžak koji je simbol stradanja našeg naroda u Posavini, a negdje sam i pročitao kako je za te žrtve pripremljeno preko 3.000 križeva. Proglašeni su krivima samo zato što su voljeli krajeve u kojima su rođeni i odrasli, jer su voljeli svoje obitelji i svoj narod, ali i jer su vjerovali u Boga vjerom svojih predaka. S pravom su živjeli u strahu od bezbožne ideologije koja ne samo da ne vjeruje u Boga, nego je vjeru htjela potpuno obezvrijediti. Mahom su izginuli mladi ljudi, ostale su brojne obitelji s malom djecom i mlade žene udovice koje su provodile svoje dane u tuzi i neimaštini – i što je još gore – ne smijući ni spomenuti da su imale muževe, jer su njihovi muževi, očevi, braća i sestre bili proglašeni narodnim neprijateljima. Tražilo se od njih da ih zaborave i izbrišu iz svoga sjećanja. Ipak, ostala je činjenica da su te obitelji nosile i podigle majke udovice. Komunistička vlast je u potpunosti zanemarila naše hrvatske krajeve ostavljajući ih da u bijedi i tuzi izumiru u potpunoj poniženosti koja ubija svako ljudsko dostojanstvo. Nametnuti su teški porezi, osnivanje

zemljoradničke zadruge, ljudi su prisiljavani da daju jedino što su još imali, zemlju. Siromaštvo i neimaština bili su dio života većine Hrvata: bila je to velika tragedija koja je prijetila nestankom našeg naroda. Jedino je Crkva kroz to teško razdoblje bila uza svoj narod, patila je s njime i bila mu jedina utjeha. Iako su i brojni svećenici ubijeni, a mnogi i zatvarani za banalne i izrežirane stvari, ipak je Crkva opstala u našem narodu, noseći svjetlo vjere i nade, te biblijske i narodne mudrosti: da nikome nije do zore pjevati, da vrijeme svih zulumčara prolazi, kao što se to lijepo opisuje u Danijelovoj knjizi. Nadalje je provincijal nastavio govoriti: »Bog i moralne vrijednosti bile su ono za što su mnogi davali svoje živote. Mi se danas jednostavno molimo na grobovima onih koji su život dali da ne zaboravimo te vrijednosti: Boga, koji je činio i čini temelj našega sveukupnoga života; obitelji, u kojima su se rađala nova stvorenja i koja su u roditeljskoj kući bila oplemenjena vjerom, ljubavlju, ljubeći svoje, a poštujući tuđe, hrabrošću i ponosom hrvatskoga naroda. Zato vas pozivam upravo na ovome svetome mjestu: ispitajmo svoju savjest, svoje stavove, ostanimo vjerni našim predcima, njihovoj vjeri u Boga, njihovoj hrabrosti, njihovu ponosu i poštenju. ... Kušnja nas veže za nebeske vrijednosti, a vrijednosti nas vežu za Boga! Od te logike ovaj narod ne smije odustati! Koliko god bio umoran, koliko god puta bio prevaren i

preglasan, ovaj narod uvijek ima nešto više, nešto svetije, ako živi evanđeoske vrijednote. Jesmo li svjesni što to imamo? Želim da s tim pitanjem odemo u svoje živote, i upravo životom odgovorimo.« Ovim riječima fra Zdravko je zaključio današnju propovijed na Groblju mira.

Obilježavanju obljetnice nazočili su predstavnici Crkve u Hrvata, dužnosnici HNS-a BiH, izaslanstvo države Hrvatske, izaslanstva udruga i hrvatskih zajednica iz inozemstva, predstavnici društvenog, kulturnog, političkog i gospodarskog života BiH, predstavnici udruga proisteklih iz Domovinskog rata i brojni drugi gosti.

Na koncu misnoga slavlja nazočnima se obratio fra Miljenko Stojić, povjerenik Komisije HBK i BK BiH za hrvatski žrtvoslov u hercegovačkim biskupijama te jedan od idejnih začetnika, odnosno utemeljitelja MCGM-a. U svom obraćanju fra Miljenko se posebno osvrnuo na sve one koji su od početka stajali i još uvijek stoje uz ovaj projekt. Naglasio je: »Od prve lopate u svemu ovome nalazi se HNS BiH na čelu s predsjednikom dr. Draganom Čovićem. Uvijek su bili pri ruci, uvijek su pazili ide li sve po zacrtanom naumu. Hvala od srca u ime naših žrtava i mučenika. No, nije zakazala ni hrvatska država. Uvijek su nas podupirali koliko su mogli. Ove godine Hrvatska vlada, na čelu s predsjednikom Andrejom Plenkovićem, prihvatili su nas kao projekt od strateškog značenja. Zaista im

velika hvala.« Također se zahvalio svima ostalima koji svojim radom i zalaganjem pripomažu u podizanju ovog projekta, te se na osobit način zahvalio današnjem propovjedniku provincijalu fra Zdravku Dadiću kojem je u znak zahvale predsjednik HNS-a BiH, dr. Dragan Čović, uručio prigodan dar, maketu umjetnički odlijevana spomenika Pietà, rad kipara Ilije Skočibušića, a koji je postavljen i blagoslovljen prošle godine na Groblju mira. »Ona ne samo da prima u krilo svoga mrtvoga Sina nego njegove raširene ruke u obliku križa uzdiže prema nebu. Poruka je to da ona svakoga ubijenoga, čije je ime na ovim križevima, isto tako uzdiže, a sa svima njima i naš čitavi hrvatski narod«, istaknuo je fra Miljenko a zatim pozvao provincijala da izmoli molitvu za naše pokojnike te tako završi ovo sv. misno slavlje.

Posebna zahvala oko organizacije, izgradnje i održavanja MCGM-a upućena je članovima Udruge Mir International i članovima svih povjerenstava za popis žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća.

Sveto misno slavlje izravno je prenosila RTV Herceg Bosne, Laudato tv, Pro TV, Posavina TV, Radiopostaja »Mir« Međugorje, te pridružene tv i radio postaje.

Razne medijske priloge možete pogledati ovdje.

Predstavljena knjiga

Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću

Split, 25. kolovoza 2024.

I K A

Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima

obilježen je kod splitske tvrđave Gripe u petak 23. kolovoza predstavljanjem knjige *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću* dr. sc. Hrvoja Mandića. Uz autora knjigu su

predstavili dr. sc. Mario Jareb s Hrvatskog instituta za povijest i predsjednik Hrvatske udruge Benedikt Radoslav Zaradić.

Predsjednik Hrvatske udruge Benedikt Radoslav Zaradić podsjetio je na

prošlost Hrvatske u 20. st. koja je obilježena totalitarnim režimima. Naglasio je da, iako su na razini Europske unije donesene odredbe koje traže revidiranje povijesti i istraživanje zločina, u Hrvatskoj »institucije još nisu dovoljno učinile po pitanju istraživanja i rasvjetljivanja

svih zločina koje je komunistički režim počinio«. Poručio je da dok se svi nacistički, staljinistički, fašistički i komunistički zločini ne priznaju kao zajedničko povijesno nasljeđe o kojemu se mogu iznositi poštene i temeljite rasprave, neće biti istinske pomirbe u društvu.

Organizatori su bili Hrvatska udruga Benedikt zajedno s Družbom »Braća Hrvatskog Zmaja« – Zmajski stol u Splitu, s ogrankom Matice hrvatske u Splitu, splitskom podružnicom Hrvatske matice iseljenika i Hrvatskim pomorskim muzejom u Splitu. ✍

Na Kočerinu slavljen sv. misa za poginule, nestale i stradale u ratovima

Kočerin, 30. rujna 2024.

JABUKA.TV

Posljednje nedjelje u rujnu na Kočerinu u Širokom Brijegu tradicionalno se slavi sv. misa za poginule, nestale i stradale u ratovima. Sv. misu je 29. rujna predslavio don Miljenko Babajić, župnik Mlina kod Dubrovnika, uz sumisništvo fratara iz župe fra Velimira Mandića i fra Marija Knezovića, te fra Antu Penavu, fra Stanka Banožića, fra Miljenka Stojića i fra Antu Vukoju.

Iz župe Kočerin podsjećaju kako su mnogi župljani poginuli u Prvom i Drugome svjetskom ratu te u posljed-

njem Domovinskome ratu, a kako su fratre fra Valentina Zovku i fra Andriju Topića ubili komunisti partizani u župnoj kući.

Misno slavlje uvećao je sastav iz župa Gradac – Brist pod vodstvom Joška Jureca, priopćeno je iz župe Kočerin. ✍

Da se zlo nikad ne ponovi

Zagreb, 24. listopada 2024.

VLADO ČUTURA /
LAUDATO.HR

Znanstveni zavod Fakulteta hrvatskih studija, na čelu s izv. prof. dr. Vlatkom Vukelić, prihvatio je nova imena u istraživanju ubijene i ranjene djece te ubijenih trudnica u Domovinskom ratu. Zavod je, s dosadašnjim članovima, proširio svoj tim stručnjaka koji pridonose istraživanju ovog važnog i tragičnog dijela povijesti.

Priključili su mu se dragovoljac Domovinskog rata i pedijatar te izv. prof. dr. sc. Boro Nogalo, koji je većinu svog

života posvetio skrbi za djecu i njihovu dobrobit. Povjesničar i pedagog, hercegovački franjevac, mr. sc. Gojko Zovko, koji živi i djeluje u Švicarskoj, pridružio se kroz međunarodne organizacije koje se bave dobrobiti djece. Franjevac mr. sc. Miljenko Stojić također sudjeluje u istraživanjima vezanim uz nevine žrtve ratova i poraća na području BiH i Hrvatske. U Zavod se uključila i Ksenija Abramović, mag. oec., osnivačica i glavna urednica Laudato tv, koja nastoji kroz svoje priloge rasvijetliti istinu i pružiti podršku obiteljima čija su djeca stradala u ratu. Organizatori nacionalnog skupa u Remetama, doktorand

Ivan Pavić, mag. geol., i Marko Tomić, mag. ing. silv., svojim radom potiču daljnja istraživanja i okupljanja roditelja djece stradale u obrambenom Domovinskom ratu. Jedan od novijih članova Zavoda je i dragovoljac Domovinskog rata, poznati hrvatski psihijatar dr. Herman Vukušić, specijalist psihijatrije. Njegov doprinos, osobito u prepoznavanju i liječenju psiholoških poteškoća braniteljske populacije, iznimno je važan te daje smjernice u prepoznavanju problema i njihovom prevladavanju.

U dogovoru s udrugama i roditeljima stradale djece, te uz podršku institucija na čelu s Ministarstvom branitelja,

dogovoreno je daljnje istraživanje i snimanje dokumentarnih filmova pod geslom »Da se zlo nikad ne ponovi«! Tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj je, naime, ubijeno toliko djece da bi to činilo jednu prosječnu

školu dok su tri škole djece ranjena. Ove brojke ukazuju na genocid. Također, na području BiH ubijena je jedna prosječna škola hrvatske djece, a podatci o ranjenoj djeci i dalje se prikupljaju. Ubijene su i brojne trudnice, što dodat-

no naglašava okrutnost ratnih zločina.

Povijest je znanost koja se mora neprestano istraživati i revidirati, kako bi se sačuvala istina te spriječilo ponavljanje zločina. Ovi novi članovi Zavoda zacijelo će tomu itekako pridonijeti. ✍

Biskup don Petar Palić posjetio Vicepostulaturu

Široki Brijeg, 10. studenoga 2024.

LUCIJANA KOŽUL

Mostarsko-duvanjski biskup don Petar Palić 8. – 9. studenoga bio je u dušobrižničkom pohodu župama Širokobriškog dekanata. U toj prigodi biskup je naglasio važnost jedinstva i zajedništva unutar mjesne Crkve pozivajući sve da nadvladaju podjele i žive u jedinstvu. Domaćin mu je u ime dekanata bio dekan fra Ivan Marić te franjevački samostan na Širokom Brijegu gdje je odsjeo.

Tijekom posjeta biskup Palić posvetio je vrijeme i mjesnim školama, Prvoj i

Drugoj osnovnoj školi Široki Brijeg, gdje su ga srdačno dočekali učenici i djelatnici. Sastao se i s predstavnicima društvenih vlasti, sportskih klubova...

Nije preskočio ni Vicepostulaturu. Vicepostulator fra Miljenko Stojić govorio mu je o dosadašnjem radu Vicepostulature, načinu prikupljanja podataka o pobijenim fratrima, o mnogim svjedočenjima i arhiviranju prikupljene građe. Biskup Petar Palić, pak, pohvalio je dosadašnji rad Vicepostulature te je podržao u njezinim nastojanjima.

Održana je i svečana sv. misa u subotu 9. studenoga u 18.00 u crkvi Uznesenja

BDM. Predvodio ju je sam biskup. Vjernici su ispunili prostranu samostansku crkvu, a nakon sv. mise ostali su još neko vrijeme u druženju s biskupom. ✍

Film »Razgovor« dostupan gledateljima u SAD-u i Kanadi

New York, 8. prosinca 2024.

POBIJENI.INFO /

CROATIANSONLINE.COM

Film »Razgovor« (*The Conversation*), igrani dramski film redatelja Dominika Sedlara, od 6. prosinca dostupan je gledateljima u SAD-u i Kanadi. Distribuciju u SAD-u najavio je vodeći američki filmski portal Fandango istaknuvši film uz blockbustere poput »Gladijator II« i »Wicked«. Film će se moći pogledati putem nekoliko streaming platformi uključujući i Amazon, a moći će se kupiti i na

DVD-u. U glavnim su ulogama Caspar Phillipson, kao Tito i Dylan Turner kao Stepinac. Film traje sat i 45 minuta, a od premijere 2022. osvojio je gledateljstvo i kritiku diljem svijeta.

Građu za scenarij priskrbio je Jakov Sedlar. U jednom izraelskom arhivu pronašao je prijepis razgovora koji se dogodio u Zagrebu 4. lipnja 1945. između Josipa Broza Tita i nadbiskupa Alojzija Stepinca. U filmu su dodani samo neki manje važni dijelovi kako bi se bolje ispričalo što se zapravo dogodilo. Važnost ovoga filma je u tome što može

poslužiti kao povijesni dokaz. Napokon imamo prilike pratiti »nadmudrivanje« dvojice čelnih ljudi u tim vremenima glede položaja Katoličke Crkve u Hrvata. Tito pokušava nagovoriti Stepinca da ju odvoji od Vatikana, a on, svjestan pogubnosti toga poteza, mudro i vješto otklanja takvu mogućnost. S druge strane, Tito u razgovoru sa Stepincem, kada mu je on prigovorio da su jugokomunisti pobili nekuđu franjevce na Širokom Brijegu, odgovara da je on osobno to zapovjedio. Do sada se samo predmnijevalo da je ta zapovijed stigla od njega. ✍

»Hrvatsko proljeće« omogućilo je dostojan pokop ubijenih hercegovačkih franjevac

Sa zemnim ostatcima i sudbinom dvanaestorice fratara u ratnom skloništu na Širokom Brijegu

Ozračje ratnog skloništa učvršćuje čovjekovu životnu odluku

PIŠE: DR. SC. FRA ŠIMUN
ŠITO ĆORIĆ

Za mene je ovaj jedinstveni događaj počeo kad me jednom na Humcu pozvao meštar novaka fra Leonardo Oreč i rekao da ima sa mnom nešto ozbiljno popričati. Nisam se nadao ničemu lošem jer on je već prije prema nama u novicijatu bio dosta otvoren. Prema meni je posebno bio susretljiv i unatoč mrmljanju nekih u samostanu nije mi prigovarao što nosim dugu kosu i oblačim se u uske traperice, a dopustio mi je i da donesem gitaru u novicijat, pa i nastupim javno ponekad, a što takve i slične stvari nisu dotad bile dopuštane

novcima.

Iznenadio me je u tom razgovoru kad me najprije počeo pitati bojim li se mrtvaca i jesam li ikada sudjelovao u otkapanju starih grobova. Rekao sam da nisam imao prigodu biti uz mrtvaca, a da sam u djetinjstvu s još dvojicom dječaka, s Nedjeljkom Kordićem i Krešimirom Galićem, na svojoj Paoči, na lokaciji staroga Krešića greblja, gdje se sačuvalo više od petnaest stećaka i gdje smo se mi djeca skupljali i znali igrati nogomet tu na ledini, jednom došao u dodir s ljudskim kostima. Igrajući se, jednom smo tu uz seosku lokvu pod velikim pločama »otkrili« neke kosti, počeli ih vaditi i slagati. Potom je naišao

moj otac iz vinograda i ukorio nas da se to ne radi, da su to ljudske kosti, da ih odmah vratimo gdje su i bile. On je onda otišao kući, donio lopatu i motiku te kopajući okolo, nabacio dosta zemlje po tim pločama.

Fra Leonardo me onda upitao koliko

Sve se radilo u tišini. Tadašnje jugokomunističke vlasti nisu smjele saznati da netko ulazi u ratno sklonište i zanima se za pobijene franjevece.

znam o stradanju fratara krajem Drugoga svjetskog rata na Širokom Brijegu. Rekao sam mu da o tome ne znam gotovo ništa, osim što sam kao dječak čuo jednom ili dvaput kako je fra Vojo Mikulić, koji je znao naići u našu obitelj, nešto u razgovoru s mojim roditeljima tiho razgovarao o zapaljenim fratrима na Širokom Brijegu. Kada su primijetili da ja to slušam, mater mi je rekla da to još nije za mene i da se idem igrati. Dodao sam još da sam uvijek ponešto slušao o strašnim mučenjima i ubojstvima naših 66 fratara što su učinili partizani, ali nikada cjelovito i подробно.

Onda mi je fra Leonardo potvrdio da je točno to što sam čuo, da su toga dana 1945. kad su ušli gore u samostan partizani iz čista mira ubili dvanaest fratara koje su zatekli u samostanu i koji, znajući da nisu ni krivi ni dužni, nisu htjeli bježati niti se kriti pred partizanima.

ULAZAK U RATNO SKLONIŠTE U TAJNOSTI, S JUŽNE STRANE, 10. RUJNA 1969.

Reče da su ih ubacili u ratno sklonište uz samostan i zapalili ih. Pri bacanju u to sklonište, reče, prema jednome pouzdanome svjedoku još su neki od njih pokazivali znakove života. Čak su jednoga starog fratra, koji je bio teško bolestan i nepomičan u krevetu, vukli s kreveta, ubili i tamo ubacili.

Čudio sam se pred njim i pitao zašto se o tome više ne govori čak ni među nama fratriba. Rekao mi je da su vlasti više puta strogo prijetile fratriba i slali poruke na različite načine da se ne primiču ratnom skloništu i da o svemu tome ne bi slučajno komu što god izustili jer će im se dogoditi kao i onima u skloništu. Meni je tu prijetnju bilo lako shvatiti jer sam u vlastitoj kući imao slučaj tatina brata Ivana kojega su kao mladića partizani nakon rata ubili i nikad nismo smjeli ni pitati gdje su mu bacili tijelo zajedno s još dvojicom ubijenih.

Sada su vremena malo mekša pa je, otkri mi, u Provinciji ipak odlučeno da se tajno uđe u to sklonište, pakupe kosti i dostojno ih se negdje pokopa. Zato me on pitao bih li ja s još nekoliko kolega htio ući u to ratno sklonište i pokupiti kosti tih fratarara koji su smaknuti samo zato što su nosili franjevački habit. Ja sam to osjetio kao nevjerojatno veliku stvar, bio ponosan na toliko povjerenje da baš ja mogu u tome sudjelovati. Osjećao sam se posebno počašćenim i izabranim da u tome sudjelujem, to mi je čak zvučalo vrlo izazovno, te sam odmah rekao da rado stojim na raspolaganju. Još se dobro sjećam da me fra Leonardo jasno upozorio da o tome ni među fratriba ni među civilima ni slova ne spominjem. Kada sam ga upitao tko će od kolega još sa mnom biti, rekao je da će još ovih dana vidjeti.

Ne znam koliko je točno vremena prošlo, ali ubrzo nakon toga razgovora, fra Leonardo je jedne večeri pozvao fra M. P., mene i još jednoga kolegu. Nikako sa sigurnošću ne mogu reći tko je bio taj treći i nekoliko mi se kolega vrti po glavi. Rekao je da ujutro nakon mise i

POSMRтни OSTATCI POBIJENIH U
RATNOM SKLONIŠTU

doručka u habitima idemo na Široki Brijeg, a da sa sobom ponesemo jednostavnu radnu odjeću. Ujutro sam se iznenadio kad fra Leonardo nije pošao s nama, nego nas je netko drugi od fratarara iz samostana na Humcu odvezao na Široki Brijeg.

Tamo smo se u samostanu presvukli. Sjećam se da se oko nas u blagovaonici skupilo više fratarara i nije bila vesela atmosfera kao što obično bude. Jedan od njih, nisam siguran koji, isto se obukao u radnu odjeću, dao nam neke upute i imao za nas već pripravljen stvari: jedan manji kofer ili sanduk, nešto kao košaru s poklopcem, jednu ili dvije vreće, rukavice, svijeće, dva fenjera ili svjetiljke garbituše i više komada alata. Sjećam se da je bila motika, lopata i vile. Zadaća nam je bila da pokupimo ostatke kostiju i sastružemo svu zemlju i ga-rež po dnu skloništa i stavimo u vreće.

Poveo nas je prema skloništu. Nisam sada siguran jesmo li ušli unutra sa strane Bakamuše ili na ulaz sa strane samostana, ali, koliko se danas sjećam, kada smo ušli, mislim da je onaj drugi ulaz bio zatrpan ili mi se to činilo od slabe svjetlosti i u onoj neobičnoj jezi unutra. Ostala mi je također slika pred očima kako se na ulazu toga nevidljivoga ratnoga skloništa svila neka kupina, drača, zelenilo. On je vilama malo

razmaknuo to žbunje i, sklanjajući još nešto, prvi ušao unutra. Kada smo ušli i zapalili svijeće i svjetiljke, taj je naš fratar navukao iza nas na ulaz granje od onoga žbunja. Tek sam poslije načuo da su još dvojica fratarara bila vani na dva mjesta podalje od skloništa i čuvali stražu te bili spremni javiti nam ako bi što trebalo.

Onda je taj fratar koji nas je vodio u tom tada za mene jezivu prostoru rekao da se najprije kratko pomolimo. Ne sjećam se što smo molili, ali mi je ostalo u pameti da je nazvao mučenicima ovu dvanaesticu fratarara i završio molitvu riječima »sveti naši mučenici«, a mi smo spontano odgovorili: »Molite za nas!«

Kako sam u međuvremenu čuo podrobnije informacije o ovom strašnom zločinu, očekivao sam mnogo više kostiju. Ni tada ni poslije nisam se raspitivao je li još netko prije nas i tko skupljao njihove zemne ostatke. Zaključujući po mjestu i malom prostoru u crkvi gdje su kasnije pokopani njihovi zemni ostatci, izgleda da ih nije ni bilo mnogo više, da su temeljito izgorjeli, ali to je samo moja pretpostavka. Ostala mi je slika koju smo zatekli: kao da je netko u jednom kutu nasuprot nas gdje smo ušli, skupio na hrpu većinu preostalih pougljenih kostiju, a po cijelom skloništu

bilo je tu i tamo kao »razbacanih« kostiju, malih neprepoznatljivih gorevina i neke crne vlažne zemlje. Navukli smo rukavice i počeli sve to pozorno skupljati. Sada se dvoumim, jesmo li sve to uspjeli pokupiti, a posebice mi je sada nejasno u sjećanju što je sve bilo prema onome drugom ulazu u sklonište i kako je on izgledao.

Ali nikada ne ću zaboraviti kako su izgledali neki ostatci izgorjenih i nagorenih ljudskih kostiju. I danas mi je pred očima jedna malo duža slomljena kost koja se još zajedno držala. Izgledala je kao slomljena, najvjerojatnije potkoljenica, te polovica lubanje, koja mi nije izgledala nagorena, nego prilično trula i raspadajuća. Možda je to i od prevelike vlage unutra, ali ja sam zaključio da su sigurno našem fratrui tih zemnih ostataka morali nečim smršati glavu. Također se trajno sjećam da nikada takav čudan miris nisam osjećao kao kroz cijelo to vrijeme dok smo bili u ratnom skloništu, a nije me ni na nešto meni poznato podsjećao. Po mnogo ga reži i nekoj doslovce crnoj zemlji po dnu ratnoga skloništa bilo je očito da su ti ljudi bili zapaljeni i gorjeli. Mi smo sve to šutke uredno strugali, skupljali i stavljali u vreće.

Unutrašnjost ratnog skloništa odavala je da je vjerojatno prije netko još ulazio. Trebalo je pokupiti preostale posmrtnost ostatke ubijenih, kao i garež koja je ostala nakon što su zapaljeni. O svemu se nikomu ništa nije smjelo govoriti.

Također sam zaključio da je netko prije nas tu već bio unutra jer je bilo očito da su kosti bile pomaknute i nije ih bilo tako puno kako sam ja očekivao od dvanaest ljudi. Još znam da sam držeći svjetiljku u ruci pretraživao zidove ratnoga skloništa nadajući se da ću otkriti neko pisano slovo, poruku, crtež

križa ili slično, ali na moje razočaranje ništa takvo nisam našao. Ne sjećam se je li unutra bilo nekih drugih predmeta kao što su ostatci krunice, križeva ili što slično. I to mi je bio znak da je tu netko već prije nas nešto pokupio, ali to s punom sigurnošću ne mogu tvrditi.

Kada smo bili gotovi ili obavili dobar dio posla, fratar koji nas je vodio bez riječi se izvukao iz skloništa i vratio za nekoliko minuta. Rekao je da sve ponesemo i da možemo ići. Izvukli smo se tako iz ratnoga skloništa, a u samostanu nas je čekalo više fratara. Koliko se sjećam, sve smo to položili u jednoj od prvih soba kada se uđe u klostar samostana. Netko je počeo molitvu i završio je riječima »sveti naši mučenici«, a mi smo svi odgovorili: »Molite za nas!« Iako je bilo vrijeme ručka, znam da nismo po običaju ostali na ručku s drugim fratrui u samostanu, nego se samo malo umili, navukli habite i odmah vozili natrag za Humac. Nama je bila malo neobična ta brzina, ali smo komentirali da je to iz nekih sigurnosnih razloga.

U ovom kontekstu još i ovo, a što mi je dodatno pomoglo da ne zaboravim ovo što sam naveo. Kada sam se 1977. zakratko naselio u naš samostan u Slanom, o ovom sam svom iskustvu pričao s gvardijanom fra Radovanom Petrovićem. Od fratara samo smo nas dvojica bili tu u samostanu i o svemu znali pričati. Jednom sam, ne sjećam se vremenski kada, i s fra Leonardom o svemu tome popričao. Onda sam sve to i na nekom starom stroju za pisanje nabacano napisao računajući da ću to poslije jezično i stilski dotjerati. Sve mi je to zacijelo pomoglo da zadržim u sjećanju više pojedinosti u svezi s ovim slučajem. Kada sam odlazio u Ameriku te jeseni, ostavio sam u nesređenu potkrovlju među starim stvarima punu nabacanu kartonsku kutiju svojih osobnih pisama koje sam primao, fotografija, pjesama i drugih tekstova koje sam pi-

sao, pa i ovaj spomenuti o dvanaestorici i sl. Na kutiji sam debelo napisao svoje ime.

Među pismima je bilo dosta privatnih iz mojih studentskih dana iz Luzerna. Uz njih su mi bila još važna ona od nekih hrvatskih političkih emigranata s kojima sam držao vezu te manja korespondencija iz hrvatskih emigrantskih novina *Nova Hrvatska* iz Londona i *Danica* iz Chicaga u kojima sam pod pseudonimom povremeno surađivao, a koje mi je prenio netko od švicarskih prijatelja koji su mi bili došli na mladu misu na Paoču.

Kada sam se nakon pet-šest godina vratio iz Amerike, jednom otišao u Slano i to potražio, potkrovlje je bilo sređeno i očišćeno, a moje kutije nigdje. Nikad nisam tragao da ju nisu možda prebacili negdje među takve fratarske ostavštine u samostan u Mostaru.

Ovo pišem i radi toga ako bi se ta kutija negdje našla, da se zna o čemu je riječ. Ipak mislim da je najvjerojatnije sve davno završilo u smeću jer netko nije držao do osobnih kutija i natrpanih papira u njima.

Još se dobro sjećam jedne značajne stvari za mene osobno, a vezana je za ovo naše sudionništvo u »prijenosu kostiju« dvanaestorice fratara. Tada, nakon godine novicijata i osamnaest mjeseci vojske koju sam bio odslužio, a počeo ili bio pred studijem teologije, ponekad sam se propitivao hoću li ja stvarno nastaviti tim putem i biti fratar. Dok sam bio u tom ozračju toga ratnog skloništa i osjećao svu tu muku i sudbinu dvanaestorice fratara, čvrsto sam odlučio da si više nikada takva pitanja ne ću postavljati i osjetio sigurnost da ću nastaviti ono u čemu su ova moja subraća bila tako svirepo zaustavljena.

Kada sada o svemu tome razmišljam, nisam siguran je li ovo sve bilo početkom ljeta 1970. ili 1971. godine?!

In memoriam

A. R. BUEROV

dr. fra A. R. Glavaš*

PIŠE: A. ELKA

Grobove obilaziti – svetačka je i duboko ljudska pobožnost, ali i najmističniji i najpotresniji doživljaj. Zato bi ih mnogo puta najradije mimoišli sačuvavši prema njima najviši pijetet. To osobito postaje teško onda, kada su ti grobovi, koji su najuže vezani s nama, na tisuće – kao što i jesu. Nastali su i izrasli svi u godinama zadnjega rata, u godini 1945. Ipak usprkos svega toga mi smo ih spremni obilaziti, stavljati na njih svježe kite cvijeća, jer su nam bolno i krvavo dragi. Sjećamo se na razne načine naših mrtvih, jer zaboraviti ih značilo bi zaniijekati vlastitu sudbinu. Pa ako ovaj put ne možemo pisati o svim onim tisućama, koje je nezasićeno i tragično progutala apokaliptička hrvatska 1945, to barem o nekima. Riječ je o dr. fra Andriji Radoslavu Glavašu, koji je na književnome polju poznat pod imenom A. R. Buerov.

»Buer« je nadimak, kojega seljaci – u hercegovačkom selu Drinovcima, gdje je dr. fra A. R. Glavaš rođen 1909. – daju cijeloj njegovoj obitelji. A kako je još od đaćkih dana svoju budućnost namjeravao posvetiti proučavanju ruske literature, to je onda njegov pseudonim dobio formu ruskog prezimena tj. Buerov. Nakon svršenih studija iz hrv. književnosti na zagrebačkom sveučilištu A. R. Buerov postaje profesor na gimnaziji na Širokom Brijegu. Njegovi đaci svi određuju – posebno to vrijedi za više gimnazijske razrede – voljeli su ga, ponosili se njime i s nepatvorenim mladenačkim entuzijazmom slijedili njegova predavanja, koja su za njih bila otkrivenje, jer

su bila nova, iscrpna i bogata nijansama autentičnog književnog stila. Taj mladi đaćki zanos ustvari odgovara istini. Tko je samo jedanput imao prigodu doći u lični kontakt s A. R. Buerovom, imao je osjećaj, da stoji u dodiru s jednom živom inkarnacijom punoga života i unutrašnje dinamike. Bio je dosta niskoga stasa, ali u toj malenoj figuri bilo je nešto od mramorne helenske ljepote. Imao je neodoljivu moć, da neopazice vrši utjecaj na svoj ambijent ostavljajući posvuda tragove svoje kondenzirane i prodorne ličnosti.

A. R. Buerov nikada nije davao svojem vanjštinom izgleda asketskog pokorništa, ali je bez sumnje bio jedan progresivni svećenički duh, kontemplativan i sabran, koji je iskreno i dramatski proživljavao sve suvremene probleme kršćanstva. U njegovu privatnom životu kardinalne moralne kreposti bile su onaj betonski međaš, preko kojega se nije smjelo prijeći. Poradi toga njegov kršćanski humanitet i svećenstvo bilo je simpatično. Dosta je, da u tu svrhu navedemo samo jednu epizodu iz zadnjih dana njegova života, iz njegove tragedije: U svibnju g. 1945. bio je povraćen s austrijske granice i doveden u Zagreb s ostalom skupinom, koju je po svim predviđanjima čekala sigurna smrt. Tu je imao prigodu, da lako i bez poteškoća ostavi svoje drugove i da se spasi. Ali toga nije učinio. Nije mogao, da kao svećenik ne služi do kraja idealima, s kojima je živio: solidarnost s ljudima u tragediji, koju je i doživio koncem lipnja, kada je strijeljan u Zagrebu od srpsko-komunističkih šumskih horda.

Rimarić Volinski čitajući u »Hrv. Pro-

FRA RADOSLAV GLAVAŠ NA FILOZOFSKOM
FAKULTETU U ZAGREBU 1935./36.

svjeti« rasprave iz ruske književnosti A. R. Buerova pomišljao je, sudeći po njihovoj stručnoj kompetenciji, da bi njihov autor imao biti neki rođeni Rus. Sud je svakako laskav, ali nije pretjeran, jer je poznato, da se je A. R. Buerov još od mladih dana svom dušom bacio na književno polje odabравši kao svoje specijalno područje ruskú literaturu s namjerom, da bi se osposobio za književnoga kritičara. Kao osmoškolac piše studiju o najkompliciranijem duhu modernoga romana Dostojevskom, koja je objavljena u »Hrv. Prosvjeti« prigodom 50. godišnjice njegove smrti. S jednakom spremom piše i o drugim protagonistima ruske književnosti i o njezinim problemima. Studij književnosti poslije svećenstva bilo je za njega njegovo drugo zvanje, koje je objerručke prihvatio sa svom ozbiljnošću kritičara i pisca. Makar da je bio po svojoj prirodi veoma društven, ipak davši se na književnu

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je to bilo potrebno zbog razumljivosti.

djelatnost, nije mnogo gubio vremena na razonodu i društvene veselice.

Svoje teološke nauke završio je A. R. Buerov u Lillu, u Francuskoj. Tu je imao priliku doći u neposredni dodir s francuskom književnosti. Modernu francusku i modernu rusku književnost, koje su bile domena njegova kritičkoga proučavanja književnosti, čitao je u originalu. Univerzitetske nauke s diplomskim ispitom iz hrv. književnosti svršio je u Zagrebu prikazavši doktorsku dizertaciju o osnivaču moderne hrv. kritike »Jakši Čedomilu«, koja, nakon što je štampana g. 1942, uzvitlala je žestoku polemiku. S A. R. Buerovom polemizirao je na temelju same teze sveučilišni prof. Haller. Dizertacija je bila po sebi veoma teška, ali je napisana sa strogo znanstvenim aparatom te je kao takova vrlo uspjela. Ta doktorska radnja, može se reći, da je u minijaturi ogledalo sposobnosti kritičkoga duha A. R. Buerova. U književnim diskusijama predstavljao se je kao fin i senzibilan gospodin, ali stalan i energičan. Ta ista svojstva on je pokazao polemizirajući sa svojim zemljakom Stanislavom Šimićem i s njegovim »Dalekozorom duha«.

U zadnje doba A. R. Buerov bio se je dao na sistematsku izradbu kritičkih sudova o mladim hrv. piscima i pjesnicima. Čitava plejada mladih hrv. pjesnika kupila se je oko njega, kojima se je on bio stavio na raspolaganje ne samo kao ozbiljni i suvereni kritičar, nego kao dobar prijatelj i voditelj. Njegova studija o pjesniku Krklecu štampana u »Hrv. Reviji« g. 1945 smatra se kao zadnja objektivna i definitivna riječ o pjesniku.

Bliži suputnici i drugovi A. R. Buerova dobro znadu, koliko je njega apsorbirao i mučio hrv. nacionalni problem. Hercegovina, u kojoj je rođen, zadahnula ga je

elementarnom i vulkanskom ljubavlju prema tragičnoj hrv. zemlji. A literatura, kojoj se je bio posvetio, samo je umjetnički i znanstveno hranila i kultivirala taj njegov probuđeni instinkt. Te svoje patriotske osjećaje držao je na jednoj moralnoj razini i nije dozvoljavao, da se oni pretvore u običnu politiku i politikanstvo: oni su za njega bili misija, nacionalna i socijalna dužnost. Kao student na zagrebačkom sveučilištu bio je među onim motornim snagama, koje su inspirirale u onim tmurnim jugoslavenskim vremenima hrv. nacionalnu i antikomunističku borbu. Na sveučilišnim seminarima bio je zapažen po

da je književnost pustio po strani. Ali to nije bila istina. Svako preskakivanje na drugo polje rada on je to teško osjećao i jedno takovo stanje smatrao samo provizornim, kako je to bilo i onda, kada se je u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj primio pročelnika ministarstva bogoslovja. On je bio svjestan da je pozvan za teže i idealnije stvari, a toga su bili još više svjesni drugi, kada su mu nudili docenturu za hrv. književnost na zagrebačkom sveučilištu.

Pišući u svojoj spomenutoj studiji o smrti Jakše Čedomila na jednome mjestu A. R. Buerov doslovno veli: »Svoje tajne i dojmove ponio je sa sobom u grob.« To je napisao aludirajući na još do danas posve nerazjašnjeni nagli prestanak pisanja Jakše Čedomila. To isto možemo ponoviti o pokojnom A. R. Buerovu obzirom na njegove

mlade godine, u kojima nas je ostavio. Pa ako je on pozdravio u Jakši Čedomilu osnivača moderne hrv. kritike, to mi danas bez trunke oklijevanja možemo pozdraviti u A. R. Buerovu modernog hrv. kritičara – kao do kraja neočitovanu tajnu, koju je sa sobom zakopao u neznani grob. U vrijeme, kada se je odigrala totalna i tragična pogibija fratarata na Širokom Brijegu te njezini odjeci kao krvava sablast dopirali do Zagreba, prvi je bio A. R. Buerov, koji je te još nejasne glasove sakupio i formulirao preko zagrebačke štampe i radija dajući tako prvi sigurni i službeni publicitet o tragediji te komemorirajuće žrtve. U razmaku od jedne petgodišnjice mi sada vidimo, da je on u toj svečanoj komemoraciji – a da možda nije ni slutio – komemorirao svoju vlastitu smrt, koja je uslijedila tek poslije par mjeseci. Ipak ovo nekoliko posmrtnih redaka njegovoj idealnoj uspomeni ne će biti na teret.

Danica, Chicago, siječanj 1951., str. 5. ✍

NA »KAZNU SMRTI STRIJELJANJEM, TRAJAN GUBITAK GRAĐANSKE ČASTI I KONFISKACIJU IMOVINE« 29. LIPNJA 1945. OSUDIO GA JE KAPETAN VLADO RANOGAJEC KOJI JOŠ IMA ULICU U GRADU ZAGREBU

svojoj književnoj erudiciji, kao sjajan i neoboriv dijalektičar, koji je lomio koplja s komunistima, koji su htjeli pod krinkom književnosti profurtimešiti svoje nazore o životu.

Na momente je toliko bio zaokupljen hrv. nacionalnim radom, da se je činilo,

Grad na gori u plamenu

(Prilog o posljednjim trenutcima širokobrijeških franjevac)*

Članak je napisan oko 1950. u Madridu, a sad se prvi put objavljuje. Neke je podatke pisac naveo po čuvenju. Zato ih valja provjeriti u spisima izravnih svjedoka.
Uredništvo KZ

PIŠE: DR. SC. FRA BRUNO RASPUDIĆ

Izborna promidžba 1945.

Pet mjeseci nakon pada Nezavisne Države Hrvatske, a neposredno pred same izbore 1945. godine, pojavili su se mnogobrojni plakati po ulicama, trgovima, parkovima i zgradama glavnoga grada Hrvatske – Zagreba. Također i po svim ostalim provincijskim gradovima. Najupadljiviji i najbrojniji bio je plakat, koji je prikazivao skupinu franjevaca na bunkeru. Na tom plakatu osobito se isticala figura jednog franjevca koji je ležeći nišanio iz teške bunkerske strojnice, opasan brojnim strojničkim redenicima. Na dnu plakata bilo je napisano: »Udri, oče Serafine!« Bila je to aluzija na širokobriješke franjevce, koje su komunisti zapalili, strijeljali i pobili na razne načine zbog toga što su se navodno borili s oružjem u ruci protiv »Narodno-oslobodilačke vojske«.

Dan prije samih izbora pojavila se na

ulicama Zagreba svetogrдна povorka partizana obučeni u habit sv. Franje Asiškog. Povorka je bila do zuba naoružana puškama, strojnicama, bombama i bacačima mina. I to je, također, imalo za svrhu zorno predočiti građanstvu glavnoga grada Hrvatske, kako su se širokobriješki franjevci borili protiv »naroda« – s oružjem u ruci.

Cjelokupno komunističko novinstvo i predizborna promidžba trubila je bez prestanka protiv širokobrijeških franjevaca. I sami Tito u svojim predizbornim govorima napadao je ove časne oce franjevce, jer su »oskvrnuli i okrvavili ruke u borbi protiv naroda«.

Iako sva na laži utemeljena, ta je promidžba imala poslužiti komunističkom režimu da se bar donekle opravda pred narodom poradi strašnog zločina kojeg počinise nad širokobriješkim franjevcima. Ali, ne samo tome, nego i da na

Jugokomunisti su po Zagrebu ismijavali pobijene franjevce na Širokom Brijegu. Htjeli su time prekriti svoj strašni zločin. Ali im nije uspjelo. Narod i Štepinac zaključili su da su fratri nevini.

taj način sije smutnju među napaćenim svijetom. Meni osobno poznato je da je čak i tadašnji zagrebački nadbiskup Štepinac ispitivao vjerodostojnost te promidžbe, te, kada je stvar točno ispitao i provjerio, nije se ustezao javno protestirati protiv počinitelja ovog zločina. Godinu kasnije na žalosnom procesu strogo je ukorio, u osobama svojih tužitelja i sudaca, same vlastodršce komunističke uprave. Tom prilikom rekao im je: »Počinili ste tešku pogrešku što ste pobili svećenike. Narod vam to nikada ne će zaboraviti.«

U partizanskom zarobljeništvu i u vojsci

Kad su me Englezi u svibnju 1945. godine kod Bleiburga predali partizanima, dospio sam u zatvor na Savskoj Cesti u Zagrebu. Nakon trideset pet dana zatvora poslali su me u vojsku s drugih 50 mladih svećenika i studenata teologije. Polovica nas je ostala u Karlovcu, a druga polovica u kojoj sam bio i ja, produžila je za Crikvenicu, gdje je tada bio glavni stan Šeste ličke proleterske divizije. Tu, u glavnom stanu, ispitivalo nas

je nekoliko viših časnika. Onaj koji nas je prozivao imao je duge brkove, a bio je Srbin iz hercegovačkoga kraja i po svoj prilici sami komesar Divizije Rade Žigić. Kad je vidio da sam od Širokog Brijega, tako je bilo hotimično stavljeno uz moje ime, odmah mi je postavio pitanje: »Reci ti nama, da li su se borili širokobriješki popovi?« Odgovorio sam: »Ako želite čuti pravu istinu, onda vam moram reći da se širokobriješki

franjevci nisu borili protiv vas s oružjem u ruci.« Drugi visoki časnik, koji je slušao, žestoko mi se usprotivi, rekavši: »Kako nisu...?! Prionuli bi uz strojnice na prozorima i nije bilo toga, tko bi ih potisnuo.« Videći da je suviše svako dokazivanje, zašutio sam.

Za četiri mjeseca mojeg boravka u vojsci Šesta lička proleterska divizija nalazila se na području Like, razmještena po selima uzduž Velebita od Senja

* Tekst donosimo u izvorniku.

Dok je fra Bruno bio u vojsci, ispitivali su ga jesu li franjevci na Širokom Brijegu pucali na partizane. Izmoren svime odgovorio je da bi lagao kada bi rekao da jesu. U tome ga je podržao i zapovjednik partizanske divizije koja je jurišala na Široki Brijeg.

..... preko Otočca i Gospića pa sve do Srba. Bila joj je svrha kontrolirati lička sela i loviti ostatke hrvatske vojske i onemogućiti život svima koji su, pred očitom smrću, potražili sklonište u šumama Velebita. Inače, po danu su ove jedinice upotrebljavane za sječu šume u Velebitu. Suvišno je i napominjati, da je i ovdje postojao »udarnički rad«, kao i »udarnici«, tj. natjecanje čete s četom koja će posjeći više šume. Iako su šumski nadglednici (lugari) bili pobilježili stabla koja su za sječu, vojska se nije na to ni najmanje

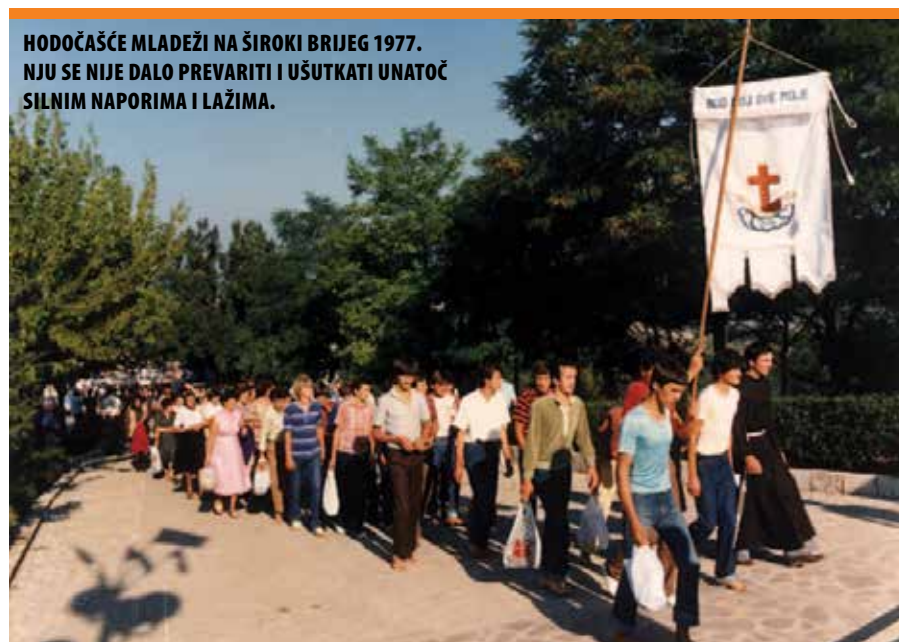
obazirala, nego je sjekla ono stablo koje je bilo naporuči – po redu.

Jednog dana, dok smo sjekli šumu u okolici Brušana, kojih 12 kilometara od Gospića, posjetio nas je komesar Brigade major Ljuštrina, inače sin jednog brijača iz Gospića. Upravo sam koturao niza strminu jedno otpilano deblo. Tada mi komesar Bataljuna Tomo Milić, inače nesvršeni gimnazijalac od Imotskog, koji je došao u pratnji majora Ljuštrine, dade znak da dođem k njima. To sam odmah i učinio. Nakon nekoliko pitanja s obzirom na moj život u vojsci, major Ljuštrina, jer je znao da sam iz Hercegovine, postavi mi pitanje: »Da li su se borili širokobriješki popovi?« Meni je u to doba život bio gorak, pun patnje i ponižavanja, te mi je bilo svejedno živjeti ili umrijeti, zato sam majoru Ljuštrini odgovorio bez ikakvog straha: »Širokobriješki franjevci

nisu se borili, jer ako ustvrdim obratno, onda bih jednostavno ustvrdio neistinu.« Komesaru Miliću nije nimalo godio moj odgovor, te mi se zato počeo žestoko protiviti, a inače on mi je bio najveća opasnost cijelo vrijeme boravka u vojsci. Major Ljuštrina, uza sve protivljenje komesara Tome Milića, reče mi da je i on mišljenja da se nisu borili i ispričao mi je da je svojedobno učio za pravoslavnog svećenika, ali je kasnije odustao jer mu se to zvanje nije svidjelo.

Zapovjednik partizanske Divizije, koja je 1945. godine bila na Širokom Brijegu sa zadatkom uništavanja ostataka hrvatske vojske na području Hercegovine, imao je toliko snage i odvažnosti da bar privatno izrazi svoje negodovanje zbog nedužno poubijanih franjevac i u isto vrijeme svoje zadovoljstvo da to nisu počinile njegove jedinice.

Razlozi promidžbenih laži

HODOČAŠĆE MLADEŽI NA ŠIROKI BRIJEG 1977. NJU SE NIJE DALO PREVARITI I UŠUTKATI UNATOČ SILNIM NAPORIMA I LAŽIMA.

Na skupni »grob« – sklonište, u kojem počinjavu spaljeni širokobriješki franjevci, pobožni hercegovački puk počeo je masovno dolaziti, da bi se molio na njihovu mučeničkom grobu, ali su to komunističke vlasti ubrzo zabranile.

Iz tih nekoliko nabacanih i navedenih podataka, a sve u vezi sa širokobriješkim franjevcima, jasno proizlaze ove tri

stvari:

Prvo: taj zločin, počinjen nad franjevcima, smetao je Titovu režimu i bio je razlog prigovora, ne toliko izvana, jer su ove nevine žrtve izgorjele pred oltarom Gospodinovim bez velikih protesta zapadnog civiliziranog svijeta, nego više prigovora koji su dolazili od samog naroda. Franjevci su naime, bili učitelji

naroda kroz duga i teška stoljeća. Da je taj prigovor dolazio i do vrhova partije na vlasti najbolji je dokaz to što su se Tito i njegova promidžba upravo pred same izbore nastojali braniti od tog zločina, pred narodom lažno optužujući franjevce da su se borili s oružjem u ruci protiv naroda i tako oskrvnuli svoje svećeničke ruke krvlju. U tim prigovorima treba tražiti razlog, da se je i razbojnik Tito našao primoran da u svojim predizbornim govorima javno napadne ove nevine fratre. Tu treba tražiti razlog i svrhu predizbornim plakatima i svetogrdnoj povorci uoči samih izbora, koji su kako svi znamo bili »slobodni« i završili s 99 % u prilog »obljubljenog maršala«. A on je dao pobiti 150.000 najboljih hrvatskih sinova koje su mu predale engleske vojničke vlasti.

Drugo: utjecaj komunističke promidžbe, iako je ona sva bila zasnovana na laži, bio je vrlo jak i postigao je svoj učinak osobito kod neupućenog svijeta izvan Hercegovine. To se najbolje vidi iz činjenice da su joj u Rimu dobrim dijelom nasjeli, kao i iz toga da je i sami nadbiskup Stepinac smatrao potrebnim

stvar ispitati.

Treće: među komunistima je bilo ljudi, koji su osuđivali taj zločin. A to još ni danas nisu u stanju učiniti komunističke apostate, koji su u vrijeme umorstva širokobrijeških franjevaca bili na strani neprijatelja hrvatskog naroda i tako pridonijeli svoj obol da budu žrtvovani ti redovnici i toliki drugi nevini ljudi.

Časna obrana

Ne smatram niti sam ikad smatrao, da bi bilo neko zlo, bilo s kršćanskog bilo s domoljubnog stajališta, sve da su se uistinu širokobriješki franjevci borili s oružjem u ruci i tako branili svoju vjeru, svoju domovinu i svoje vlastite živote protiv nasilnika. Da potkrijepim to svoje mišljenje umjesto svega drugoga navest ću samo dva primjera iz prošlosti.

Nedavno je Franjevački red proslavio 500. godišnjicu smrti sv. Ivana Kapistrana, koji je junački pao predvođeni kršćansku vojsku protiv Turaka u borbi kod Beograda. Njegovi su smrtni osta-

Puki je slučaj da sam ja jedini izbjegao očitoj smrti od sveukupnog broja franjevaca, koji su se nalazili na Širokom Brijegu pred njegovo zauzeće i konačni pad u komunističke ruke, i to na dan prije same katastrofe. Zato bih želio osvijetliti, bar donekle, njihove posljednje trenutke života.

Pišem o meni vrlo dragomu mjestu,

ci bili sahranjeni u Iloku. Naš ga narod nije zaboravio, nego ga je proslavio u svojim narodnim pjesmama.

Hrvatski je narod u Požegi podigao spomenik slavnom franjevcu fra Luki Ibrišimoviću, koji se je također istakao u borbi protiv Turaka.

Oba su ta franjevca aktivno sudjelovala u borbi protiv zavojevača, koji je ipak vjerovao u jednoga Boga – Alaha. Jednoga je od njih Crkva uzdigla i proglasila svecem, a za drugoga je hrvatski narod napravio spomenik u znak zahvalnosti, pa je teško shvatiti po kojem

s kojim me vežu brojne uspomene iz rane mladosti, i o časnim ocima i članovima mog Reda, koji su osim toga u velikoj većini bili moji profesori i učitelji sve godine gimnazijskog naukovanja te im zato dugujem svoje najiskrenije poštovanje. Ipak mislim da u ovom slučaju mogu pisati s mnogo mira.

kriteriju postupaju oni ljudi koji bi htjeli osuditi širokobriješke franjevce, sve da su se – recimo – borili protiv komunističke skupine bezbožnika, ubojica svake ruke i ugnjetača hrvatskog naroda.

Ne želeći se dalje upuštati u tu stvarnu mogućnost, jer smatram dostatnim za razjašnjenje gornja dva primjera, ovdje napominjem tek to da se širokobriješki franjevci doista nisu borili s oružjem u ruci, kako ih se je nastojalo i nastoji lažno optuživati, a sve zato da bi se nekako lakše opravdao i prikrio strašni zločin nad njima.

Jesen 1944. na Širokom Brijegu

Nakon svršene teologije i položenog ispita za jurisdikciju moje su me starije poslane na Široki Brijeg u svojstvu privremenog pomoćnog prefekta u konviktu za vanjske đake. U ranu jesen 1944. došao sam u konvikt na Širokom Brijegu gdje je bio upravitelj fra Fabijan Paponja, a njegov zamjenik fra Oton Knezović. Pa iako je započeti

gimnazijski rad bio privremeno prekinut, ipak je u konviktu ostalo 50-tak đaka, većinom iz zaposjednutog područja od partizana. Osim toga u konviktu je bilo desetak časnih sestara, koje su vodile brigu za đake, i nešto kućne posluge. Kada su se partizani primakli k samom Širokom Brijegu, u konvikt je pridošlo mnoštvo izbjeglica,

većim dijelom iz susjednih kuća, koje su postale bojnim poprištem, jer su te kuće služile za zaklonište partizanima i tako bile izložene direktnoj vatri oružja koje je branilo Široki Brijeg. Gotovo cijelo vrijeme mog boravka na Širokom Brijegu, to su mjesto napadali partizani, čije su navale bile sad jače, sad slabije.

Obrana Širokog Brijega i Lištice

U obrani Širokog Brijega sudjelovalo je više raznih vojski: ustaške postrojbe, domobranske i njemačke jedinice. Iako su se jedinice ovih raznih vojski često mijenjale i u obrani samog mjesta znale se naći izmiješane, njihov položaj u času pada Širokog Brijega bio je sljedeći.

Prostor s južne strane, tj. ispred samostana i konvikta, pa onda od juga prema sjeveru preko kote Kitićeva Briga sve do Klanca, kuda prolazi cesta od Imotskog prema gradiću Lištici, branile su uglavnom ustaške jedinice, potpo-

mognute tu i tamo s kojom njemačkom teškom strojnicom.

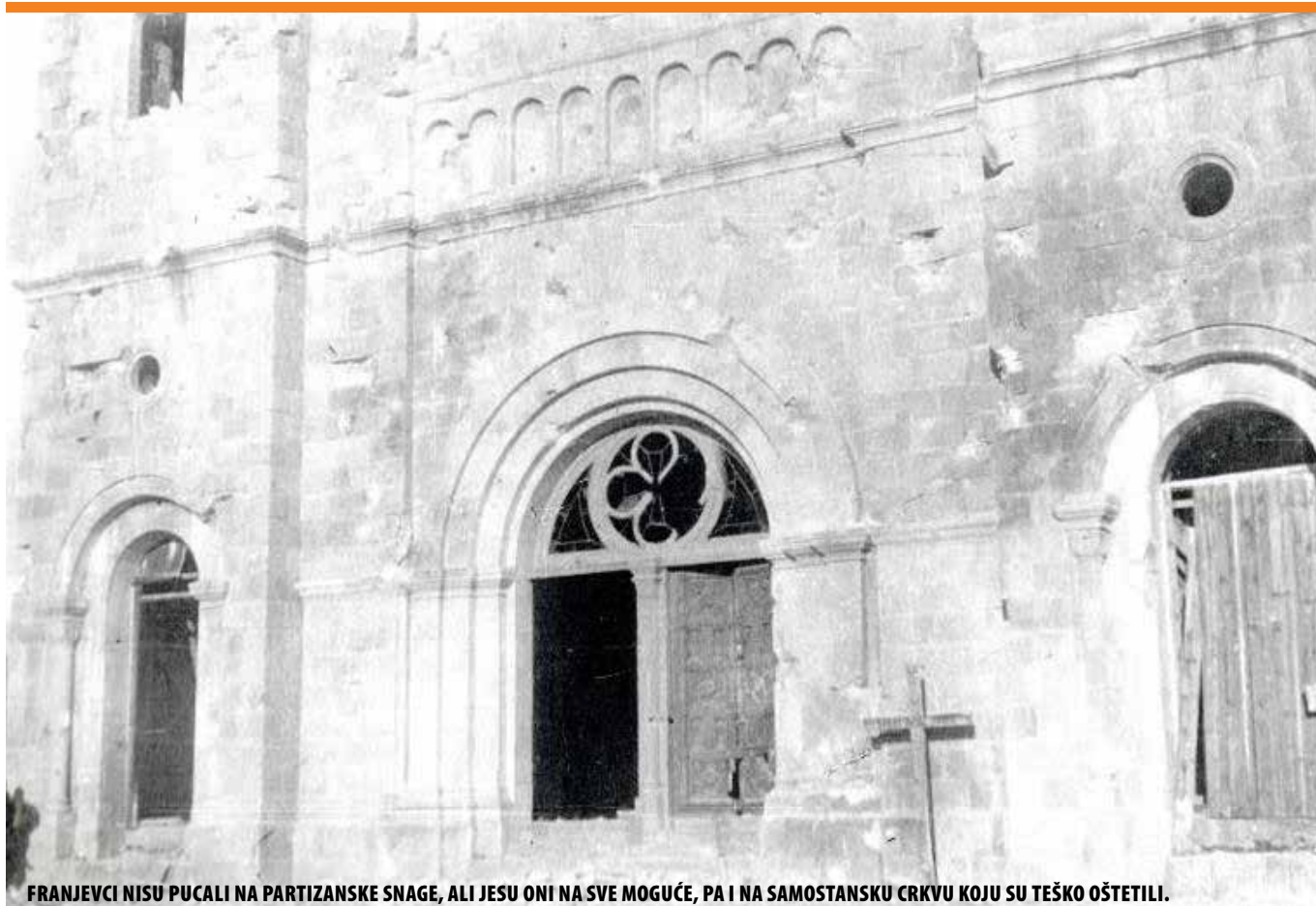
Njemačke jedinice branile su prostor ispred gimnazije i jedan dio kota s južne strane rijeke Lištice u pravcu sela Uzarića. Odavde dalje pa sve do Mostarskog Blata branile su jedinice Drugoga gorskog zdruge, čiji je glavni stan bio kod mosta u selu Knešpolju blizu ceste što vodi od Lištice prema Mostaru.

Na drugoj strani tj. od jugo-zapada prema sjeveru do mjesta zvanoga

Klanac, kako sam već rekao, branile su ustaške postrojbe. A samo mjesto Klanac domobranske jedinice koje su se istakle u borbi protiv teških engleskih tenkova koji su se nastojali probiti cestom prema gradiću Lištici.

Odavde preko Purina Gaja te ispred duhanskih skladišta prema Ciganskom Brdu na sjever grada Lištice opet su branile ustaške postrojbe, kojima je zapovijedao bojnik Staniša Vasilj, nekadašnji čak širokobriješki gimnazijec.

Njemačkim jedinicama, koje su

FRANJEVCI NISU PUCALI NA PARTIZANSKE SNAGE, ALI JESU ONI NA SVE MOGUĆE, PA I NA SAMOSTANSKU CRKVI KOJU SU TEŠKO OŠTETILI.

uglavnom bile oko gimnazije, zapovijedao je satnik Bolmann, koji je imao glavni stan u samom konviktu, udaljenom od gimnazije kojih 400 metara. Za njega sam čuo, da se je ubio pred gimnazijom, kad je vidio da je nemoguće suprotstaviti se teškim engleskim tenkovima, koji su od sela Mokrog cestom i kroz šumu prodrli do pred same zidove gimnazije i franjevačkog sjemeništa i tako prouzročili konačni pad Širokog Brijega. A bojniki Vasilj je nadživio katastrofu hrvatske vojske kod Bleiburga i kasnije neko vrijeme boravio na području Dalmacije i Hercegovine. Kako se o njemu poslije ništa ne zna, najvjerojatnije je da su partizani uništili i njega i njegovu skupinu.

Jesen 1944. godine bila je vrlo kišovita i turobna. Partizani su najčešće navaljivali u noći za prvog sna, koristeći osobito tamu i kišu, a po danu bi se udaljili i povukli na svoje uobičajene

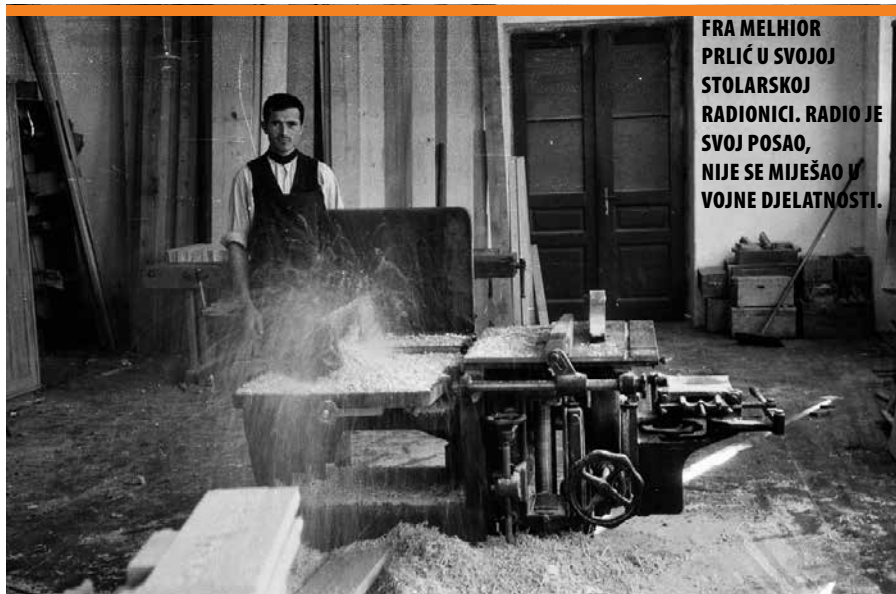
položaje. Gonjeni u očitu smrt po svojim komesarima, poticani i bodreni krivom razjarenih partizanki, njihovi su napadaji bili više nego li očajnički. Zato je i razumljivo da su njihovi gubici bili vrlo osjetljivi, a tome je dokaz to što su prisiljavali seoske djevojke da nose ranjenike preko brda Polugrine i Trtala u bolničko prihvatilište koje se nalazilo u selu Buhovu.

Kada se ima pred očima položaj Širokog Brijega, solidnost njegovih zgrada i hrabrost vojske koja ga je branila, onda se ne mora začuditi da su partizani, suludo navaljujući, bili kao kosom košeni strojničkom vatrom obrane i da su svi njihovi napadaji kroz više od tri mjeseca ostali bezuspješni. Obrambeni bunker bili su u neposrednoj blizini samih zgrada, a neki samo desetak metara udaljeni od njih. Tako npr. ustaško sklonište na cesti, što vodi prema selu Mokrom,

bilo je jedva tridesetak metara daleko od moje spavaće sobe. Na njemu je uz tešku strojnicu sjedio ustaški strojničar, koji bi za vrijeme dugih jesenskih noći pjevao gangu sa svojim suborcima, a za vrijeme glavnih napadaja nemilosrdno sipao vatru po partizanima i odgovarao na povike raznih Desanki, Milena i Olgi, kojih su prodorni povici dolazili iz obližnje šume, odakle su napadali partizani. Na prozoru hodnika poviše moje spavaće sobe u konviktu stajala je teška njemačka strojica. U vrijeme samih napadaja poručnik je, štićen zidovima štale, osvjetljavao prostor ispred bunkera obrane, a kada bi prestao efekt svijetlećih raketa sav bi ovaj zračni prostor titrao od tisuće i tisuće osvijetljenih naboja. Dojam ovih strašnih ratnih prizora još mi je i danas svjež pred očima.

Borba oko zauzeća Širokog Brijega, kako sam već spomenuo, trajala je

više od tri mjeseca. No, kako su partizani prvih mjeseci vrlo oskudijevali u teškom oružju, bila je sasvim mala mogućnost da bi ga mogli osvojiti. Međutim, kako je vrijeme odmicalo, tako su se i njihove snage pojačavale novim ljudima novačenjem starijih ljudi i mladića u zaposjednutom području, a osim toga dobili su i zrakoplovnu pomoć, te su počeli napadati iz zraka same zgrade obrane i sva vozila koja bi otkrili na cestama, a isto tako i vojsku po bunkerima i drugdje. Zrakoplovi su bombardirali malim torpednim bombama, čiji je učinak bio malen, tako da bi npr. u zgradi konvikta tek probile debeli zid i napravile rupu u veličini jednog prozora. Jedna takva bomba udarila je u spavaću sobu fra Otona Knezovića, koji je par dana prije na-

pustio Široki Brijeg, a druga je dan kasnije uništila ured upravitelja konvikta

upravo dok sam od Lištice uzlazio cestom prema konviktu.

Obrambeni proboj

Učestali napadaji iz zraka doveli su u veliku nepriliku samu obranu, a osobito civilno pučanstvo koje je živjelo ili se sklonilo u zgrade konvikta i gimnazije. Da bi se izbjeglo tom neposrednom napadaju na Široki Brijeg, a isto tako i na Mostar kojemu je također s južne strane prijetila pogibelj, vrhovno je zapovjedništvo krajem siječnja 1945. godine poduzelo obrambeni proboj protiv partizanskih snaga u pravcu Širokog Brijega – Posušja, Širokog Brijega – Ljubuškog i Mostara – Čapljine – Ljubuškog. Tom su prilikom partizanske snage bile odbijene, a Čapljina i Ljubuški oslobođeni. Nakon par dana opet se vojska povratila na stare položaje, jer se osjetilo

da partizanima stiže izvanredno jaka pomoć. To je bio Osmi korpus, kojeg su saveznici u Italiji izvežbali, naoružali i prebacili na našu obalu. Taj je partizanski Korpus dijelom krenuo prema Bihaću, a dijelom od Splita prema Širokom Brijegu i Mostaru. Računa se da su u tom času partizanske snage brojile više od 50.000 ljudi, dočim je obrana jedva imala kojih 15.000 ljudi.

Cijelo vrijeme opsjeđanja i obrane Širokog Brijega oci franjevci držali su se sasvim po strani i nisu se miješali ni najmanje u vojničke stvari obrane, nego su i dalje, ukoliko je to bilo moguće, vršili svoje redovničke dužnosti i pružali duhovnu pomoć onima koji bi je

zatražili. Često su mnogi od tih franjevaca izložili svoj život noseći bolesničko pomazanje u obližnja sela koja su u to vrijeme ugrožavali partizani. Pred sami Božić ispovjedili su svu vojsku katoličke vjere, a na potražnju vojske neki su franjevci služili svetu misu na taj dan na otvorenu – gdje su bile jače skupine vojske, koja radi vojničkih dužnosti nije mogla slušati sv. misu u crkvi. Kada je bio poduzet proboj protiv partizana, vojska je zatražila skupno odriješanje od grijeha. Skupno odriješanje podijelio je vojsci skupljenoj na đlačkom igralištu pred konviktom moj školski kolega fra Žarko Leventić, čovjek neobično jaka glasa.

Franjevačko uvjerenje i raspoloženje

U prvo vrijeme franjevci uopće nisu mislili da će Široki Brijeg pasti u partizanske ruke i nadali su se da će opet brzo obnoviti gimnazijski rad. Zato su nastojali spasiti od uništenja đlačke objekte. Upravitelj konvikta fra Fabijan Paponja imao je teških neprilika s njemačkim satnikom Bolmannom, koji je zatražio đlačke krevete da bi ih odnio na bunkere, što je nakon jednog bombar-

diranja i učinio. Vjerojatno su i to partizani ubrojili u grijeh franjevcima.

U vrijeme opsjeđanja Širokog Brijega broj franjevaca na tom mjestu mijenjao se je, ali je uvijek tamo bilo tridesetak redovnika. Tu su živjela tri stara redovnika, tada već umirovljeni župnici, zatim gvardijan sa svoja tri pomoćnika na župi, šest klerika studenata sedmog i osmog razreda i dva brata laika, dočim

su ostali franjevci pripadali profesorском zboru širokobriješke gimnazije.

Suvišno je ovdje napominjati da su svi širokobriješki franjevci bili u svojoj duši za slobodnu i Nezavisnu Državu Hrvatsku, ali to ne znači da su se baš svi slagali sa svime što se je u ono ratno doba događalo u zemlji. Oni koji su se možda nešto istakli ustaškom ideologijom koju, mora se reći istina, nije bilo

teško braniti jer je sama po sebi narodu situ srpske strahovlade, bila draga i simpatična, ti su već prije otišli sa Širokog Brijega na druge važne položaje, kao npr. izvanredno talentirani kritičar hrvatske književnosti prof. dr. Radoslav Glavaš u Ministarstvo Prosvjete (ubijen od komunista nakon pada Nezavisne Države Hrvatske).

Kao rijetkost možemo spomenuti da je među poginulim franjevcima bio i dugogodišnji profesor, bivši provincijal dr. fra Krešimir Pandžić, koji je simpatizirao više Mačkovu politiku. On je držao izvjesnu vezu s Mačkovim ljudima

i kritički se odnosio prema postojećim vlastima i poretku.

Osim toga postojalo je mišljenje, pa čak i među franjevcima, da, uza sve to što se »priča« o njihovoj krvoločnosti, partizani ne ubijaju bez ikakvog reda i obzira. To mišljenje podržavala je i činjenica da je među partizanima bilo dosta istaknutih ljudi iz HSS-e. Tako, npr. znalo se da je među njima i bivši načelnik Čerinske općine Bože Barić. Iako nije bio njihov žestoki pristaša, ipak mu se nije ništa dogodilo. Također su tih dana hrvatske državne vlasti otkrile brojne osobe, uglavnom

pristaše HSS-a (skupina Marka Sutona), koji su novčano pomagali partizane. Ovi, jednom otkriveni tragično su zaglavili. Dr. Cvitana Spuževića uspio je u pravo vrijeme spasiti dr. fra Leon Petrović. Koliko mi je poznato, dr. Spužević poručio je iz šume fra Leonu, koji je u to vrijeme bio provincijal, da se ne treba ničega bojati ni za sebe, niti za svoju braću redovnike. Koliko se je ovaj pokazao nezahvalnim ili nemoćnim, najbolje dokazuje to da su partizani odmah po zauzeću Mostara bacili u Neretvu fra Leona s još šest drugih franjevaca.

Početak veljače 1945.

Kako sam prije rekao, prvih dana veljače stanje na Širokom Brijegu bilo je izvanredno teško, bolje rečeno užasno, jer su partizanske snage bile daleko nadmoćnije, kako brojem ljudi, tako i naoružanjem. Cestom što vodi prema Lištici i Širokom Brijegu nadirali su teški engleski tenkovi i teško partizansko topništvo. Ovim je odredima zapovijedao general Petar Drapšin, španjolski gerilac. I njega su kasnije ubili zbog rivalstva visoki partizanski oficiri!? Računalo se da je broj samih tenkova iznosio 80, a isto tolikim brojem topova raspolagala je partizanska vojska koja je

navaljivala. Ovo teško oružje, čemu treba dodati svu silu minobacača, pretvaralo je napadnuti prostor za par minuta u pravu pustoš i pakao, a prostor koji je napadala partizanska vojska bio je relativno malen u odnosu prema broju napadačkog oružja.

Kako se za noćnih napadaja nije moglo spavati, o. upravitelj konvikta i ja, tih zadnjih i nesnošljivih noći, izlazili bismo na glavna vrata konvikta okrenuta prema sjeveru, gdje partizansko oružje nije bilo gotovo nimalo opasno, te bismo promatrali strahovitu djelatnost tenkovskih naboja. Iz daljine od kojih

pet kilometara (s Trna) tenkovi su najviše tukli zvonike i pročelje crkve, koja se je bijelila na mjesecini. Praveći jezo-vitu zuku po zraku, naboji bi udarili u tvrdi kamen crkve te napravivši veliku rupu u kamenu ili odcijepivši dio, odbijali bi se kojih stotinu metara prema potoku Ugrovači. Promatrajući strahovitu razornu djelatnost partizanskoga teškog oružja, moglo se lako opaziti da partizani tuku i bombardiraju koncentriranom vatrom sad sami Široki Brijeg, zatim mali gradić Lišticu i utvrde koje su se nalazile ispred njega. Kada bi ovdje prestala paljba, onda su meta bili krajevi oko mosta u selu Knešpolju i Drugi gorski zdruk koji ga je branio.

Za ovih teških noćnih napadaja franjevci, koji su živjeli u samostanu, utekli bi u podzemno sklonište, koje je bilo u tu svrhu napravljeno, kojih 25 metara od glavnog ulaza u samostan. Po danu je to sklonište korišteno kao zaklon protiv zrakoplovnih bombi. Drugo ovakvo sklonište nalazilo se je kod same električne centrale blizu rijeke Lištice. Ovo sklonište bilo je sigurno protiv bilo kojeg neprijateljskog oružja, jer je bilo ukopano u strmini brda, obraslo gustom grabovom šumom, gdje neprijateljski topovski i tenkovski pogodak nije mogao uopće pogoditi, niti su ga najveće zrakoplovne bombe mogle uništiti. Ta dva sklo-

ništa služila su za zaklon franjevcima i ostalom civilnom pučanstvu, koje se je nalazilo u samostanu ili u blizini jednoga od dva gore navedena skloništa. Kako je zrakoplovni napadaj bio uvijek iznenada, tri stara umirovljena župnika zaklonila bi se obično u crkvu. Tamo bi se podulje zadržavali provodeći vrijeme u molitvi, jer bježa-

ti u samo sklonište za njih je bio velik problem, zbog vrlo teškog pristupa k njemu. Drugi pak, koji su bili bolesni i živčano oslabljeni, uzeli bi nešto hrane sa sobom i već ranim jutrom odlazili u sklonište kod rijeke Lištice i tamo se zadržavali onih zadnjih teških dana sve do noći. Upravitelj konvikta fra Fabijan Paponja, bolestan već otprije od

čira u želucu i živčano izmoren dugogodišnjim nastavničkim radom, ranim bi jutrom odlazio u jedan od dva gore spomenuta skloništa, a ja bih ostao za slučaj potrebe svetih sakramenata i da pazim na stvari, jer je osobito njemačka vojska imala tu manu da, nakon bombardiranja iz zraka, grabi sve čega bi se domogla.

Uoči pada

Budući da je stanje svakim časom bivalo sve to gore, a zalihe hrane primicale su se kraju, odlučio sam, u dogovoru sa starješinom, poći s grupom izbjeglica prema Mostaru. Rano ujutro 6. veljače 1945. rekao sam svetu misu i oko 7 sati zaputio se s grupom ljudi i žena prijekim putem, što vodi kroz grabovu šumu prema gradiću Lištici. Jedva smo se udaljili kojih sto metara, a već je otpočeo glavni napadaj na Široki Brijeg, premda u tom času nismo znali da se tu radi uistinu o glavnom i posljednjem napadaju. Teškom mukom probili smo se kroz kišu granata, koje su oko nas padale. One su se odbijale od crkve i samostana te dopirale do nas. Ista nas je muka zadesila, dok smo prolazili kroz gradić Lišticu, samo što je panorama izgledala još crnija a zrak nesnosniji i zagušljiviji. Od Lištice smo pošli jedan dio puta cestom što vodi prema Mostaru, a zatim skrenuli na sjever prema seocu Lise. Ispod ceste je stajalo teško topništvo obrane, u svemu desetak topova, koje su partizani, čini se, bili otkrili, jer je ovdje partizansko teško oružje napravilo pravu

pravcatu pustoš. U jednoj seoskoj kući proveli smo cijeli dan, većinom u šutnji i molitvi. Sa mnom naizmjenice molila je dobra majka obitelji, koja me je zadržila svojim načinom molitve i svojom dubokom vjerom u Boga. Ispred kuće nalazila se jedna vojnička jedinica, koja je, skrivena iza zidova i kamenja, čitavi dan tako izdržavala, a imala je zadatak da suzbije partizane, ukoliko bi došlo do napuštanja Širokog Brijega i povlačenja prema Mostaru.

U sumrak te večeri napustili smo to »sklonište«, koje je tenkovski pogodak probio s jedne na drugu stranu. Putem smo opet bili napadnuti strojničkom paljbom. Ona je, na naše veliko iznenađenje, dolazila sa sjevera iza samih ustaških utvrda, koje su se nalazile na Ciganskom Brdu. Odmah mi je sinulo u pamet da to moraju biti partizanski diverzanti, koje smo vidjeli kako se preko Gornjeg Crnča spuštaju prema Mostarskom Gracu, a bila im je svrha da dođu nad selo Knešpolje i tako gotovo opkole posadu na Širokom Brijegu. Noć koja je pridolazila pomogla nas je da smo se lakše probijali

prema selu Knešpolju. Upravo, dok smo prevaljivali taj dio puta, opazio sam, kako se s vrha širokobriješke gimnazije uzdiže gusti oblak crnog dima, što ga je lizao veliki crveni plamen, koji je svakim časom bivao sve to veći i svjetliji. Obasjavao je čitavu okolicu. Strava te jezovite ratne noći zbog toga je još više zavladała cijelom širokobriješkom kotlinom. Ne mogu a da ne spomenem da su mi u tom času bile oči pune suza, a srce mi se kidalo od duboke boli i tuge. Moje misli letjele su u tom času k onom crvenom plamenu na gori, koji se je dizao upravo iz same gimnazijske biblioteke, jedinoga lako zapaljivog mjesta u cijeloj zgradi. Ali još više moje misli i osjećaji letjeli su u ovom strašnom času noći k mojoj dragoj braći franjevcima, za koje sam znao da su se sklonili i utonuli u crni prostor zemlje pred vatrom poludivljeg napadača koji iako sasvim blizu nisu u ovom trenutku znali da crveni plamen ognja gorućega liže krov i zidove velebnih zgrada i tako ništi i u prah pretvara stoljetni rad hercegovačkih franjevaca i njihovog siromašnog puka.

Knešpolje

U Knešpolju smo prenoćili u jednoj seoskoj, topom narušenoj, kući. Neprijatelj je ovdje grčevito napadao s namjerom da opkoli čitavu posadu na Širokom Brijegu. Zato je već nekoliko dana prije poslao jake čete preko Crnča i Mostarskoga Graca, koje su se doista bile pro-

bile do nad samo ovo mjesto, ali je ipak jedinicama Gorskog zdruge uspjelo osujetiti namjeru partizana i izdržati uz nadljudske napore na tom vrlo teškom položaju. U noći sam ispovjedio veliki broj osoba, a u zoru 7. veljače 1945. krenuo sa svojom skupinom prema Mostaru.

Široki Brijeg već je bio u partizanskim rukama, a vojska obrane polagano se je povlačila prema Mostaru, braneći grčevito svaki pedalj zemlje i zadajući velike gubitke partizanima, koji su nastojali, ne žaleći ljudstva, da što prije napadnu Mostar.

Mostar

U Mostaru sam ostao otprilike jedan tjedan dana. Kad sam vidio da će ne-

minovno pasti u partizanske ruke i Mostar, izložio sam svoje stanje mno-

gopoštovanom provincijalu fra Leonu Petroviću i rekao mu, da ja ne smi-

jem sačekati partizane, jer sam, iako slučajno, ipak napustio svoj položaj, a zna se da takve partizani običavaju kazniti smrtnom kaznom. Mnogo-poštovani nije ništa sigurna i pozitivna znao o sudbini širokobriježkih franjevaca, jer su partizani već tada prakticirali toliko kasnije razvikani »željezni zastor«, a on u svojoj dobroti nije mogao ni pojmiti da bi partizani bili toliko okrutni da poubijaju nevine ljude. Provincijal mi odgovori: »Sinko, mislim da ti se neće ništa dogoditi, ali, kako se radi o tvojem životu, dajem ti potpunu slobodu da sam odlučiš, kako budeš vidio da je bolje. Ukoliko se od-

lučiš na put, uzmi novac od fra Ilije, pa neka te dragi Bog prati!« – Zatim sam otišao do fra Ilije Rozića, koji mi je dao novac i oprostio se od mene s očima punim suza, jer je predosjećao svu težinu budućih dana i događaja. Oko jedanaest sati u noći 13. veljače 1945. sjeo sam u posljednji vlak koji je išao u Sarajevo. Vlak je prije prve stanice iskočio iz tračnica, koje su razmakli partizanski izviđači. Oni su nas i u isto vrijeme napali. Tračnicama pruge vratio sam se u Mostar, prešao preko mosta na drugu stranu Neretve i zaputio se prema Sarajevu cestom. Mostar je te noći bio sav u zagušlj-

Provincijal fra Leo Petrović nije htio bježati. Ali je dopustio svakome da to učini ako je se osjećao ugrožen. Pritom je i novčano pomagao. A izbjeglice su na putu napadali partizani, bez obzira na to što se nije radilo o vojnim postrojbama.

vu dimu zbog partizanske navale. U podsvijesti imam, da je u ovom vlaku putovao i vojni dušobrižnik vlč. Lovro Konjevod, koji se je po svoj prilici utopio pri pokušaju da prepliva Neretvu, jer se o njemu dugo ništa nije čulo, nego jedino to da je poginuo na putu prema Sarajevu.

Fratarska kob

Što se dakle, dogodilo širokobrižskim franjevcima? Kad su komunisti konačno osvojili Široki Brijeg, nisu ni u samostanu a niti u skloništu pred samostanom našli sve franjevece, jer su se oni u tom trenutku nalazili u tri veće skupine. Prvu skupinu sačinjavali su franjevci koji su bili uhićeni u samostanu i u skloništu pred samostanom. Druga je zatečena u skloništu kod rječice Lištice. U trećoj najmanjoj po bro-

ju bili su oni koji su uhvaćeni na bijegu prema Mostarskom Gracu.

Kad su partizani upali na Široki Brijeg, zatekli su u samostanu 12 franjevaca. Sve redovnike, pridruživši im nekoliko časnih sestara, partizani su zatvorili u samostanskoj zbornici. Tu su ti franjevci 6./7. veljače proveli sve do noći ispovijedajući se jedan drugom i u molitvi. Predmolio je moj školski kolega fra Žarko Leventić,

koga Bog u milosti svojoj bijaše obdario jakim i vrlo zvonkim glasom, iako mi je poznato da je par dana prije tog bio bolestan od gripe. U predvečer pozivali su sve te franjevece, jednog po jednog u kratkim razmacima. Najprije su ih strpali u sklonište te ih pobili, zatim su ih polili benzinom i zapalili.

U ovoj su skupini izgorjeli ovi redovnici:

1. o. fra Marko Barbarić, osamdesetgodišnji starac sveta života;
2. o. fra Stanko Kraljević, župnik u miru;
3. o. fra Ivo Slišković, župnik u miru;
4. o. fra Krsto Kraljević, već odavno narušenih živaca;
5. dr. o. fra Arhandeo Nuić, dugogodišnji profesor;
6. dr. o. fra Dobroslav Šimović, tek završio studije;
7. prof. o. fra Tadija Kožul, tek završio studije;
8. prof. o. fra Borislav Pandžić, tek završio studije;
9. o. fra Žarko Leventić, tek završio teologiju, a u ovo vrijeme kapelan na župi;
10. fra Viktor Kosir, klerik-đak;
11. fra Ljudevit Radoš, klerik-đak;
12. fra Stjepan Majić, klerik-đak.

Dostatan je tek letimičan pogled, da se uvjerimo kako se tu radi o potpuno nevinim redovnicima, jer su to ili vrlo stari redovnici ili pak mladići tek izašli iz novicijata, dočim neki drugi tek su bili stigli

na Široki Brijeg, kao što je to bio slučaj fra Dobroslava Šimovića, koji je jedva kojih petnaest dana prije pada Širokog Brijega stigao na njegov.

Sudbina druge skupine, koja je zatočena

u skloništu kod rijeke Lištice, bila je ova: njih su sve natrpali na kamion i postrijeljali na groblju kod Splita, po svoj prilici u istoj noći, kad i prvu skupinu na Širokom Brijegu. U toj skupini strijeljani su ovi:

1. o. fra Andrija Jelčić, gvardijan i nadžupnik na Širokom Brijegu;
2. dr. o. fra Rade Vukšić, dugogodišnji nastavnik i tada direktor gimnazije;
3. prof. o. fra Bonifacije Majić, dugogodišnji nastavnik i bivši direktor konvikta, tada u miru;

4. dr. o. fra Fabijan Paponja, dugogodišnji profesor i tada direktor konvikta;
5. prof. o. fra Leonardo Rupčić, tek završio studije;
6. fra Miljenko Ivanković, klerik-đak;
7. fra Melkior Prlić, brat laik, po zanimanju stolar.

Kako vidimo, u toj su skupini ubijena četiri gimnazijska profesora, među kojima i neusporedivi pedagog i sjajni profesor Rade Vukšić.

Treća pak skupina franjevac pala je u ruke mučitelja u Mostarskom Gracu, kamo su se povukli da budu mirniji. Njih su partizani postrijeljali, po svoj prilici 8. veljače, također bez ikakvog sudskog procesa. U toj su skupini ubijeni sljedeći franjevci:

1. dr. o. fra Krešimir Pandžić, bivši provincijal i dugogodišnji nastavnik;
2. prof. o. fra Augustin Zubac, dugogodišnji nastavnik;
3. prof. o. fra Roland Zlopaša, tek završio studije;
4. o. fra Zvonko Grubišić;
5. fra Kornelije Sušac, klerik-đak;
6. fra Rudo Jurić, klerik-đak.

Svi spomenuti franjevci pripadali su širokobriješkom samostanu u času njegova pada u partizanske ruke.

K njima treba dodati fra Marka Dragičevića, koji je prije par dana otišao u obližnju župu Izbično, gdje je fra Ne-

vinko Mandić zamjenjivao odsutnog župnika. Na 11. veljače 1945. držao je pučku misu. U to vrijeme naišao je kraj crkve odred partizana 19. divizije Osmoga dalmatinskoga korpusa. Ušao je u crkvu i naredio da se misa prekine,

a narod razide. Trojici fratara koje su tada našli u župnom stanu, naredili su da ih slijede. Otišli su u Crne Lokve, a sutradan pošli prema Mostaru. Uvečer, toga dana, ubijeni su i bačeni u neku jamu.

Osvrt

Kad pogledamo datume smrti ostalih brojnih franjevac, lako se vidi da su partizani tek sa zauzećem Širokog Brijega počeli ubijati sve svećenike odreda koji bi im došli pod ruku. To su prije činili u manjoj mjeri, a sve iz taktičkih razloga. No kad su jednom osvojili Široki Brijeg, oni su se razotkrili u svoj svojoj zloći i duhovnoj bijedi i golotinji. Zato su bez ikakvog obzira i suda ubijali nevine franjevece tako da su samo u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji ubili 66 redovnika. Veliku većinu u to vrijeme, a ostale u Povorci smrti te iste godine.

Ovo bi bio, dakle, sumarni pregled događaja, koji su se zbivali za vrijeme opsjeđanja Širokog Brijega i njegovog pada u partizanske ruke a sve u svezi s franjevcima tamošnjeg samostana, koje je na zvjerski način pobijala Titova tzv. »Oslobodilačka vojska«. Kako se je iz naprijed rečenog moglo vidjeti, Tito i njegova uprava nastojali su se obraniti pred narodom od tog nečuvenog zločina, optužujući lažno te redovnike da su pružili oružani otpor partizanima. A stvarni razlozi, koji su natjerali Titovu vojsku da na tako neljudski način po-

ubija učene franjevece u prvom su redu što su širokobriješki franjevci bili hrvatski katolički redovnici i nositelji kulture među siromašnim hercegovačkim pukom; zatim, jer su njihovi đaci bili u velikoj većini rodoljubi, tj. za slobodnu i Nezavisnu Državu Hrvatsku; i napokon, jer su komunisti pred Širokim Brijegom pretrpjeli strašne gubitke. To su dakle pravi razlozi: vjera, hrvatstvo i sloboda, a sve je drugo komunističko zavođenje i izvrtanje istine.

Kršni zavičaj, 31, Humac, 1998., str. 122. – 134. ✍

Čudesno ozdravljenje od **Covida-19***

PIŠE: V. M.

Htjela bih posvjedočiti da smo od Boga zagovorom naših mučenika izmolili milost ozdravljenja moga brata I. On je bio u Njemačkoj i zarazio se Covidom-19. Ispočetka nije bilo ništa posebno, a onda je naglo dobio visoku temperaturu, 41° C. Nije se mogla nikako sniziti jer je uzrok bio jaka obostrana upala pluća. Ima 61 godinu, a 11. prosinca 2021. završio je u bolnici na respiratoru. Uskoro je dobio nekakvu bakteriju u plućima, što je još više otežalo ionako loše stanje.

Preporučivali smo ga u molitve na sve strane, a i liječnici su rekli da tu jedino

Bog može pomoći jer je stanje jako loše. U obitelji smo molili i vapili svakoga dana i svaku noć za njegovo ozdravljenje. Ja sam išla svaku večer na svetu misu, za njega molila i preporučivala ga i drugima u molitve, a posebno trećarima.

Jedne sam večeri na svetoj misi u sebi čula glas: »Zašto tražiš molitve okolo kad imaš svoje mučenike u našoj crkvi?« Tu smo se istu večer u obitelji počeli moliti našim Širokobriškim mučenicima. Poslije svake svete mise molila sam na grobu mučenika pet Očenaša na čast pet sv. rana Isusovih i zagovor naših mučenika za bratovo ozdravljenje.

Nakon nekoliko dana došla je vijest da je on bolje. Stanje se poboljšavalo tako

da su ga probali skinuti s respiratora na kratko vrijeme ne bi li samostalno prodisao. To je uspio te je svaki dan disao sve više sam. A i bakterija je uspješno uz ciljanu terapiju nestala pa je 21. siječnja 2022. u potpunosti skinut s respiratora i bio negativan na Covid-19. Prebačen je najprije na intenzivnu njegu te nakon tjedan dana na plućni odjel bolnice.

Oporavak je bio čudesan za sve liječnike i djelatnike. Pluća su bila čista i bez nekih posljedica. Dobro se osjećao i pušten je iz bolnice kući točno na dan naših mučenika 7. veljače 2022. Znakovito!

Bogu hvala, Majci Mariji i zagovoru naših mučenika po molitvama svih nas. ✍

**PUK SE MOLI NA
GROBNICI FRANJEVACA
POKOPANIH U
SAMOSTANSKOJ CRKVI
NA ŠIROKOM BRIJEGU**

* Svi podatci poznati Vicepostulaturi.

Fra Julijan Petrović

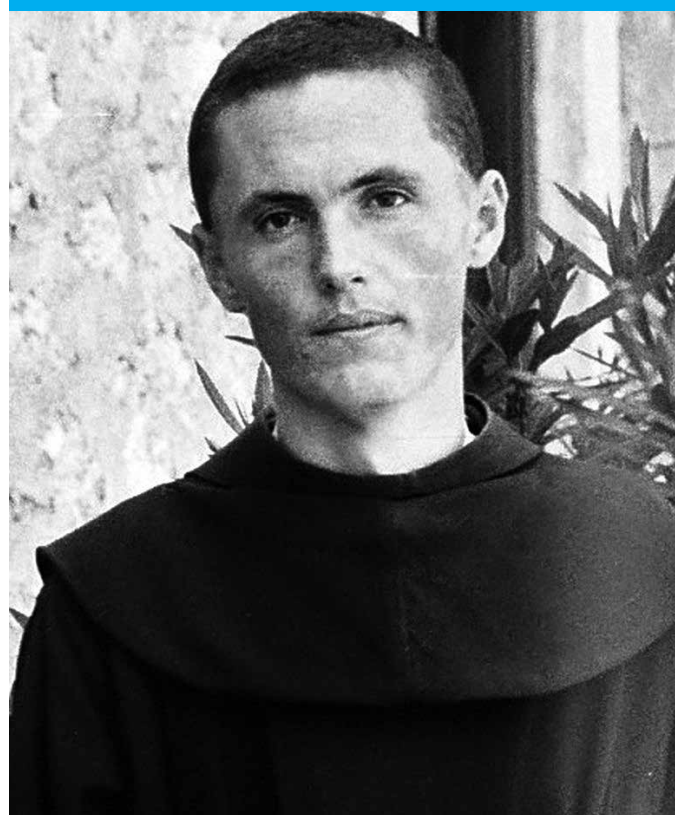
PIŠE: ZDRAVKO LUBURIĆ

Proljeće lebdi zbiljom oštro ukrašena šuma,
šum zasjenjen toplinom iz klanca drhtajima se
penje, baca zemlju, a onda preko kolona,
otimlje se, baca zemlju preko, negdje tamo preko
ubijenih hrvatskih duša u dijademima.
Tamo malodušna para prhka i blijedožučkasta
kovitla ljude, ratne zarobljenike u kolonama,
tamo gdje su nekoć bili i njihove
negdašnje večernje pjesme.

Pjesme čuvane zemljom ponavljaju se
i glas za glasom oko sjenke glasova i riječi
i riječi posljednje, slijepom nasladom uništene,
nose suhe suze istrgnute bajunetama iz žara sjećanja,
u kolonama u sunčevu ogrtaču približavaju se
pognutim glavama koje posrtajima i padom
žele gledati prema gore, pa preko plavih daljina,
onda šutnjom zadubljeno idu, hramlju,
gledaju u travu iz kojih rosan kvarc niče,
i u prašinu i u toj prašini, svjetlom tih dana
skrivaju se koraci odmaklih kolona zemljane boje.

U ukrućenom bijelom franjevačkom samostanu
sklonjen svećenik obgrljen molitvom u tišini,
skrivenim strahom pretvoren u svoj posljednji dah,
čeka zadubljen omračenom stvarnosti,
ispred sebe gleda, kao da se potpuno sam
odmara na rubu svijeta
ili kao da je istrgnut iz svijeta, tone u zemljinu
dubinu optočen odzvanjajućom prazninom rekvijema.

Istodobno dolaze crveni, ulaze, on već
sklapa svoje tamne oči, odvođe ga tamo
gdje mrtvo blista smrt koja je jučer umrla,
polako stupa s njim i tmuran monolog
njegova habita iza njega.
Polako ide svećenik kao neizmjerna građevina.
Zastrt bajunetama mislima se vraća kući
s Križnog puta, ide, progoni svoju ispruženu ruku
koja je osobno došla iz njegove šutnje
i prolazi zadubljenom tišinom zračnim zvonima
kao blijeda drhteća maska nosi smrt u sebi,
onda kupan u drhtećoj krvi, obraća se
modroj šutnji klanca, ovdje je stao, smije se,
ljulja, svećenik pjeva, dok nije pao
razvučenih usta u zemlju.

Iz zemljinih pukotina svećenik nosi u pukotine
svijeta svoju šutnju, nijema, duboka kao zdenac,
nije mu dala odgovora, samo mu je pružila ruku
iznad njegova tijela, zato ona ne zna čemu služi
njegovo izmučeno lice što zuri iz dubine zemlje.

Sad zemlja govori kroz njegove riječi
onako kao da je htjela sudjelovati u neizmjernom
obećanju života i smrti i kroz njegovu krv
i sa svjetlećim pogledima.
Zemlja misli vratiti se s njim, da njegovim
očima vidi, vidi i gleda smrt probušenih očiju,
čijima su tamne zone sasvim mukla svjetla
koja se pale i gase u njemu.
Zaboravljen u svojoj smrti plete sam sebi
vijenac od magičnog trnja s krapinske zemlje. ✍️

Blok zapadnoeuropske sigurnosti*

PIŠE: Z. T.**

U posljednje vrijeme veoma mnogo se govori i piše o nekom sustavu zapadnoeuropske sigurnosti, koji bi se imao stvoriti bilo sada za vrijeme trajanja rata bilo odmah nakon njegova završetka, i koji bi imao jamčiti samostalnost i nepovredivost država zapadne Europe.

U tom čitavom pitanju je osobito značajna činjenica, da se stvaranje tog bloka zamišlja bez sudjelovanja Sovjetskog Saveza. Prema dosada raspoloživim podatcima želja je njegovih pokretača, da taj blok obuhvati Norvežku, Nizozemsku, Belgiju, Francuzku i Englezku, a moguće i još neke države, koje se ne nalaze u zapadnoj Europi, ali u kojima navedene države, osobito Englezka imaju probitke od životne važnosti.

Kad se promatra rad na stvaranju tog bloka i užurbanost, koja je s njim u vezi, odmah se opaža, da je pobuda za njegovo oživotvorenje dala Velika Britanija, koja je i najviše zanimana na osiguranju svojega utjecaja u zapadnoj i u južnoj Europi.

Blok zapadnoeuropske sigurnosti imao bi jamčiti nepovredivost europskih država i čuvati ih od napadaja drugih država. Pod tim drugim državama misle njegovi stvaraoci na europske države. Zanimljivo je dakle promotriti koje bi to države bile protiv kojih bi bio uperen taj sigurnosni sustav. Već pet godina saveznici tvrde kako će čim pobjede u ovom ratu onemogućiti Njemačkoj da ikada više u budućnosti postane velesila. Prema tome taj blok nije i ne može biti uperen protiv »porazene« Njemačke. A saveznici se nadaju, da će Njemačku doista i poraziti. Taj sustav

dakle ima čuvati zapadnu Europu od nekoga drugoga, a ne od Njemačke: Tko bi to mogao biti ako ne Sovjetski Savez, koji bi u slučaju njemačkog poraza postao ne samo susjed mnogih zapadnoeuropskih država, nego i najjača vojnička sila u čitavoj Europi.

Englezki političari, a u prvom redu Churchill nastoje na svaki način izključiti boljševički utjecaj iz zapadne Europe, pa tako izključuju i iz tog sigurnosnog sustava Sovjetski Savez. Drugo je pitanje kako i koliko im to uspijeva. Predsjednik belgijske vlade Pierlot

nost ugovarajućih država.

Velika Britanija je u ovom ratu bila prisiljena popuštati boljševičkim zahtjevima, te se do danas odrekla svoga utjecaja u svim iztočnim europskim državama i u nekim državama na jugoistoku Europe. Ona želi sačuvati svoj prestiž bar u zapadnoj Europi, te stoga i nastoji ostvariti neki sigurnosni blok. Kadgod je to pokušavala stvoriti, uvijek je pridržala sebi vodeće i odlučujuće mjesto. To je njezina želja i u ovom slučaju. Ona bi htjela na liepi način upregnuti u svoja kola sve zapadnoeuropske i neke južnoeuropske države. Francuzka koja je do ovoga rata imala položaj velesile ne želi nakon rata postati državom trećega reda. Stoga se De Gaulle i protivi stvaranju svakog sustava, koji bi izključio Sovjetski Savez. On se naime nada, da bi Francuzka mogla između Velike Britanije i Sovjetske Unije kao jezičac na vazi postati odlučujućim

poduzeo je izvanredne mjere protiv belgijskih komunista, te je što više uspio, da mu predstavnički dom odobri izvanredne punomoći. On je otvoreno obtužio komuniste, da su htjeli miliciju pokreta otpora upotrebiti za političke manevre. Dakle Churchillovo stajalište pobjeđuje u Belgiji, ali zato uzmiče u Francuzkoj. Privremena francuzka vlada ne slaže se s osnovom stvaranja zapadnoeuropske sigurnosti. De Gaulle smatra, da se sustav europske sigurnosti ne može uspješno izgraditi bez pomoći Sovjetskog Saveza, te predlaže, da se obća europska sigurnost učvrsti trajnim sporazumom između Velike Britanije, Sovjetske Unije i Francuzke. Osim toga on preporučuje i dvostrane ugovore, koji bi također jamčili sigur-

čimbenikom.

Sve ove osnove međutim ne znače mnogo, jer polaze s pretpostavke, da će Njemačka izgubiti rat. Mi ne možemo prisiliti naše neprijatelje, osobito one na zapadu, da uvide, kako su u svakom slučaju oni rat izgubili, i kako sve ono što čine, ne rade u svoju korist, nego u korist boljševika. Nikakvi sustavi sigurnosti ne će spasiti ni Francuzku ni Englezku, a još manje druge manje države, ako pobedi Sovjetska Unija. One će se razpliniti u valu boljševizacije, nestati će njihove samostalnosti uzprkos svih blokova sigurnosti i postati će ono što su već odavna mnogi narodi Rusije – roblje.

Seljačko ognjište, IV., 49. (237.), Zagreb, 29. studenoga 1944., str. 2. ✍

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je bilo potrebno zbog razumljivosti.

** fra Tihomir Zubac

2024.

Uzrast: djeca

1. nagrada

S ponosom čuvajmo uspomenu

Mladi povjesničari IX. razreda Osnovne škole Franice Dall'era iz Vira napravili su videouradak »S ponosom čuvajmo uspomenu«. Izrađen je pod vodstvom nastavnice povijesti Antoinje Bešlić. Može se pogledati na YouTube kanalu Stopama pobijenih: <https://www.youtube.com/watch?v=8I9xW2jLOGg> ✍

2. nagrada

Komadić hercegovačkoga srca

PIŠE: NICOLE GLAVAŠ,
8. A R., OŠ A. B. I STANISLAVA ŠIMIĆA, DRINOVC I

Krv na kamenu
i na Brigu jaka kiša
Tamno nebo u plamenu
i plaše se hercegovačka dica

Urušene zidine pokraj nakrivljene smokve
svakog uzdaha prazan odjek
Mokre noge hode kroz krvave lokve
i plamen svijeće gorjet će zauvijek

Mole se dva brata
kroz nepravdu, tišinu i mole
Mole se za svog zadnjeg sata
sada svi čuju te tišine zvuk

Izrekli su svoje zadnje riječi Bogu
obukli su rajska odijela
Ostali su otisci krvavih nogu
i svjetlost s neba salila se bijela

A kiša pada, ne prestaje
nebo se tako otvorilo
Tuga je tu, ne nestaje
odlomio se komadić hercegovačkoga srca ✍

3. nagrada

66 križeva

Anamarija Zovko, 9. e r. Prva osnovna škola, Široki Brijeg (akril na platnu, 70 x 50 cm, 2023.)

Uzrast: mladež

1. nagrada

Za one kojih nema

PIŠE: JAKOV KRALJEVIĆ,
4. C R., GIMNAZIJA FRA DOMINIKA MANDIĆA, ŠIROKI BRIJEG

Za one kojih nema,
čija je nevina krv potekla,
čija je mladost u trenutku nestala,
čija je zrelost kao plijen oteta,
čija je starost nasilno skraćena,
podigni svoj glas!

Za one kojih nema,
čija riječ nije zaboravljena,
čija djela nisu izbrisana,
čija ognjišta nisu napuštena,
čija žrtva nije uzaludna,
pjevaj na sav glas!

Za one kojih nema,
čija nas hrabrost iz slabosti izbavlja,
čija nas samilost i danas ispunja,
čija nas vjera svaki dan inspirira,
čija nas muka na pobožnost poziva,
plamenom svijeće spomen im daj!

Za one kojih nema,
čija je žrtva uvijek uz nas,
čiji nam je uzor zvijezda vodilja,
čija se Crkva iz ruševina izdigla,
čiji je kameni Brig naša vječna baština,
plodove njihove muke snagom vjere očuvaj!

Za one koji su za našu budućnost umrli,
za one koji su iz tuđe mržnje stradali,
za one koji su svoju muku strpljivo podnijeli,
za one koji su u oči smrti bez straha gledali,
za one koji su povijest naše zemlje zauvijek ispisali,
za one kojih nema... ✍

2. nagrada

Tišina vjerom protkana

PIŠE: MIA MUSA,

4. A R., GIMNAZIJA FRA DOMINIKA MANDIĆA, ŠIROKI BRIJEG

Sve je bilo nekako tiho, zamrlo, a njihovi koraci tražili su svoju zadnju nadu koračajući stazama Briga, ogoljena, više neprepoznatljiva, sa zemljom sravnjena. Koračali su tako stazama djetinjstva, sve u mislima, pa zatim stazama mladosti. Neki su još uvijek bili mladi znajući da starost ne će dočekati, a neki su koračali stazama starosti jer im i starost i mladost u ratu prođe.

Sve je bilo nekako tiho, zamrlo, dok je Brijeg, kao i uvijek, šutio. Iako slomljen, neka ga je vjera držala. Vjera tih starih, mladih, vjera tih koji su u njemu sebe ostavili ne poznajući sebičnosti ni mržnje.

Bilo je tiho, a znali su da bit će i tiše dok su u zraku koji je parala ta teška šutnja slutili da su im to možda zadnji koraci, zadnje molitve i zadnja sjećanja. Ova zemaljska. Tišinu protkanu nečijim suzama, ili molitvama, ili ispovijedima, budile su neke granate, nečija tamo mržnja, nečija nemogućnost da od života

traži dobro, a ne najgore, ne rat.

U tišini svitanja toga jutra, te hladne veljače, nečija srca bila su hladna, njihova – koji su rat željeli, a nečija vjerom ugrijana – onih koji su znali kako rat ne će opustošiti srca u koja su za života ugradili hrabrost da u najtežim borbama obrane vjeru u toga Boga koji živi i koji prijetnjom metkom u njima ne umire.

Kažu, propucali su ih kroz zatiljak, jednog po jednog, a oni srca mirna, duha ispunjena, duše čiste. I ta tišina tada odjeknu... Kroz Brig se pucanj prosu, krv provre, nečiji izdisaji ga zauvijek ispuniše. Utkaše u njega slobodu na okrutan način postignutu, ali željenu, toliko željenu.

Hladnoća veljače zaboli. I ona tišina kao da nema više što tražiti na Brigu jer bi ovo nešto više od tišine. Nasta neki muk od kojeg u prsima stegne. Nečija krv prestade kolati tjelesnošću i uplovi u vrata raja, tako slobodna, bez straha. Nastavi ona zato svijetom kolati svih

ovih ljeta i nikada prestati kolati ne će.

Ta tišina i ta hladnoća ne zaustavljaju vreću krv. Krv koja se jednom prolila, nijema, nadajući se vječnosti, kola i danas Brigom i budi, škaklje sjećanja. Jer sjećati se njih, frataru, puka, možda je najsvetije što možemo.

Sjetimo se toga barem u veljači kada hladnoća Briga i onoga hrasta, kroz koji fijuču zadnje molitve, zagolica i našu zahvalnost. Jer svaki put kad Brigu priđemo bliže kao da svetost iz kamenja izvire, iz kamenja po kojima su njihova umorna stopala zadnje korake prema skloništu pravila. Iz kamenja koja su godinama prije fratri jedan na drugi stavljali. Iz tih kamenja koja su njihovim rukama sveta postala. Iz njih izvire svetost. U veljači posebno glasno. U veljači brzo, burom nošena. Donese ta bura i njih, fratre, bliže srcu, i tu ih ostavi. Do nekih sljedećih veljača neka u nama živi ta zahvalnost. Jer ima za koga. ✍

3. nagrada

Svjedoci

Pjesmu *Svjedoci* napisao je, skladao za nju glazbu i otpjevao ju Mladen Mandžo. Može se pogledati na stranicama portala Vicepostulature »Fra Leo Petrović i 65 subrača« Stopama pobijenih: <https://pobijeni.info/wp-content/uploads/2024/11/Svjedoci.mp3> ✍

Uzrast: odrasli

1. nagrada

Utihnuše andeoski glasi

PIŠE: ZDRAVKO NIKIĆ

zašutjela crkvena zvona
umjesto molitve
krv zemljom teče
zanijemješe orgulje
i akordi Hosana
i Aleluja
pred crnim cijevima
pognute fratarske glave kleče

odvedoše ih
noć ih pozoba crna
u vrtačama
gdje neprohodni su puti
kosti im sakri zemlja
koju miluje
uveli list žuti

utihnuše andeoski glasi
u crkvi kraj svetoga oltara
grimiz se iz habita prosu
zanijemješe usta
i mlada i stara

posljednji put
poljubiše voljenu zemlju
u smrtnome hropcu
a duša se iz mučeničke krvi vinu
u zagrljaj svome
nebeskome Ocu ✍

RATNO SKLONIŠTE PRIJE OBNOVE

2. nagrada

Gori Brig

PIŠE: MISIJANA BRKIĆ-MILINKOVIĆ

Tuga rasprostrla plahte, bjelina
se proteže po prsima ranjene majke
hraniteljice, kćeri hercegove

Krvave suze natopljene boli kotrljaju se
niz strme obronke

U ruci zgrčenoj krunica, na duši ranjenoj križ
i drhtaj što otima se noćnoj samici
i led'noj tmici

S usana još se pokoji šapat otkine
i zastane u krik
što prema nebu molećive oči šalje

Bože, pomози im jer ne znaju što čine

Ima li od ove jame jame dublje
tamnije tmine

Gori Brig, Čapljina jeca
Gori Brig, Mostar od zla se kameni
sedam latica odnese voda
hladna
mutna voda neretvanska

Sakriše jame imena
u svoje crne očne duplje
koje ne poznaju svjetlost

Ima li zere sunca iz te tmine
odakle plače jedno, drugo, treće..., 66. ime

Gori Brig, Čapljina jeca
Gori Brig, Mostar od zla se kameni

Na koncu samo muk, tišina
Od svjetlosti skriveni njihovi znamen

3. nagrada

Ti, brate!

PIŠE: IVANA VUKŠIĆ

U sate nemira i malodušja
 kad uvjerit te hoće
 ljute sile noćne
 u naumu svojem moćne
 kako Hrvat i Božji
 isprazno je biti...
 ...Ti, brate,
 srcu svome um približi;
 olovku uzmi i napiši –
 66
 Poniznim dostojanstvom
 dušu nahrani;
 znakom križa
 ti zahvali
 bratu svomu fra Andriji,
 fra Krešimiru i fra Augustinu,
 fra Zvonki i fra Rudi,
 fra Korneliju i fra Žarku,
 fra Ludoviku, fra Viktoru...
 I svima koji su časno pali
 bez nauma općeljudskog
 da ime im se proslavi.
 Čisto sjeme to je
 krša moga ponosnoga
 što iz kamena hercegovačkog

to sve jače klija,
 što god ga bijes i srdžba
 neukih i zlobnih,
 lažnim sjajem moderniteta
 zavedenih
 dublje zatrti htjela.

Ti, brate,
 znaj!
 Istinu pred sobom imaš;
 istinu pred svijet iznesi;
 istine se nikad
 ne boj,
 jer si tek onda
 svoj
 kad te s korijenom tvojim
 u prirodno stanište posade.
 Što iz kamena izraste,
 čvrst korijen imade,
 jer s vjerom Božjom ostade.

Sinove i kćeri svoje
 istinom tom nahrani.
 Ne boj se!
 I hrani
 Kristovu vjeru svetu. ✍

FRA MIRKO ĆOSIĆ, ŠIROKOBRIŠKI HRAST

Pismo fra Bonicija Rupčića

upućeno fra Dominiku Mandiću u Rim*

Mnogopoštovani!

Evo Vam šaljem po našem biskupu dva pisma od s. Olge^{**}. Jedno je za msgr. O' Rosatya, a drugo za njezine roditelje. Vi upravite s njima kako znate. Kaže da je u pismo za roditelje stavila nekoliko svojih fotografija i svoga djeteta, pa je izašlo tako debelo.

Olga je obično. Nema nikakva zanimanja, niti ga može tražiti u ovakvoj političkoj atmosferi. Ja sam joj savjetovao da pusti sve kraju i da se brine za se i dijete, da ne bi svratila pozornost vlasti na se. Sa prehranom nekako prolazi. Ja sam joj ono uručio na vrijeme. Malo višu sumu predao joj je nazad jedno mjesec dana neki nepoznati gospodin iz Zagreba. Ovdje je velika skupoća, pa novaca ne može biti previše. Ako možete dobiti još što-god za nju, pošaljite sada po Čuli. Ko zna, kad će se pružiti ovakva prigoda.

Nedavno mi je ona pričala da je dobila neodakle pismo, u kojemu joj je rečeno da se spremi za put u Italiju i da ode na ovdašnji tal. konzulat i digne putovnicu. Otišla je odmah tal. konzulu ali joj je ovaj odgovorio da ne može nikako dobiti putovnicu radi političkih razloga: radi oca i muža. Ne zna sama što će sada poduzeti u tom pogledu. Ja se za to ne mogu zauzimati radi špijunaže.

Ona zadnja suma koju ste mi poslali po fra o. Dioniziju, uglavnom je porazdjeljena. Potvrdu Vam o tom ne mogu još poslati. Prva je suma razdjeljena samo među postradale Srbe, a ova je samo među naše postradale. Novac je upravo prispio kad su stradali naši krajevi od četnika. Ja sam shvatio iz Vašega pisma, koje ste mi tada poslali, da se može tako razdijeliti, pa je tako i učinjeno.

Nazad 10 – 15 dana prešli su Nijemci i naši legionari i u istočnu Hercegovinu.

To je izazvalo veliko veselje među našim svijetom. Talijani su jako kivni na Nijemce zbog ovoga njihovog gesta. Ne zna se kakav je dogovor bio među njima. Jedne noći Nijemci su se našli u istočnoj Hercegovini i odmah je strašna panika zavlada među četnicima. Nigdje se nijesu oprli Nijemcima, nego samo u Tasovčima kod Čapljine, ispalili su nekoliko metaka na Nijemce. Nijemci su odmah blokirali selo. Nekoliko su četnika ubili, ostale su pohvatali, koji nijesu prije pobjegli u šumu. Još traje racija na četnike. Nije ih mnogo pohvatano. Računa se samo oko 3.000. Ostali su se odmetnuli u šumu. Kažu da Nijemci pohvatane četnike gone na rad u Njemačku. Vođe četnika i viđenije Srbe uzeli su Talijani u zaštitu i sklonili ih na sigurno mjesto.

Očito je da Nijemci hoće da zaštite Jadransku obalu od eventualnog iskrcavanja. Ne pouzdavaju se u Talijane. Zato su i htjeli da likvidiraju sa četnicima. Izgleda, da će se i Talijani morati povući iz nekih naših mjesta. Već pomalo napuštaju Mostar: 3 njem. i naše divizije nalaze se u našoj neposrednoj blizini. Govori se, da će naši i Nijemci zauzeti i braniti čitavu našu obalu.

Ne zna se kako će se stvari ovdje dalje razvijati. Ako dođu opet ustaše do izražaja, bit će osveta i ubijanja kao i nazad 2 godine. Ne daj, Bože, da dođe do toga. Kako sada neki misle i govore, ničim se ne bi mogli spriječiti, da izvrše svoj naum.

U Provinciji ništa nova. Vizitatora još nema. Mi mu se odavno nadamo. Kod nas sve obično. Svijet se nekako promiseće. Godina do sada jako dobro ponijela. Osobito su dobra bijela žita. Taman sinoć pala je lijepa kiša. Nije baš bilo ni zasušilo. Gladi ima još ali narodu je sada neka-ko toplije pri duši, jer se nada da će brzo

moći naći nešto i kod sebe. I kod nas u samostanima osjeća se priličito da je ratno gladno vrijeme. Ima osobito klerika dosta ispaćenih. Bojati se je posljedica na mladeži kao i poslije zadnjega rata. Ima ih nekoliko koji su već obolili na plućima. Svatko zna, da je rat i da se ne može imati sve što je potrebno. Ali ipak da se je pokazalo više ljubavi i mara sa strane starješinstva, moguće da bi se dosta toga spriječilo. Gimnazija na Brijegu svršila je prošle subote. Morali su obustaviti rad

jer su istrošene živežne namirnice. Opet je više radila nego ijedna gimnazija u BiH. I nama će na teologiji brzo svršiti škola. Jedan je tečaj bogoslova završio na M. Uskrs, a drugi će se završiti na ljeto.

Ne znamo zašto Čule ide sada u Rim. Do sada se živi s njim lijepo. Nema nikakvih ispada ni s jedne strane.

Kako Vi i svi naši? Javite se sada po Čuli opširno. Ako bude što važno, javite svakako.

Vas, fra Karla, fra Vitomira i sve naše po redu mnogo i srdačno pozdravlja i želi Vam svako dobro

Vaš fra Bonicije
M., 26. V. 43. ✍

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je za to bilo potrebno radi razumljivosti.

** S. Olga je kći Momčila Ninčića, ministra vanjskih poslova u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi za vrijeme Drugoga svjetskoga rata, a žena istaknutoga komunista Avde Hume.

Mučeništvo kao znak nasljedovanja Isusa Krista – svjedočanstvo autentičnog života*

PIŠE: DR. SC. FRA ANTE BEKAVAC

Sažetak

Izlaganje polazi od temeljnog razumijevanje mučeništva u slici Isusa Krista koji je uzor svakog mučeništva. Stoga je posve razumljivo da se mučenik u vlastitoj smrti pridružuje Kristu patniku, njemu se suobličuje i proslavlja Boga svjedočanstvom vlastita života za Istinu. Poslužiti ćemo se mislima i idejama u razumijevanju smisla i značenja mučeništva kako ih nalazimo u nekim elementima teologije mučeništva u Svetom pismu, u tekstovima Drugoga Vatikanskoga koncila i sv. Ivana Pavla II.

Temeljno pitanje jest: Na čemu se zasniva mučeništvo? Odgovor je da se ono zasniva na Isusovoj smrti, na njegovoj žrtvi najviše ljubavi, izvršenoj na križu, i to stoga kako bismo mi imali život vječni (usp. Iv 10, 10). Krist je trpeći sluga (usp. Iz 52, 13-15) koji je dao samoga sebe kao otkupninu za mnoge (usp. Mt 20, 28). U tom smislu teologija mučeništva ili teologija križa daje dublji smisao kršćanskom trpljenju i smrti koje se zrcali u slici Isusa Krista, savršenog uzora svakog nedužnog i nevinog trpljenja.

Upravo iz razumijevanja Kristova života možemo reći da je mučenik onaj koji slijedi Gospodina sve do kraja, slobodno prihvaćajući da umre za spas svijeta, u najvećem dokazu vjere i ljubavi (usp. LG 42). Tek u ovom kontekstu postaje i razumljivo zašto su mučenici svjedoci najizvrsniji svjedoci autentičnog života prožetog Isusom Kristom.

Ključne riječi: Isus Krist, čovjek, slika Božja, mučeništvo, nasljedovanje.

Uvod

Povijest Crkve duboko je obilježena mučeništvom zbog vjernosti Kristu, a to osobito vidimo u proglašenjima mučenika u pontifikatima rimskih biskupa – papa¹, kao i u pojedinim partikularnim Crkvama². Mučenici na najsažetiji način izražavaju temeljno značenje smisla trpljenja i patnje. Dok trpe u svom tijelu oni se suobličuju Kristu patniku koji svoj život već bijaše položio za sve ljude. Iz toga temelj-

nog događaja križa Kristova postaje razvidno da mučenik ili mučenica ne žive za sebe i u sebi, već u Kristu Spasitelju i Otkupitelju.

Ovaj rad u četiri cjeline izlaže smisao i značenje mučeništva iz kristocentrične perspektive koja u bitnome obilježava život i smrt mučenika. Stoga ćemo u radu nastojati pokazati kršćansko razumijevanje mučenika. Život darovan iz ljubavi prema Kristu

očitovanje je najuzvišenijeg i najradikalnijeg poziva na nasljedovanje. Mučeništvo tako predstavlja temeljnu teološku kategoriju te omogućava hermeneutiku shvaćanja smisla i značenja za život čovjeka. Na kraju ćemo pokazati važnost i zahtjeva istine u odnosu prema društvu, pojedincu, prošlosti, sadašnjosti i budućnosti uz uvid da nam već svjetlo vječnosti zrcali zrake nade i smisla mučeništva.

1. Mučeništvo i nasljedovanje – smisao i značenje

Izraz mučenik izvorno je grčkog podrijetla (grč. *mártys*, *mártýros* – svjedok,

mučenik, patnik, žrtva, stradalnik) i primarno označava svjedoka³. Već i u

filozofskom poimanju odnosa morala i samožrtvovanja nalazimo ideju umira-

* Članak je objavljen na engleskom jeziku pod naslovom: Martyrdom as a Sign of Imitation of Jesus Christ – a Testimony to Authentic Life, u: *Bogoslovska smotra*, 92 (2022) 5, str. 973. – 996; uz dopuštenje glavnog urednika *Bogoslovske smotre*, tekst donosimo i na hrvatskom jeziku.

¹ Usp. Robert J. BARRO – Rachel M. McCLEARY, Opening the fifth seal: Catholic martyrs and forces of religious competition, u: *American Enterprise Institut – Economics Working Paper*, 1 (2020.), 1-37, dostupno na: <https://www.aei.org/wp-content/uploads/2020/03/Barro-McCleary-Opening-the-Fifth-Seal-WP.pdf> (viđeno: 1. rujna 2021.).

² Usp. Josip GRBAC – Silvija IVANČIĆ, Moralno promišljanje o mučeništvu blaženoga Miroslava Bulešića, u: *Riječki teološki časopis*, 22 (2014.) 1, 67-88.

³ Mučenik (grč. μάρτυς: svjedok) je čovjek koji u teološkom kontekstu iz predanosti svom vjerskom opredjeljenju žrtvuje svoj život, i prihvaća patnju mučenja i nasilnu smrt. Dok grčki i preuzeti latinski naziv (*martyr*) upućuju na svjedočenje vjere, hrvatski naziv ističe vanjski znak (muka) tog svjedočanstva, što dijelom zamućuje smisao. Mučeništvo (μαρτύριον: svjedočanstvo) u kršćanstvu, svjedočenje vjere koju ispovijeda vjernik podnoseći tjelesnu muku i smrt radi vjere. « u: Adalbert REBIĆ (ur.) Mučenik, mučeništvo, *OPĆI RELIGIJSKI LEKSIKON*, Zagreb, 2002., 607-608; Također zanimljiva studija o teologiji mučeništva: usp. Thomas SCHIRRMACHER, Towards of Theology Martyrdom, u: *journal.mt*.no 4276-Article Text-3599-1-2-20200604.pdf (viđeno 1. rujna 2021.)

nja za dosljednost idealima u predanoj etici života⁴. U kršćanskom razumijevanju pojma i sadržaja mučenika otkriva se triptih u odnosu mučeništva, nasilja i dostojanstva⁵. Nadalje, tim pojmom u kršćanstvu označavaju se oni koji ostaju vjerni Kristu i po cijenu života⁶. Kasnije u upotrebu ulazi i pojam ispovjedatelja (*confessores*). Da bi netko mogao nositi naslov kršćanskog mučenika, potreban je jasan dokaz da je ubijen iz mržnje prema vjeri (*in odium fidei*). Drugi važan kriterij jest nepokolebljivo svjedočenje za Krista u trenutku smrti⁷. Stoga možemo reći da muka i trpljenje ulaze u razumijevanje smisla mučenika i mučeništva kao svjedočanstva. Trpljenjem i podnošenjem smrti, nepravde i nasilja mučenik izvršava svjedočenje za istinu. Mučenik je svjedok najveće ljubavi i nasljeduje Krista sve do darivanja vlastita života kojim svjedoči istinu evanđelja. Bitni vidovi koji tvore okvir razumijevanja kršćanskog mučeništva mogu se sažeti u četiri temeljne oznake:

- 1) Kristološka perspektiva – mučenik nasljeduje Kristov primjer; dao je svoj život za braću kao izričit znak ljubavi
- 2) Crkvena dimenzija – mučeništvo se događa u Crkvi koja u svojoj naravi odražava utisnut lik Krista (forma Christi)
- 3) Dar života – mučenici, kao izraz korjenitog nasljedovanja Krista, daruju sebe snagom vlastitog uvjerenja i potvrđuju da je ljubav sposobna darivati se za druge
- 4) Istina evanđelja – mučenici ne umiru sami sebi, nego je njihova smrt rezultat progona; Oni svojom smrću svjedoče vjeru u Uskrsloga, koja je zadnja istina i uporište njihova života i postojanja.

Sveto pismo Starog zavjeta donosi nam ideju mučeništva koju nalazimo u različitim knjigama, osobito u knjizi o Makabejcima. U središtu razumijevanja ideje mučeništva nalazi se pojam pravednika koji svjedoči za Zakon Božji i vjeru otaca u Boga Izraelova. Osobito poimanje žrtve i njezina smisla nalazimo u liku »Sluge Jahvina« (usp. Iz 42, 6; 49, 8) koji je predstavljen kao savršen uzor mučenika – on svojom smrću donosi oslobođenja od zla i nasilja koje stoje u uzroku smrti i mučeništva.

Sveto pismo Novog zavjeta u liku Isusa Krista otkriva nam i pokazuje smisao trpljenja. Tako u evanđeljima nalazimo svjedočanske govore (usp. Mk 14, 55-56.59.63; Mt 16, 24-27; Lk 4, 22; Dj 1, 8). Iz same ideje nasljedovanja kakvu nam predstavlja evanđelje možemo reći da ona u svojoj srži predstavlja vjeru u Krista Raspetoga. Temelj razumijevanja mučeništva kao svjedočanstva u teološko-antropološkom ključu izražava uvjerenje i svjedočanstvo za istinu kršćanske vjere i Crkve. Mučeništvo tako očituje snagu svjedočenja koja pripada samoj biti Crkve. Pokrenuta milošću koja je Božji dar svjedočenje i mučeništvo izražavaju najautentičniji put Isusa Krista. Ako vjera u Isusa Krista označava doživotan put i ukoliko ona izvodi iz grijeha svijeta (usp. Heb 11, 8.22 s 13, 13) i uvodi u zajedništvo s Bogom, onda je evidentno da svjedočenje za Isusa Krista označava odlučujuću usmjerenost prema Kristu koji je već prošao put mučeništva, trpljenja i smrti, te stoji pred nama kao onaj koji nas vodi k Bogu. Stoga vjernici u nasljedovanju Isusa Krista ne naprežu beznadno svoju nadu, jer bi time morali svoju snagu svjedočenja crpiti iz samih sebe, već snagu nasljedovanja i trpljenja za istinu

vjere primaju od Krista. Oni idu putem Krista i puštaju da ih na tom putu svjedočenja Krist uzme u zajedništvo života. Stoga je posve razumljivo da put nasljedovanja i svjedočenja Krista Raspetoga u sebi sažima teologalni život vjere, nade i ljubavi. Čovjek vjerom prihvaća Boga i Božju riječ koja nam je darovana u Kristu.

Tema nasljedovanja odlučujuća je u evanđeljima i u njima zauzima središnje mjesto. Nasljedovanje je iznimno zahtjevno te računa čak i na nasilnu smrt (usp. Lk 21, 12-19). Stoga nasljedovati Isusa Krista znači prihvaćati onu sudbinu koju je prošao sam Krist Gospodin, što podrazumijeva kušnje i progone (usp. Mt 10, 17-39).

Ako pogledamo u ranu povijest Crkve, primijetiti ćemo da ona obiluje mučenicima koji su svoj život dali za svjedočanstvo Isusa Krista u vremenu teških i strašnih progonstava. Već u apostolsko vrijeme, kako nam to svjedoči evanđelist Luka, spominje se mučeništvo sv. Stjepana prvomučenika (usp. Dj 9, 55-60). Upravo Stjepan prvomučenik opisan je kao vjerni svjedok Isusa Krista, njegovo je mučeništvo opisano po uzoru na Isusa Krista kojeg on nasljeduje sve do smrti. Također znamo da je već u Pracrkvi u razdoblju od I. do III. stoljeća mučeništvo bilo glavni oblik svjedočenja vjere, gdje su mučenici bili uzori kršćanskog života i nasljedovanja Isusa Krista. Među tim mučenicima posebno se ističu sv. Ignacije Antijohijski († 107.), sv. Polikarp († 155.) i sv. Justin († prije 167). Mučenička smrt tako postaje najuzvišeniji oblik svjedočenja. Iz samoga značenja riječi proizlazi sljedeće: »Svjedok je netko koji nešto čini, odlučno i svjesno nešto izvršuje, "svjedoči". I svjedoči za nekoga, u prilog nekome.

⁴ Usp. George KATEB, *Morality and Self Sacrifice, Martyrdom and Self-Denial*, u: *Social Research*, 75 (2008.) 2, 353-394.

⁵ Usp. Alease BROWN, *Martyrdom, violence and dignity*, u: *Estudios Teológicos*, 59 (2019.) 1, 133-151; usp. INTERNATIONAL THEOLOGICAL COMMISSION, *Religious Freedom for the Good of all Theological Approaches and Contemporary Challenges*, 81, u: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20190426_liberta-religiosa_en.html (videno: 2. rujna 2021.)

⁶ Usp. Servais PINCKAERS, *The Spirituality of Martyrdom. To the Limits of Love*, The Catholic University of America Press, Washington, D.C., 2000., 39-63; usp. Todd M. JOHNSON – Gina A. ZURLO, *Christian Martyrdom as a Pervasive Phenomenon*, u: *Society*, 51 (2014.) 6, 681-684; usp. Paul MIDDLETON, *Radical Martyrdom and Cosmic Conflict in Early Christianity*, T&T Clark, New York, 2006.

⁷ Usp. Božo GOLUŽA, *Mučeništvo kao jedno od obilježja prvih kršćanskih vremena*, u: *Hercegovina*, 5 (2019.), 43-44.

DIKASTERIJ ZA KAUZE SVETACA ODGOVORAN JE ZA VOĐENJE POSTUPAKA KANONIZACIJE I BEATIFIKACIJE U KATOLIČKOJ CRKVI.

»Svjedok« i »svjedočenje« po svojoj su naravi aktivne riječi i uključuju jedan osobni odnos prema drugoj osobi ili osobama. Mučenik je čovjek koji nešto trpi, podnosi, koga muče i mrcvare.»

U kršćanskom svjedočenju i nasljedovanju u središtu stoji osoba Isusa Krista koja određuje odnos vjere i ljubavi. Isus Krist kao utjelovljena Riječ Božja govori nam preko evanđelja, koja su jasno svjedočanstvo. Također, važno je istaknuti da put nasljedovanja i svjedočenja jasno postavlja normu vjere iz koje proizlazi da se kršćansko svjedočenje i nasljedovanje usredotočuje na osobu Isusa Krista. Iz Kristove osobe kao vreća razlijeva se na kršćanski život snaga Duha Svetoga koji u kršćanskom životu oblikuje autentičnu sliku Kristovu. Duh Sveti daje svoje darove koji imaju za cilj uvesti u trojstveni život (usp. Iv 14, 23). Duh Sveti po daru milosti činom krštenja oblikuje »novog čovjeka« (Ef 2, 15), »nutarnjeg čovjeka« (Rim 7, 22), »savršenog čovjeka« (Ef 4, 13) sposobnog svjedočiti za Krista.

Budući da u trenutku smrti mučenik ljubi Isusa Krista svjedočeći pred ljudima za njega i njegovo djelo spasenja, nasljedovanje prelazi u mučeništvo kao čin ljubavi. Mučenik koji prihvaća Krista i njegov križ, postaje »sposoban prihvaćati nevolje, po njima sazrijevati te naći smisao po jedinstvu s Kristom koji je patnje podnosio s beskrajnom ljubavlju.« On čitav svoj život pola-

že za Krista pokazujući da se vjerom i ljubavlju zauvijek sjedinio s Kristom, što na osobit način svjedoči temeljni sakrament kršćanske vjere – krštenje. Tako nasljedovatelj i mučenik može reći zajedno sa sv. Pavlom: »Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist. A što sada živim u tijelu, u vjeri živim u Sina Božjega koji me ljubio i predao samoga sebe za mene« (Gal 2, 20). U tom smislu kršćansko razumijevanje mučeništva i nasljedovanja Isusa Krista poprima svoj kristološki karakter po daru vjere. Ona svjedoči spasenjsko značenje Kristove smrti prema svim ljudima bez isključivosti. Mučeničkova smrt stapa se s Kristovom smrću i njome biva preobražena u novi život.

Promatrajući nasljedovanje Krista i mučeništvo, možemo reći da u središtu stoji Raspjeti u kojem mučenik nalazi svoj identitet, ali istovremeno nalazi i svoj pravi put. Isus Krist, koji je uzor svakog mučeništva, dao je svoj život iz kojega se rađa novi život za sve ljude. On svojim životom svjedoči da Bog svojom ljubavlju spašava čovjeka iz smrtne tjeskobe i straha. Tako Bog očituje najdublji smisao trpljenja, mučeništva koje svoj smisao i značenje nalazi u besmrtnoj ljubavi Boga.

Papa emeritus Benedikt XVI. u jednoj katehezi pojašnjava smisao i značenje kršćanskog mučeništva: »Na čemu se zasniva mučeništvo? Odgovor je jednostavan: na Isusovoj smrti, na njegovoj

žrtvi najviše ljubavi, izvršenoj na križu da bismo mi imali život (usp. Iv 10, 10). Krist je trpeći sluga (usp. Iz 52, 13-15), koji je dao samoga sebe kao otkupninu za mnoge (usp. Mt 20, 28). On potiče svoje učenike, svakoga od nas, da svakoga dana uzimamo svoj križ i slijedimo ga na putu potpune ljubavi prema Bogu Ocu i ljudskom rodu: »Tko ne uzme svoga križa i ne pođe za mnom, nije mene dostojan. Tko nađe život svoj, izgubit će ga, a tko izgubi svoj život poradi mene, naći će ga« (Mt 10, 38-39). To je logika pšeničnog zrna koje umire da donese život (usp. Iv 12, 24). Isus je »pšenično zrno koje je došlo od Boga, božansko pšenično zrno, koje pada na zemlju, koje se daje lomiti, raspuknuti u smrti i, upravo posredstvom toga, otvara se i može tako dati plod sveudilj po svijetu« (Benedikt XVI., Posjet luteranskoj crkvi u Rimu [14. ožujka 2010.]).» Mučenik slijedi Gospodina sve do kraja, slobodno prihvaćajući da umre za spas svijeta, u najvećem dokazu vjere i ljubavi (usp. LG 42).«

Postavlja se pitanje na kojem izvoru mučenik crpi nadahnuće da podnese tjelesne muke i strahove, tjeskobu i bol? Odgovor se nalazi u razumijevanju izvora: »Iz dubokog i prisnog sjedinjenja s Kristom, jer mučeništvo i poziv na mučeništvo nisu plod ljudskog napora, već su odgovor na Božju inicijativu i poziv, odgovor njegove milosti, koja ljude čini kadrima primiti vlastiti život iz ljubavi prema Kristu i Crkvi. Ako čitamo životopise mučenika ostajemo zadivljeni vedrinom i hrabrošću kojom se hvataju u koštac s mukom i smrću: Božja se snaga u punini očituje u slabosti, u siromaštvu onoga koji se uzda u Njega i polaže jedino u Njega svoju nadu (usp. 2 Kor 12, 9). No važno je istaknuti da Božja milost ne zatire niti guši slobodu onoga koji prigranjuje mučeništvo, već, naprotiv, obogaćuje ga i uzvisuje: mučenik je krajnje slobodna osoba, koja u konačnom činu daruje Bogu sav svoj život te se u najvišem

činu ljubavi iz vjere i nade prepušta u ruke svoga Stvoritelja i Otkupitelja; žrtvuje vlastiti život kako bi bio pridružen potpuno Kristovoj žrtvi na križu. Mučeništvo je veliki čin ljubavi u odgovoru na Božju beskrajnu ljubav.« Iz kristocentričnog razumijevanja mučeništva i nasljedovanja u čijem središtu stoji osoba Isusa Krista jasno proizlazi da kršćanin ne živi svojim naravnim životom, nego je obnovljen Kristovom milošću. Time mu je darovan novi identitet koji označava čitavu njegovu osobu obnovljenu na sliku Kristovu. Preuzimanje darovanog identiteta poziv je na nasljedovanje

koje uključuje i mučeništvo. Kršćanin je po daru i milosti čina krštenja umro za grijeh i zlo, ali je istovremeno sposoban za najradikalnije nasljedovanje Krista podnijeti smrt i mučeništvo. Iz ovako shvaćenog mučeništva proizlazi da je ono u svojoj biti Božji zahvat koji čovjeku omogućuje puninu identiteta kao sintezu čovjekova sklada s Bogom. Iz suobličavanja Kristu patniku, mučenik puninu svoga identiteta postiže u Kristovu uskrsnuću koje mu daruje spašeni život. Isus je svojom mukom, smrću i uskrsnućem izvršio djelo spasenja čovjeka i ostvario djelo Božje. Iz tog temeljnog događaja proi-

zlaze dvije temeljne odrednice:

- a) Isus je svojom smrću izvršio otkupiteljsko djelo i poslanje
- b) u Isusovoj smrti ostvaruje se Božje djelo.

Tek u Kristovoj smrti i uskrsnuću mučenik dostiže novost života, jer mu Bog pruža konačno ostvarenje smisla i sreće te konačnog zajedništva s Bogom. Čovjek ne može sam sebe spasiti niti postići puninu života. To mu je darovano u Kristu. Spasenjskim Božjim zahvatom ostvaruje se jedinstvo Božanskog i ljudskog života o kojem sv. Petar, apostol kaže da smo »zajedničari božanske naravi« (2 Pt 1, 4).

2. Mučeništvo kao znak Kristovih učenika i učenica u tekstovima Drugoga vatikanskog koncila

Ako pogledamo koncilski nauk o kršćanskom mučeništvu, vidjet ćemo da na nekoliko mjesta spominje mučeništvo u vrlo sažetim izričajima. Imajući pred očima bogatu tradiciju i povijest mučeništva sasvim je razumljivo da Koncil o mučeništvu progovara u kontekstu govora o kršćanskoj ljubavi.

Koncil, naime, govoreći o kršćanskom pozivu u br. 40 ističe da su svi kršćani pozvani na puninu kršćanskog života i na savršenstvo ljubavi, što ima za cilj promicanje stila života koji odgovara kršćanskom dostojanstvu, a to je razvijanje i promicanje čovječnijeg načina života u društvu.

Oduvijek su kršćani živjeli u nekom društvenom uređenju, pa i onda kad su podnosili progone i trpljena poradi vjere. Sam Krist Gospodin živio je u određenom društveno-političkom i religioznom okruženju gdje je trpio i bio mučen, u istom je okruženju pokopan i uskrsnuo. Koncil potiče na življenje svetosti koja proizlazi iz primljenog dara po mjeri Krista tako da se čovjek sve više suobličuje Kristu izvršavajući volju Očevu te na taj način izgrađuje život u služenju blišnjima i slavi Božjoj.

Stoga je Benedikt XVI. s pravom rekao: »...s Bogom stupamo u odnos po

zajedništvu s Isusom – sami i vlastitim silama to ne možemo postići. Biti povezan s Isusom, pak, znači uspostaviti odnos s Onim koji je dao samoga sebe kao otkupninu za mnoge (usp. 1 Tim 2,6). To zajedništvo s Isusom Kristom povlači zajedništvo s drugima, sa svima. On nas obvezuje da živimo za druge, ali samo u zajedništvu s njim je moguće doista živjeti za druge, za sve ljude. (...) Ljubav prema Bogu vodi sudioništvu u Božjoj pravednosti i dobroti prema drugima.«

Koncil nadalje u br. 41. progovara o specifičnosti kršćanske svetosti onih koje vodi Duh Božji. Oni slušajući Očev glas nasljeđuju siromašnog i poniznog Krista da bi upravo po tom nasljedovanju zavrijedili biti sudionicima nebeske slave. Stoga se kršćansko djelovanje sukladno daru Duha treba ostvarivati na način da se bez oklijevanja ide putem vjere koja pobuđuje nadu i djeluje u ljubavi. Koncil također potiče pastire da svojim životom budu uzor onima koje predvode na putu svetosti ohrabrujući ih da se ne boje položiti život za bližnje (braću i sestre) kako bi upravo svojim nasljedovanjem Krista po Duhu Svetom postali uzorom, ali i poticajem na putu svetosti.

Razvidno je da je kršćanska svetost usko povezana s mučeništvom i trpljenjem kojemu je uzor Krist Gospodin. Iz odnosa prema Kristu razvija se milost koju Bog daruje osobi bez njezine zasluge. Po slobodi i otvorenosti za milost moguće je razumjeti snagu mučeništva koja na specifičan način očituje svetost. Čin u kojem se daje život kako ga je dao Krist čin je ljubavi i nenasilja koji očituje čudesnu otkupiteljsku ljubav križa koju Bog iskazuje čovjeku. Upravo po snazi križa mučenik biva osposobljen za nenasilno podnošenje žrtve u kojem se suobličuje svojem Učitelju. Ključni tekst koncilskog nauka o mučeništvu nalazi se u br. 42 kojega donosimo za bolje i jasnije razumijevanje, jer na sintetičan način ocrtava bit mučeništva. Taj tekst glasi ovako: »Budući da je Isus Sin Božji svoju ljubav očitovao tako da je za nas položio svoj život, nitko nema veće ljubavi od onoga koji polaže svoj život za Isusa i za svoju braću (usp. 1 Iv 3, 16; Iv 15, 13). Stoga su neki kršćani već od prvih vremena bili pozivani, i uvijek će biti pozivani, na davanje toga najvećega svjedočenja ljubavi pred svima, a osobito pred progoniteljima. Mučeništvo, dakle, kojim se učenik usličnjuje Učitelju koji je slo-

bodno prihvatio smrt za spas svijeta i koji se njemu u prolijevanju krvi suo-bličuje, Crkva smatra iznimnim darom i vrhovnim dokazom ljubavi. Iako je to dano samo malobrojnima, ipak svi moraju biti spremni ispovjediti Krista pred ljudima te ga na križnome putu nasljedovati usred progonstava koja Crkvi nikada ne će nedostajati.“

Čitajući ovaj tekst Koncila primjetno je da Koncil svjedočanstvo za Krista povezuje sa svjedočanstvom ljubavi prema Bogu i blišnjima. Ako je mučeništvo najveći dokaz ljubavi i spremnosti na žrtvu, onda je posve jasno da je ono usko vezano uz čin ljubavi. Iako je ono u najradikalnijem smislu darovano samo malobrojnima, ne treba izgubiti iz vida i svakodnevnu žrtvu ljubavi tolike braće i sestara koji se tiho, nenametljivo iz ljubavi prema Kristu daruju svojim blišnjima kroz geste ljubavi i dobrote. Koncil potiče vjernike da uvijek ostanu vjerni Kristu, pa makar to značilo dati svoj život, jer Krist je ono jedino istinsko Dobro koje čovjeka može usrećiti. Razumijevanje kršćanskog mučeništva od presudne je važnosti, jer ono u svojoj biti polazi od ljubavi koja očituje jedinstveni odnos prema osobi Isusa Krista. Iz ljubavi prema Kristu mučenik svjedoči da se u središtu njegova života nalazi osoba Isusa Krista i da je spreman, upravo zbog jedinstvenog dara i odnosa, dati svoj život za to svjedočanstvo Ljubavi koja prožima život mučenika.

Drugi važan tekst donosi br. 50: »A za apostole i Kristove mučenike, koji su prolijevanjem svoje krvi dali vrhunsko svjedočanstvo vjere i ljubavi, Crkva je oduvijek vjerovala da su u Kristu s nama tješnje povezani; ujedno ih je s Blaženom Djevicom Marijom i svetim anđelima s posebnim osjećajem štovale.«

Komentirajući ovaj tekst Koncila I. Bodrožić naglašava da je očita povezanost između mučenika i Crkve. Naime, priznajući važnost i jedinstvenost

mučeničkog svjedočenja Crkva ukazuje na dvije temeljne odrednice koje ocrtavaju samu bit mučeništva a to su vjera i ljubav. To svjedočanstvo ne očituje se samo u jednom spekulativnom i teorijskom smislu već je ono izraz jedinstvenosti i cjelovitosti života kojim mučenik svjedoči za Krista. Mučenik se iznutra oblikuje Kristom te se po uzoru na svoga Učitelja prema neprijateljima odnosi s praštanjem, ne dopuštajući da mu srce zarobi zlo i nasilje koji mu se nanose, već oprašta svojim mučiteljima kao što je to učinio i Krist na križu.

Važan tekst Koncila nalazi se u *Deklaraciji o vjerskoj slobodi Dignitatis humanae* u br. 11. Tekst glasi ovako: »Kako je Učitelj tako su i apostoli priznavali legitimnu građansku vlast: "Nema naime vlasti nego od Boga" naučava Apostol koji stoga naređuje: "Svaka duša neka bude podložna višim vlastima; ... tko se protivi vlasti protivi se naredbi Božjoj" (Rim 13, 1-2). No u isti čas nisu se bojali suprotstaviti javnoj vlasti koja se protivila volji Božjoj: "Više se treba pokoravati Bogu nego li ljudima" (Dj 5, 29). Taj su put slijedili bezbrojni mučenici i vjernici kroz stoljeća i diljem svijeta.«

I. Bodrožić također navodi da ovaj tekst predstavlja mučenike kao vjerdostojne svjedoke i one koji brane slobodu vjerovanja znajući da bez slobode savjesti nema slobode vjerovanja. On također naglašava da ovaj tekst pokazuje napete odnose između Crkve i građanskih vlasti, što se očitovalo tijekom mnogih stoljeća.

Donoseći i drugi tekst o mučeništvu iste *Deklaracije* u br. 14. I. Bodrožić ističe da se u ovom tekstu jasno pokazuje uloga kršćanski oblikovane savjesti koja čovjeka uči moralnom dobru što ga je dužan slijediti.

Ukoliko je savjest svetište i mjesto u kojem je čovjek intimno vezan s Bogom i u čijem srcu odzvanja glas Boga Stvoritelja, onda je on dužan slijediti

takav glas koji mu odzvanja u nutрини.

Ukoliko je čovjek nositelj oznake slike Božje, o čemu izričito govori kršćanska antropologija na temelju izvora kršćanske Objave i Pisma, onda je posve jasno da iz toga slijede moralna djelovanja koja su u skladu s tom oznakom. Iz razumijevanja čovjeka kao nositelja neotuđiva dostojanstva koje svoj izvor ima u Bogu, kršćani svojim mučeništvom svjedoče da je božanski zakon po savjesti upisan u srce čovjeka i da po njemu djeluje uvijek vjeran Bogu i čiste savjesti koja ga opravdava pred mučiteljima i progoniteljima.

Treći važan tekst nalazi se u Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* u br. 21. On glasi ovako: »Sjajno su svjedočanstvo vjere dali i daju mnogobrojni mučenici. Ta vjera treba očitovati svoju plodnost time što prožimlje sav život vjernikâ.«

I. Bodrožić također naglašava da ovaj tekst u kontekstu koncilskoga govora o suvremenim poteškoćama u svijetu potiče vjernike da dosljednije žive vjeru u mnogobrojnim izazovima i poteškoćama s kojima se susreću. Crkva je ona koja najprije svjedoči i tako postaje ona privlačna sila koja djeluje u svijetu preobražavajući ga. Ona svoju snagu i svjetlo vjere baca i na one koji su daleko od Crkve i ne vjeruju, kako bi sve ljude privela Kristu Spasitelju. Iz koncilskog nauka razvidno je kako mučenici pripadaju samoj biti Crkve, te da Koncil potiče sve vjernike da s većom predanošću žive vjeru u Krista Spasitelja i Otkupitelja čovjeka i svijeta. Koncil mučeništvo gleda kao stalnu prisutnost koja u svim vremenima traži svjedočanstvo za Krista i označava najizvrsniji, najradikalniji put svjedočenja vjere koja se predaje iz ljubavi.

Samo je ljubav sposobna nadvladati strah i nemoć pred zlom i nasiljem i preobraziti život u neraspadljivost i cjelovitost upravo po neizrecivoj snazi križa Kristova.

3. Mučeništvo – znak svjedočanstva u mislima Ivana Pavla II.

Sv. Ivan Pavao II. na više mjesta progovara o temi mučeništva. Nije nam moguće ovdje iscrpiti sva mjesta na kojima se zahvaća ova tema, ali ćemo za ilustraciju i potrebe ovog članka istaknuti nekoliko tekstova i misli iz kojih se može jasno uočiti važnost mučeništva za život Crkve. Danas je pitanje istine presudno za čovjeka budući da on živi u relativizmu ponajprije moralne istine te nije sposoban za dublje pronicanje u smisao vlastitog života i postojanja. Pitanje o istini temeljno je za kršćansku vjeru iz čega proizlazi i svjedočanstvo mučenika tijekom čitave povijesti Crkve. Stoga je odnos prema istini odnos prema ljubavi i putu kojim čovjek ide za Kristom.

Prvi je tekst onaj koji nalazimo u enciklici *Fides et ratio*. U broju 32. sv. Ivan Pavao II. jasno opisuje bit mučeništva. On stoji na temeljima već dobro poznate katoličke tradicije u kojoj se mučeništvo promatra kao odnos prema istini. Stoga je posve vidljivo da je za njega mučeništvo najcjelovitije svjedočanstvo za istinu. Taj tekst glasi ovako: »Mučenik je naime, najcjelovitiji svjedok istine o postojanju. On dobro zna da je pred Kristom Isusom pronašao istinu o svom životu, čiju mu sigurnost nitko ne može odnijeti. Ni bol ni okrutna smrt ne mogu ga odvojiti od istine koju je otkrio u susretu s Kristom. Eto razloga zbog kojega svjedočanstvo mučenika sve do današnjeg dana izaziva divljenje, pronalazi slušatelje i uzima se kao primjer. Ovo je razlog zbog kojeg se vjeruje njihovoj riječi: u njima se pronalazi očevitost one ljubavi kojoj nisu potrebni dugotrajni razgovori da bi uvjerila – jer svakome od nas govori o onome što iznutra opaža kao istinito i već dugo traženo. Mučenik, konačno, u nama potiče duboko pouzdanje jer govori ono što bismo i mi jednakom snagom htjeli izraziti.«

Za sv. Ivana Pavla II. posve je očito da je mučenik svjedok istine i da odnos prema istini koja je Krist (»Ja sam Put,

Istina i Život.«, Iv 14, 6) temeljno određuje njegov život i djelovanje čak i kad podnosi boli i muke. Ovdje je očito ono što kaže apostol Pavao, da nas ništa ne može rastaviti od ljubavi Kristove (usp. Rim 8, 33-39). Mučenici su tako vjerodostojni svjedoci koji svojim životom i umiranjem pokazuju vjerodostojnost istine za koju su dali život. Sam njihov život postaje rječiti govor i očevitost onoga za što su dali svoj život. Svaki čovjek je sposoban primiti istinu, najprije u vlastitoj nutrini, u savjesti, razumu, slobodi što se onda odražava i na život u njegovoj cjelovitosti. Mučenici stoga bez sumnje potiču pouzdanje da se i mi ohrabrimo živjeti po istini. A istina je po životu mučenika očevitna. Stoga u Buli najave velikog jubileja *Incarnationis mysterium* sv. Ivan Pavao II. ističe sljedeće: »Trajan ali danas osobito rječiti znak istinitosti kršćanske ljubavi jest *spomen mučenika*. Njihovo se svjedočanstvo ne smije zaboraviti. Oni su navijestili evanđelje dajući svoj život iz ljubavi. Mučenik je, osobito u naše vrijeme, znak one najveće ljubavi koja u sebi sadrži svaku drugu vrijednost. Njegov pojavak odražava posljednje riječi koje je Krist izgovorio na križu: "Oče, oprosti im jer ne znaju što čine!" (Lk 23, 34). Vjernik koji ozbiljno promatra svoje kršćansko poslanje za koje je mučeništvo mogućnost naviještena već u Objavi, ne smije isključiti ovaj vid iz svoga životnog obzorja. Dvije tisuće godina od rođenja Kristova obilježene su trajnim svjedočanstvom mučenika. Nadalje, ovo stoljeće koje je na izmaku, imalo je brojne mučenike osobito zbog nacizma, komunizma i rasnih ili plemenskih borbi. Ljudi svih društvenih slojeva trpjeli su zbog svoje vjere plativši krvlju svoje prijanjanje uz Krista i uz Crkvu ili su proveli beskonačne godine u zatvoru ili su bili svega lišeni, jer nisu htjeli popustiti ideologiji koja se pretvorila u vladavinu okrutne diktature. S psihološkog stajališta mučeništvo je najrječitiji dokaz istinitosti

PAPA IVAN PAVAO II. NA PRAGU 3. TISUĆLJEĆA POZVAO JE CRKVU NA ISTRAŽIVANJE TRAGOVA VJERNIČKOG MUČENIŠTVA U ZLOSILNOM KOMUNISTIČKOM VREMENU

vjere, koja čak nasilnoj smrti može dati ljudsko lice i očituje svoju ljepotu i u najokrutnijim progonstvima.«

Sv. Ivan Pavao II. duboko je bio svjestan preobražajne snage istine vjere koju su svojim životima posvjedočile brojne osobe (i žene i muškarci), da i danas Crkva Božja u njima prepoznaje najautentičnije svjedoke Isusa Krista i evanđelja; oni su svojim životom posve bili na strani Istine i Dobra. Također podsjeća čitavu Crkvu da se rodila iz krvi mučenika i da se to svjedočanstvo nikada ne zaboravlja. U povijesti Crkve martirologij se samo povećavao dajući time jasno svjedočanstvo da je Crkva u svakoj povijesnoj epohi imala uzore koji su svjedočili za Krista. Stoga je sv. Ivan Pavao II. od mjesnih Crkava tražio da učine sve kako se ne bi zabravio spomen onih koji su pretrpjeli mučeništvo. U *Postsinodalnoj apostolskoj pobudnici Ecclesia in Europa* sv. Ivan Pavao II. podsjetio je na važnost svijesti o mučenicima kao svjedocima vjere. Oni su znakovi koji se opažaju u životu Crkve i ne bi se smjelo zaboraviti na svjedoke kršćanske vjere. Ti svjedoci mučenici živjeli su evanđelje usred mnogih progonstava i neprijateljstava uz cijenu prolijevanja vlastite krvi. Sv. Ivan Pavao II. vidi ih u povijesti Cr-

kve kao rječit i veličanstven znak koji valja razmatrati ali i nasljedovati. Oni pokazuju vitalnost Crkve, oni su svjetlo koje stoji pred nama jer je upravo po njihovim životima svjetlo Kristovo zasjalo u tami. Za sv. Ivana Pavla II. mučeništvo je najviše utjelovljenje nade, jer su mučenici svojim životom navijestili evanđelje nade polažući vlastiti život. Oni slave evanđelje nade, jer svojim životom prinosе najveću žrtvu kao duhovno bogoslužje (usp. Rim 12, 1). Mučenici svojim životom služe evanđelju nade, jer izražavaju ljubav i služenje čovjeku upravo kroz poslušnost moralnom zakonu koji promiče i poštuje ljudsko dostojanstvo i slobodu svake osobe.

Već smo istaknuli usku povezanost između istine i mučeništva. U enciklici *Veritatis splendor* sv. Ivan Pavao II. progovorit će o odnosu mučeništva i moralne istine. Temeljni odnos koji proizlazi iz odnosa vjere i morala sja u bezuvjetnom poštivanju zahtijeva koji proizlaze iz ljudskog dostojanstva čije korijene nalazimo u Svetom pismu. Upravo mučeništvo kao potvrda nepovredivosti moralnog reda odražava svetost Božjeg zakona, ali istovremeno i nedodirljivost osobnog dostojanstva čovjeka, stvorenog na sliku i priliku

Božju. Mučeništvo stoga raskrinkava svaku laž i varljivo svjetlo, jer ono otkriva one čine koji gaze ljudsko dostojanstvo kao moralno zle. Mučeništvo ne samo da otkriva povredu dostojanstva osobe koja trpi, nego i onoga tko čini nasilje nad drugim pokazuje kao onoga koji takvim činom čini nasilje sam nad sobom, nad vlastitim dostojanstvom.

Mučeništvo je za sv. Ivana Pavla II. osobiti znak svetosti Crkve jer je vjernost Bogu posvjedočena krvlju iz koje svijetli moralna istina o čovjeku. Tako postaje razvidna istina koju je izrekao Koncil: »...otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim jedino u otajstvu utjelovljene Riječi.« Bez toga svjetla moralne istine gubi se temeljna razlika između dobra i zla, između žrtava i zločinaca. Mučenici svojim životom svjedoče moralnu istinu kao istinu dobra i svi su vjernici pozvani uvijek se okretati tim svjedocima moralne istine ohrabrujući se na putu dobra uz uvid da istina Krista Gospodina odsjeva na licima vjernika.

Iz svega rečenoga proizlazi da je bit mučeništva odnos prema osobi Isusa Krista. Mučeništvo se ukorjenjuje u svjedočanstvu za Krista: »Svjedočanstva mučenika uspijevala su, a često

uspijevaju i danas, dodatno odškrinuti vrata Božjeg otajstva i tako osvijetliti samu srž identiteta kršćanske ali i ljudske egzistencije kao takve.« Naime, sve istine kršćanskog života duboko su vezane uz osobu Isusa Krista. Čovjek je stvoren kao slobodan po slici božanske slobode, sposoban je spoznati istinu i po njoj živjeti upravo po težnji prema dobru koje je upisano u samo njegovo biće. U klici mučeništva nalazi se vjera koja daje jedinstvenu značajku gdje je Kristova osoba izvor života vjernika, ali i snaga da se podnese mučeništvo za istinu. Osoba i istina neodvojive su u Kristu. Mučenik zna i svjetlom vjere vidi da su »ljepota Božje spasenjske ljubavi očitovane u Isusu Kristu umrlom i uskrsлом«. Vjernici (mučenici) znaju da su se po krštenju pridružili Isusovoj smrti i uskrsnuću tako da primaju sasvim novi život iz vode i Duha Svetoga koji u njima oblikuje novog čovjeka. Milost Duha Svetoga u vjerniku nanovo oblikuje slobodu sposobnu da uoči temeljnu vrijednost Istine i Dobra upravo zato da bi po vjeri zadobio pravi život koji može podnijeti bol križa jer zna da je već u krštenju otrgnut najvećoj razornoj sili protiv dostojanstva i slobode čovjeka, onoj grijeha i smrti.

4. Mučeništvo – zahtjev za suočavanjem s istinom

Na početku trećeg milenija sv. Ivan Pavao II. podsjetio je Crkvu, ali i čitav svijet, na okrutnost zločina, mržnje, nasilja, gaženja ljudskog dostojanstva i ljudskih prava, te istaknuo da je XX. stoljeće koje je bilo izmučeno dvama svjetskim ratovima, iskustvima koncentracijskih logora, strahotnim krvoprolićem ostavilo duboki trag na licu čovječanstva i da nam je svima potrebno suočavanje s istinom koja počinje čišćenjem pamćenja kako bi se otvorio prostor obraćenju. Upravo čišćenje pamćenja Crkvi ali i svijetu otvara mogućnost jasnije svijesti o proživljenim iskustvima. Naime, bez te svijesti o prošlosti i njenim strahotama, grijehu, zlu, zatajenju,

mržnji, nasilju, krvoproliću i obeščaćenju ljudskog dostojanstva ne može se krenuti naprijed ako se čovjek, dakle čitavo čovječanstvo ne očiste od nedosljednosti, nevjernosti i grešaka. Priznanje i suočavanje s prošlim nevoljama u kojima je počinjeno mnogo moralnog i fizičkog zla i nasilja čin je hrabrosti, ali istovremeno pomaže vjernicima učvrstiti vjeru te nas čini opreznima i razboritima kao bismo se znali nositi s izazovima koji nam danas prijete jednakom žestinom nasilja i smrti. Kad govorimo o suočavanju s istinom nužno je uvažavati činjenicu da sve do danas »laž zasljepljuje dobrim razlozima i nasilju otvara prostor djelovanja.

Zato nije dovoljno podnositi nasilje. Nije dovoljno ne uzvraćati istom mjerom. Valja ga raskrinkati, osvijetliti, izvesti na dan pred svjetlo dobrote.« Iz suočavanja za pretrpljenim nepravdama i nasiljem, mučenici svjedoče i očituju novi život koji nastaje iz zahtijeva življenja po istini.

U hrvatskom govornom području značajnu analizu u smislu suočavanja s totalitarizmom komunizma i njegovom surovom zločinačkom naravi XX. stoljeća poduzeo je T. Matulić. U knjizi *Nevjera i vjera u četiri oka*, posebice u 2. poglavlju pod naslovom *Zločin i vjera u četiri oka* Matulić se na sustavan način suočava sa zahtjevom za istinom.

Ovdje ćemo u kratkim crtama iznijeti ideje i misli koje nam mogu pomoći u dubljem razumijevanju moralnog i duhovnog zahtijeva za suočavanjem sa zlom te nam pomoći da razumijemo važnost življenja u istini. Autor opisuje nekoliko etapa za razumijevanje suočavanja s istinom i pravednošću. Navodi deset koraka (*hipertrofija krivnje, zločinci niječu krivnju, suočavanje s krivnjom za zločine, osuda zločina a ne ljubav prema zločincu, hrvatska pomirba u čekaonici, same interpretacije, totalitarna bezbožna metafizika, tko se uzvisuje bit će ponižen, prošlost je u budućnosti, krajnje je vrijeme za oprost i pomirenje*) ključnih za ozdravljenje od mučne i nasilne prošlosti. Svakako, u suočavanju sa zločinima totalitarnih ideologija XX. stoljeća nužno je i odavanje počasti i čuvanje spomena na nedužne žrtve totalitarnog režima u kontekstu jugokomunizma.

Zlo koje je pogodilo hrvatski narod, a posebno Crkvu, ishodište ima u zloćudnom licu nevjere koje je svoju okrutnost pokazalo u Domovinskom ratu. Ova nam je spoznaja iznimno važna jer kroz nju uočavamo ishodište strašnih zločina koji nisu zaključeni završetkom Drugoga svjetskog rata, nego su nastavili svoje zločinačko djelovanje nijekanjem krivnje i žrtava. Dostojanstvo žrtve vezano je uz identitet, uz ime i prezime. Stoga uskrata spomena zločina još bezobzirnije gazi dostojanstvo nevinih žrtava. Temeljna zadovoljština jest i ostaje zahtjev za istinom, pravdom i ljubavlju. U suprotnom žrtvama su uskraćena temeljna moralna prava i utoliko neotuđiva ljudska prava i slobode.

Ono što je primjetno u hrvatskom kontekstu i društvu kad je riječ o zločinima jest hipertrofija krivnje što ima za posljedicu nesigurnost u suočavanju s nanesenim i pretrpljenim zlom. Posve je očito da je zloćudna ideologija zarobila ljude na način da se istina niječe umjesto suočavanja s istinom.

Općenito je poznato da se počinjeno zlo niječe i da se izokreće logika u odnosu prema žrtvi. Na djelu je posve iracionalan proces u kojem kršćanski vjernici umjesto da potiču na suočavanje sa zločinima prijateljuju s neprijateljima vjere i Crkve. Nedopustivo je prelaženje preko počinjenog zla i nijekanja istine o nedužno ubijenim žrtvama te stvaranje lažnog dijaloga i sućuti umjesto iskrenog pokajanja i osude zločina.

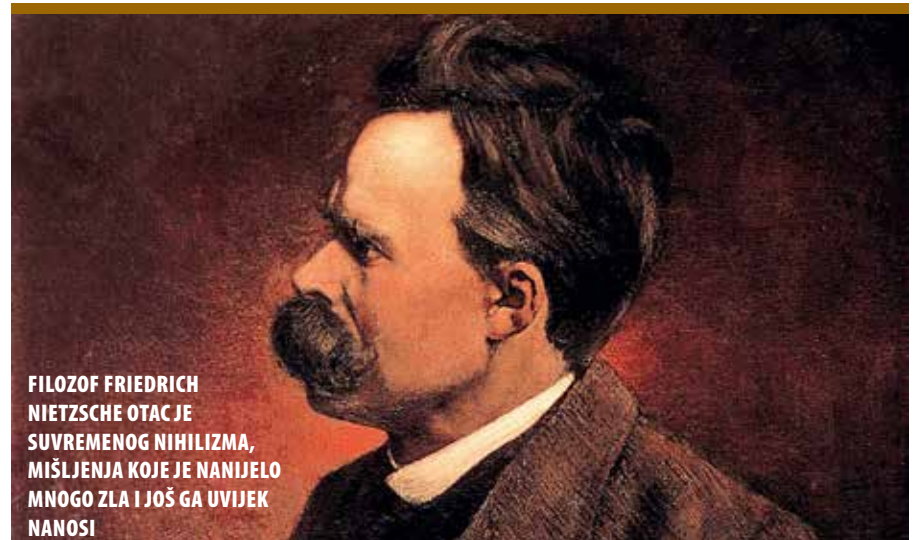
Jedan od temeljnih zahtijeva koji su danas nužno potrebni kad govorimo o žrtvama i zločinu jest suočavanje s krivnjom za počinjene zločine. To podrazumijeva preuzimanje odgovornosti za učinjeno zlo i nepravdu. Zločin protiv čovjeka je zločin i protiv Boga jer čovjek je stvoren na sliku Božju i upravo mu darovano svjetlo vjere omogućuje suočavanje s počinjenim zločinima. Razvidno je da dugo vremena nije bilo volje ni želje za suočavanje s krivnjom i za preuzimanje odgovornosti, što ima razorne posljedice za društvo u cjelini.

Ključan uvjet u odnosu prema zločinima jest i osuda zločina i ozdravljenje zločinaca od počinjenog zla. Svaki prešućen i zanijekan zločin još više pojačava nepravnu i gazi dostojanstvo. Bez osude zločina i ozdravljenja zločinaca od zla ne može biti zaloga vedre i blagoslovljene budućnosti pojedinca i naroda u cjelini. Oprost kao uvjet pomirenja

moguć je samo na temelju istine i preuzimanja odgovornosti za počinjeno zlo i nanesenu nepravdu.

Bez suočavanja sa strašnim bremenom zločina i krivnje svaki govor o pomirenju postaje rugalica koja izokreće povijesne činjenice te je ujedno i izvor novog nasilja koje može nekontrolirano buknuti. Štoviše, nijekanje i izokretanje teza, svođenje pomirenja na puku formalnost strašan je i perfidni igrokaz. Nemoguće je da se iz takve kaljuže rodi zdrava i suvisla budućnost u kojoj je jedina važeća dijalektika kako nema nedužnih već su svi krivi.

Već je otac suvremenog nihilizma F. Nietzsche postavio tezu kako nema istine nego je uvijek riječ samo o beskonačnim interpretacijama. Naime, ova pošast zahvatila je odnos prema nedužnim žrtvama totalitarne ideologije jugokomunizma. Nije moguće doći do jedinstvenog i jasnog stava u političko-društvenom kontekstu kada je riječ o zločinima. Nemogućnost da se preuzme odgovornost i krivnja rezultat je upravo beskonačnih iskrivljenja istine koja se očito i bezočno niječe. Čitav javni prostor zahvaćen je labirintom interpretacija koje ne vode cilju. Na takav način nema izlaza. Ta vještina interpretacije jedna je od ključnih oznaka totalitarizma i ujedno govori o moralnoj bijedi koja stoji u

FILOZOF FRIEDRICH NIETZSCHE OTAC JE SUVREMENOG NIHILIZMA, MIŠLJENJA KOJE JE NANIJELO MNOGO ZLA I JOŠ GA UVIJEK NANOSI

podlozi suvremenog društva.⁸

Važno pitanje s kojim se danas susrećemo jest: Kako je moguće da su se iz pepela moralno inferiorne metafizike komunizma nametnule moralno superiorne društveno-političke veličine? Odgovor na ovo pitanje krije se u činjenici da je čitavo društvo još uvijek zarobljeno u metafizici totalitarnog svjetonazora koji nije iščeznuo nego je samo promijenio svoje ruho. Još uvijek je dominantan svjetonazor u kojem se niječe krivnja, preuzimanje odgovornosti i suočavanje s počinjenim zlom.⁹

Nesumnjivo je da još nije došlo do ozbiljnog suočavanja sa zlom i nasiljem. Iz toga se može zaključiti da današnja suvremena moralna dezorijentiranost koja nastoji prevrednovati sve vrijednosti još uvijek stoji pred zahtjevom istine. Osobito su na valjan odnos prema istini pozvani vjernici koji ne smiju dopustiti

da ih se uvede u iskrivljenu paradigmu pluralističkog društva u kojem sve istine i laži jednako vrijede.¹⁰

Danas se često čuje kako trebamo pustiti prošlost i okrenuti se budućnosti. Sve više govori se o prepuštanju prošlosti povjesničarima. Ova zloćudna naganjanja imaju svoje ishodište u lobotomiji. Svaki prekid s prošlošću izravno je povezan s novim nasiljem u kojem se na suptilan način želi isprazniti pamćenje kao dio identiteta. Kršćansko razumijevanje budućnosti duboko je vezano s razumijevanjem prošlosti ali i sadašnjosti iz kojih se rađa budućnost.¹¹

Iz govora o potrebi oprosta i pomirenja koje nadilazi puko mehanicističko nijekanje zla i zločina proizlazi zahtjev da svako pomirenje u sebi nužno uključuje istinu, slobodu i odgovornost. Iz ovoga zahtijeva rađa se dvostruka perspektiva: jedna je otvaranje pitanja

o uzrocima totalitarnog karaktera, a druga je otvaranje pitanja o posljedicama djelovanja toga istog totalitarnog režima. Sve dok se niječe istina vlastitih zločina, dok se iskrivljuju činjenice i osobne biografije na djelu je još veće nasilje.¹² Čitav kršćanski život, a osobito život mučenika, može se razumjeti jedino kao hod prema Jednoj i Trojedinj ljubavi koja je Bog.¹³

Zalog sadašnjosti i budućnosti krije se u prošlosti i otkrivanju istine, osobito prema mučenicima i tolikim nedužnim žrtvama. Kršćanska vjera ispovijeda utjelovljenu istinu koja se objavila u osobi Isusa Krista. To znači da čitavo kršćansko moralno djelovanje svoje najdublje motive, nadahnuća i poticaje nalazi u osobi Isusa Krista iz kojega slijede konkretne etičke i moralne norme kao nužan okvir nasljedovanja Isusa Krsta.¹⁴

Umjesto zaključka

Naša istraživanja pokazala su važnost i nužnost suočavanja s istinom. Mučenici su svoj život dali za istinu i samo ona ima mogućnost osloboditi čovjeka od laži i nijekanja krivnje za počinjene zločine. U tom kontekstu govora o svjedocima-mučenicima još više se pokazuje da nam je potrebno svjetlo istine, ali i ozbiljno suočavanje sa zločinima i nepravdama. Svjedoci-mučenici zorno nam pokazuju put koji je u Crkvi uvijek bio izraz svjedočanstva za Krista, iako mnogi nisu kanonski proglašeni mučenicima. Njihov život pokazuje temeljnu istinu kršćanske vjere gdje se učenik uvijek suobličuje svojem Učitelju. U

mučenicima vidimo duboku sintezu vjere i života koja izranja iz sjedinjenosti s Kristovim križem koji je otkupio čovjeka i svijet. U mučenicima se zrcali Kristov poziv na nasljedovanje koji rađa autentičnim svjedočanstvom vjere. Mučeništvo u svjetlu nasljedovanja Isusa Krista ozbiljenje je najzahtjevnijeg Isusova poziva na nasljedovanje, koji nalazimo u blaženstvima. Tek u svjetlu Kristove istine kao jedinog ključa za razumijevanje mučeništva možemo reći da je Krist svojim križem ali i uskrsnućem pobijedio svako zlo, grijeh i nasilje koje je počinjeno čovjeku u ime bezbožnih ideologija XX. stoljeća, kao i kroz

čitavu povijest čovječanstva. On nas je jednom zauvijek izmirio s Bogom kako bismo živjeli u istini koja djeci Božjoj daje slobodu. U bezdanu trpljenja rađa se novo svjetlo iz Božje ljubavi koja preobražava ovaj smrtni i prolazni život u vječno zajedništvo s Bogom Trojstvene ljubavi. Spasenje koje je darovano čovjeku konačna je objava Božjeg milosrđa prema čovjeku zarobljenom grijehom, smrću i nasiljem.¹⁵ Mučeništvo koje izrasta iz ljubavi i sjedinjenosti s Kristom raspetim svjedoči o najdubljem razlogu Božjeg utjelovljenja koje jedino tako u korijenu može satrti zlo koje se nalazi u srcu čovjeka. ✍

⁸ Usp. Isto, 63-64.

⁹ Usp. Isto, 65-66.

¹⁰ Usp. Isto, 67-68.

¹¹ Usp. Isto, 68-69.

¹² Usp. Isto, 70-71.

¹³ Usp. BENEDIKT XVI., Svjetlo dragocjene uljanice. Govor na molitvenom bdijenju na Trgu bana Jelačića u Zagrebu 4. lipnja 2011., u: BENEDIKT XVI., *Ljubljena Crkvo u Hrvata*, Varaždinske Toplice, 2011., 29.

¹⁴ Usp. Sławomir NOWOSAD, *Christian Martyrdom never Expires*, 25-26.

¹⁵ Usp. FRANJO, *Misericordiae vultus – Lice milosrđa. Bula najave izvanrednog jubileja milosrđa* (11. travnja 2015.), Zagreb., 2015., 2.

Naša izdanja

- ♦ Letak *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2009.: HR; IT; DE; EN; PL (0,3 KM)
- ♦ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, 2010. (20 KM)
- ♦ Straničnik *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM)
- ♦ dr. fra Častimir Majić, *U nebo zagledani*, Vicepostulatura – Alfa, Široki Brijeg – Zagreb, 2011. (25 KM)
- ♦ fra Jerko Karačić, *Uspomene iz doba mučeništva*, Vicepostulatura – Nova Stvarnost, Široki Brijeg – Zagreb, 2012. (20 KM)
- ♦ Skupina autora, *Kosti smiraj traže*, Povjerenstvo za istraživanje i obilježavanje grobišta iz Drugog svjetskog rata i poraća – Vicepostulatura, Široki Brijeg, 2012. (10 KM)
- ♦ Janko Bubalo, *Apokaliptični dani*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2014. (20 KM)
- ♦ fra Ratimir Kordić, *Fratar – narodni neprijatelj*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Široki Brijeg – Zagreb, 2014. (15 KM)
- ♦ fra Blago Karačić, *Ratne i poratne uspomene 1945. – 1952.*, Vicepostulatura – Matica hrvatska, Široki Brijeg – Vrgorac, 2014. (15 KM)
- ♦ *Mjesto ubojstva i zapaljenja 12 širokobrijeških franjevacu*, razglednica, 2015. (0,3 KM)
- ♦ fr. Janko Bubalo, O.F.M., *Apocalyptic days*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2017. (20 KM)
- ♦ fr. Jerko Karačić, O.F.M., *Recollections of martyrdom in a time of terror*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2022. (10 KM)
- ♦ Uvezani brojevi *Stopama pobijenih 2020. – 2022.* (20 KM)

Preporučujemo

- ♦ fra Ante Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika, Mostar, 2007.
- ♦ don Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatie, Zagreb, 2007.
- ♦ fra Ante Marić (uredio), Leo Petrović, *prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2008.
- ♦ Gojko Zovko, *Druga strana medalje*, Kigen, Zagreb, 2008.
- ♦ Fran Živičnjak, *U vječni spomen*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2008.
- ♦ Skupina autora, *Macelj – gora zločina*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2009.
- ♦ Zdravko Luburić, *Miris pogorjela svjetla*, Esseg, Osijek, 2009.
- ♦ Nada Prkačin, *In odium fidei – Iz mržnje prema vjeri*, Laudato, Zagreb, 2015.
- ♦ Damir Borovčak, *Macelj 1945.*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2015.
- ♦ Nada Prkačin, *Macelj – Titovo stratište*, Udruga Macelj 1945., Zagreb, 2017.
- ♦ Hercegovačka franjevačka provincija, *Zbornik radova u povodu 100. obljetnice Franjevačke klasične gimnazije*, Mostar, 2019.
- ♦ fra Frano Dušaj, *Mučenici, evo Gospe*, Katolički duhovni centar, Sukruć, 2020.
- ♦ dr. Hrvoje Mandić, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, AGM, Zagreb, 2021.
- ♦ fra Milan Lončar, *fra Slobodan Lončar. Franjevac i mučenik. Tragovi prošlosti i plodovi milosti*, Franjevački muzej »U kući Oca mojega«, Posušje, 2022.
- ♦ dr. sc. Hrvoje Mandić, *The Herzegovinian Franciscan Province during and after the Second World War*, Despot infinitus, Zagreb, 2024.

Darovatelji

AS Kramar, Ljubuški	300,00 KM	Interagent, Mostar	500,00 KM	Luka Petrović, Mostar	200,00 KM
Autokuća Matijević, Široki Brijeg	1.365,00 KM	Markica Jelić, Široki Brijeg	100,00 KM	Soldo metali, Široki Brijeg	900,00 KM
Bernina, Široki Brijeg	500,00 KM	Ljekarne Čolak, Široki Brijeg	200,00 KM	Suton Print, Široki Brijeg	600,00 KM
Binvest, Posušje	300,00 KM	V. M., Široki Brijeg	100,00 KM	Svjećarna Šušak, Široki Brijeg	100,00 KM
Broćanac, Čitluk	300,00 KM	Markeli, Široki Brijeg	100,00 KM	T&D Company, Vašarovići	650,00 KM
Caffe bar Galerija, Široki Brijeg	200,00 KM	MCI, Široki Brijeg	1.000,00 KM	Umirovljeni hrvatski generali	782,00 KM
Čistoća, Široki Brijeg	500,00 KM	Miles, Čitluk	50,00 KM	Uni-Ves Plast, Čitluk	300,00 KM
don Marko Čolak, Zagreb	587,00 KM	Minist. prosvjete..., ŽZH	2.000,00 KM	Video Lovrić, Široki Brijeg	400,00 KM
Džida, Čitluk	200,00 KM	Modra stijena, Široki Brijeg	400,00 KM	ViK, Široki Brijeg	100,00 KM
Etiko, Čitluk	50,00 KM	Mondocup, Čitluk	300,00 KM	Slavka Vukoja, Mokro	100,00 KM
Euroherc, Mostar	100,00 KM	M. M., Ljuti Dolac	90,00 KM	Ivo Zovko, Knešpolje	500,00 KM
Eurovip, Čitluk	200,00 KM	N. N., Ljuti Dolac	300,00 KM	Župni ured, Ljuti Dolac	55,00 KM
Miljenko i Janja Galić, Privalj	50,00 KM	N. N., Široki Brijeg	200,00 KM	Župni ured, Vitina	80,00 KM
GO i ŽO HDZ BiH, Široki Brijeg	200,00 KM	N. N., Široki Brijeg	500,00 KM	Paolo Olivieri, Fucecchio	1.194,00 KM
Gradska uprava, Široki Brijeg	2.000,00 KM	Parts, Široki Brijeg	300,00 KM	fra Nenad Galić, Chicago	173,00 KM

Slanje dobrovoljnih priloga (Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM – Vicepostulatura, s naznakom za što):

- poštanskom uputnicom (BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid)
- UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovnica Ljubuški; IB: 4227318660009; žiro-račun (BiH): 3381602276649744; devizni račun (inozemstvo): IBAN: BA393381604876650839, SWIFT: UNCRBA22

Najljepša hvala svima koji molitvom, radom i dobrovoljnim priložima podupiru pripremu postupka mučeništva naše ubijene braće. Svakog 7. u mjesecu na Širokom Brijegu slavimo sv. misu za vas, a u zaglavlju portala *pobijeni.info* donosimo vaša imena ili naziv tvrtke i poveznicu s internetskim stranicama.

Neka vas blagoslovi dobri svemogući Bog!